

BÁNYÁSZATI SZÓTÁR

A

BÁNYÁSZATBAN ÉS BÁNYAJOGBAN

ELŐFORDÚLÓ

SZAKKIFEJEZÉSEK

MAGYARÁZÓ JEGYZÉKE

FÜGGELÉKKÜL

A BÁNYÁSZATI TÁJSZÓTÁRRAL.

KIDOLGOZTA ÉS KIADJA

DR. SZEŐKE JIMRE,

OKL. BÁNYAMÉRNÖK, KIR. BÁNYABIZTOS.

BUDAPEST.

NYOMATOTT BAGÓ MÁRTON ÉS FIÁNÁL
(II. kerület, Ponty-utca 4.)

1903.

A.

Abronsos fék (Bandbremse) l. fék.

Adagoló készülék l. garat.

Adománylevél (Lehenbrief, Verleihungsurkunde) l. adományozási okirat.

Adomány kérő (Verleihungswerber) a ki a bányahatóságnál bányatulajdont kérelmez.

Adomány kérvény, Felkérvény (Verleihungs-, Muthungsgesuch) bányatulajdon megszerzése iránt a bányahatósághoz benyújtott írásbeli kérelem.

Adománykönyv (Belehnungsbuch, Verleihungsbuch) az adományozott bányatelkek és engedélyek nyilvántartási könyve, mit a bányahatóság vezet.

Adományos (Belehnter, Lehensträger, Massner) azon természeti vagy jogi személy, kit a bányahatóság bányatulajdonban részesített.

Adományozás (Belehnung, Verleihung) bányahatósági eljárás, melynek folytán a felkérő bányatulajdont nyer.

Adományozási határozat (Belehnungsantrag) a bányajárás befejezése után kibocsátott bányahatósági végzés az adományozás lehetőségére, vagy meg nem engedhetősége felől.

Adományozási illeték (Muthgeld) régi jog szerint az adományba vezetéskor a felkérő által a bányamesternek fizetendő összeg.

Adományozási okirat, Adomány-levél (Verleihungsurkunde) a bányahatóság által az adományozott bányatulajdonról kiállított okmány.

Adományozni (Verleihen, Leihen, Beleihen, Belehnen, Verleihen, Bestättigen) a felkérőt bányatulajdonjoggal felruházni.

Adományozható (Verleihbar, Leihensfähig) az olyan bányatelek, melynél az adományozást sem köz, sem magánjogi igények nem akadályozzák.

Adományt kérni, Felkérni (Einmuthen, Begehren) a bányahatóságnál írásbeli kérelemmel bányatulajdont szorgalmazni.

Afanitos (Aphanitisch) az összetett kőzetek tömör szövezete.

Agyag (Lehm, Thon, Letten, Tegel, Thonerde) a földpátok elmálása s más anyagokkal való keveredése útján keletkező üledékes kőzet.

Agyagfojtás (Lchmnudel, Lettenbesetzung) a furólyuk megtöltése után annak teljes betömésére használt agyag csik.

Agyagfuró (Lettenbohrer, Thonbohrer) egyik oldalán nyílt vascső s alsó végén a szívós agyag furására többnyire spirális élekkel van ellátva.

Agyagpala (Thonschiefer) palás szerkezetű agyagkőzet.

Agyagszegély (Lettenbesteg) az ér és telér fekvő vagy fedő oldalain levő vékony agyagréteg.

Ajtókötés (Thürstock, Thürstockzimmerung) a tárók, folyosók és vágatok kiácsolásának általános alakja, mely egy, vagy két támfából s a fölöttük levő süveg, vagy járomfából van összeróva.

Akasztek (Bund, Wulst) a furó rud csavarorsója alatt levő vaskarika, mely arra szolgál, hogy a rudazatot furó villával annak segélyével meg lehet fogni.

Akkord l. szakmány.

Akkumulátor (Accumulator) készülék az elektromos energia felhalmozására.

Akna (Schacht, Mine) függőlegesen, vagy lejtősen a föld kérgébe hatoló vágat, mely vagy az ásványtelep kikutatására (Schurfschacht), szállításra (Fördersch.), vizemelésre (Wassersch.), vagy bejárásra (Fahrsch.) szolgál s méretei és alakja függ ugy a környező kőzettől, mint mélységétől és céljaitól, de leggyakoribb a négyzet és a kör szelvényű.

Aknaablak (Schachtfenster) a rakodóban fából készített ajtókeret, melyen az aknaajtó helyet foglal.

Aknaajtó (Schachtverschlüsse) az akna napszíni nyílásánál, valamint a rakodókban a leszedési oldal személyek és

tárgyak beesése ellen vas vagy rácsos faajtóval, vagy korláttal biztosítatik, a melyek a napszínén önműködők, a mennyiben azt a felemelkedő kas felemeli és leszálláskor várja.

Aknácsolat (Schachtzimmerung) az akna fából készült biztosítása.

Aknabányászat, Mélyművelés (Schachtbalm, Schachtgrube, Tiefbauzeche) az oly bányaművelés, mely akna segítségével történik s ez a költségesebb bányászat, mely gépek alkalmazását követeli.

Aknabér (Schachtsteuer, Schachtzins) egyik bányabirtokos által a másiknak aknája használatáért fizetendő összeg.

Aknacsarnok l. rakodó.

Aknaépület (Schachtgebäude, Schachthaus) az akna fölé épített ház, vagy toronyszerű felépítmény.

Aknafenék, Zsomp (Schachttiefstes, Schachtsohle, Sumpf) az akna legmélyebb része, mely valamivel a legalsó szint talpánál mélyebb, hogy ott a vizek összegyűlhessenek.

Aknafurás (Schachtbohren) azon akna mélyítési mód, mely szerint a körszelvényű akna átmérőjének megfelelő mélyfurással lesz az előállítva.

Aknafuró (Schachtbohrer) egy az akna furásánál alkalmazott furó szerkesztmény, melynek fő alkotó része azon két véső sor, melyek szintes irányú mozgást végezve a lágy kőzetet felássák.

Aknafüggélyzés (Schachtsenkelung) az akna függőleges mélységének megmérése.

Aknafüggélyző (Schachtsenkel) 1. 2 mm. vastag drót, mely nagyobb súlylyal megterhelve egy vezető csiga segítségével a kívánt mélységbe bocsátható.

Aknagárdozat (Tagkranz) az aknácsolat legfelső kerete.

Aknaház (Treibhaus, Förderungsgebäude) az akna fölötti épület, a melyben rendszeren a szállító gép is helyet talál.

Aknakeret (Geviere, Gevierte, Schachtgeviere, Vierung, Schachtschloss) az akna oldalainak kiácsolására szolgáló négy gerenda, melyek ketteje az akna oldalainak megfelelőleg hosszabb, ketteje pedig rövidebb.

Aknakoszorú (Schachtkranz, Schachtbrüstung) az akna biztosítására szolgáló fakeret.

Aknakötél (Bergseil, Göpelseil, Grubenseil, Treibseil) az

akna mélysége, a szállítandó teher nagysága, a kötél anyagának minősége és a szállító gép szerkezete szerint hengeres, vagy lapos leginkább drótszálakból készült erős fonadék.

Aknaközfal (Schachtscheider) az akna osztályait elkülönítő válaszfal, mely a szükség szerint ácsolat, vagy falazatból készül.

Aknamélyítés (Schachtabteufung) a kőzet minőségétől, a befolyó vízmennyiségtől, az akna biztosításától és nagyságától függő eljárás, mely szerint valamely akna elkészül; így történhetik az takarító munkával, süpesztett béléssel, fagyasztási eljárással, csőtalazattal, mély furással, caison segítségével, mély furás és repesztéssel.

Aknamérés (Schachtsenkung) az akna mélységének meghatározása, mely a szállító kóteleen, akna függőlyezővel, aknamérő rudazattal, vagy aczélmérő szalaggal eszközölhető.

Aknamérő rudazat (Schachtmessungs Gestenge) aczéldrót pálczák, melyek a legfölül felfüggesztett első rudhoz egymásután összecsavartatnak s a járó osztály nyugvó padjain keresztül bocsáttatnak.

Akna osztályok (Trumm, Schachttrum, Schachtabtheilung, Schachtrümmer) az akna választó falai által elkülönített aknarészek, melyek az osztály céljairól neveztetnek s annak megfelelőleg vannak berendezve; így a járó osztály (Fährabtheilung) létrákkal, a szállító osztály (Förderabtheilung) vezérszarukkal, a műosztály (Kunstabtheilung) a gépekkel, rudazatokkal.

Aknapont (Schachtpunkt) azon hely, a melyen az akna lemélyítése tervezve van.

Aknaszállítás (Schachtförderung) a mély művelés egyedüli kiszállítási módja, hol a szállítandó terhet az aknán keresztül a bányából ki kell emelni, a mi kis mélységnél emberi erővel nagyobb mélységek mellett néha állati erővel, főleg pedig gépekkel történik.

Aknaszén (Förderkohle) a válogatás vagy osztályozásnak, sem semmiféle más előkészítésnek alá nem vetett vegyes szén, úgy a mint a bányából kikerül.

Aknatorok (Hängebank) az akna napszíni nyílása.

Albit (Natron feldspat) háromhajlású rendszerben jegődő,

rideg, üvegfényű, fehér, kékes natrontimtrisilikat, mint kőzet képző ásvány.

Alabastrom (Alabaster) a gipsznek egy tiszta fehérfélesége.

Alaboros fék (Backenbremse) l. fék.

Alagút (Tunnel) mindkét végén a napszínére nyíló táró.

Alaktalan, Amorf ásvány (Amorph-Mineral) az olyan, melynél a kristályosodásnak semmi nyoma nem konstatálható.

Alaktan (Morphologie) az ásványtannak ama része, mely azok alakbeli tulajdonságait tárgyalja.

Alapcsavar (Fundamentschraube) a gép részeit az alapzathoz erősítő csavar.

Alap, Főfolyosó (Grundstrecke) a lelejtendő ásványpillér legalsó folyosója, hova ezen pillér összes terményei le lesznek bocsátva, vagy mélyebb alapfolyosó elkészültéig oda a mélyebb szintben termelt fejtmények fel lesznek emelve és kiszállítva.

Alapidom (Grundform) l. uralkodó alak.

Alapkarika (Unterlagscheibe) az anyacsavar alá helyezett kis vastárca.

Alapozni (Fundiren) épületeknek, gépeknek szilárd alapzatot építeni.

Alaprajz (Grundriss) a bányamérnöki felvételeknek vízszintes lapra vetített képe.

Alapvonal (Basis, Grundlinie, Standlinie) a háromszögelésnél azon egyenes, melynek hosszát közvetlenül pontos mérésekkel meghatározzuk, hogy abból a többi oldalakat számíthassuk.

Alárendelt alak (Untergeordnete Form) az ásvány kombinációkban azon kristály alak, melynek lapjai kevésbé vagy hiányosan vannak kifejlődve.

Aláréselni (Unterschrämen) a lefejtendő kőzet vagy ásványtömeg alatt rést vágni.

Alátámasztani (Abstempeln, Abspreizen) a kőzet oldalait, vagy a földút beomlás ellen ácsolattal biztosítani.

Alhidada (Alhidada) a theodalit középső tengelye, melylyel szilárd összefüggésben áll a limbus kör fölött mozgatható fém köpeny s ezen van megerősítve a nonius.

Alemelés (Unterhub) l. vakemelés.

Alluvium, Áradmány (Alluvium, Aufgeschwemmtes Gebirge) a negyedkori rétegcsoport felső rétegei, az özőnvíz utáni képződmények.

Alsókötél (Unterseil) a szállító gép azon kötele, mely a kötéldobra alul van reávezetve.

Alsó kötél Dob (Unterkorb) az, melyre az alsó kötélt helyezkedik.

Altáró (Erbstollen, Grundstollen) valamely bányavidék legmélyebb szintben fekvő tárója, mely a fölötte levő bányáknak vízvezetésre, szállításra, szellőztetésre, vagy mindhárom célra szolgálhat.

Alsó-, Teherrudazat (Untergestänge, Laststange, Schwerstänge, Bohrbäre, Bohrklotz) a mély furásnál a váltó olló alá kapcsolt nagyobb súlyú furórud.

Altáró jog elvesztése (Enterbung der Erbstollen) régi jog szerint az az eset, mikor valaki a régi altáró szintje alatt 7 öllel mélyebben új tárót készített, mely a mint a szorult bányákat vízmentesítés, szellőztetés, szállítás tekintetében segítette, azoktól az altáró illetéket szedhetette, míg a régi altáró ezen jogát elveszítette.

Altáró mélye (Erbteufe) régi jog szerint a földszinttől függőlegesen számítandó azon mélység, a melyen alúl ha valaki új altárót készített és az a bányaműveknek segínyt nyújtott, az altáró jogot megszerezte.

Alunit (Alaunstein) hatszöges rendszerben jegődő, üvegfényű, szintelen, vereses, sárgás timkálihydrosulfat.

Amerikai zuzó (Amerikanisches Pochwerk) a legnagyobb törőképessegű zuzógép, melynél minden egyes nyilat külön-külön gőzgép ramácsa tart mozgásban s a nyilak súlya egy tonnái g is növelhető.

Amfibol (Amphibol, Hornblende) egy hajlású rendszerben jegődő, üvegfényű, fekete, zöldesfekete, fehér magnézium-sz vasbisilikat, mint fontos kőzetképző ásvány.

Amigdaloidos szövözet l. mandulás szövözet.

Ammonit (Ammonit) 88% ammonium salétrom, 12% dinitronaftalin keverékből álló robbantó anyag.

Amorf ásvány l. alakatlan ásvány.

Amper (Ampère) az áramerősség gyakorlati egysége, mely az áramerősség egységének egy tizedrésze.

Ampermérő (Ampèremeter) az áramerősség mérésére szerkesztett műszer.

Analcim (Analcim) szabályos rendszerben jegődő, törékeny, üvegfényű, fehér, néha színes natrontimhydrosilikat.

Analýzator (Analýzator) a polarizáló eszközök ama

főalkotó része, mellyel a polarizáció tünetényét észleljük.

Andezit, Plagioklastrakhit (Andesit) gyűjtő név alatt a plagioklas tartalmú kőzetek értendők, melyek főalkotórésze a plagioklas, amfibol vagy augittal, melyekhez mellékes alkotórészek járúlnak; két főcsoportot alkotnak amfibol és augit andezit.

Anemometer l. légárammérő.

Anglesit (Vitriolbleierz) rombos rendszerű, igen rideg, gyémántfényű, fehér, néha színes ólomsulfát.

Anhydrid (Anhydrid) az oly vegyület, melyből a jelleges hydrogen és oxigén víz alakban kilépett.

Anhydrit (Gekrösestein) rombos rendszerben jegődő, többnyire rostos, gyöngyfényű, fehér, néha színes calciumsulfát, mely ha vizet vesz fel gypszszé lesz.

Anizotrop (Anisotropisch) az oly ásvány, mely a rajta átmenő fénysugarakat kétszer megtöri; ilyenek a szabályos rendszerbe tartozók kivételével a többiek.

Anorthit (Anorthit) három hajlású rendszerben jegődő, rideg, üvegfényű, fehér, szürkés, áttetsző mésztimsilikat.

Anthracit (Anthracit) a legidősebb s a legtisztább karbon tartalmú, tömött, zsírfényű kőszén.

Anthraconit (Anthraconit) szén által feketére festett márvány.

Antimon, Dárdany (Spiesglanz) a hatszöges rendszerben jegődő, ónfehér rideg elem.

Antimonit, Dárdanykéneg (Antimonglanz) a rombos rendszerben, főleg tűalakú oszlopokban jegődő ólomszürke, antimon-sesquisulfid.

Apatit (Spargelstein) hatszöges rendszerben jegődő, üvegfényű, zöld, kék, átlátszó chlor és fluor tartalmú calciumfosfat.

Aprítás, Aprózás (Zerkleinerung) az érczes ásványok apróra zúzása, hogy az akár a további előkészítésre, akár a beváltásra alkalmas legyen.

Aprítás alapelve (Grundprinzip der Zerkleinerung) az, hogy a készlet annyira zuzandó, hogy a víz ereje az érczes nemeket a szétről el ne sodorja.

Aprítás elmélete (Theorie der Zerkleinerung) szerint a zaprózásra, szükséges munka egyenes arányban áll az aprítás fokával és fordított viszonyban az aprítási hányadossal.

Aprítási hányados (Quotient der Zerkleinerung) azon viszony, mely a felzúzott ércszemek száma s az aprítandó érczdarab, mint egység közt feunáll.

Apró koks (Grude Cokes) barna szénből készült apró szemű koks.

Aprózás l. aprítás.

Aquamarin (Aquamarin) a szép kékszinű berill.

Aragonit (Eisenblüthe) rombos rendszerben kristályosodó, üvegfényű, fehér, szürke vagy sárga mészkarbonát.

Arany (Gold) a szabályos rendszerben jegődő, de inkább utánzó alakban és behintve ismeretes, lágy, sárgaszínű, igen nyújtható termés elem.

Aranyezüst tellurit l. sylvanit

Aranymosás (Goldseife, Goldwäsche, Goldwäscherei) folyam és folyó partokon és azok medrében a torlatokból az arany szemek kinyerése mosás által.

Aranymosási engedély (Goldwäscher Concession) a folyók, patakok medrében és partjain aranymosásra nyert jogosítvány.

Arany szér (Goldherd, Goldlutte, Goldrinne) rendszeren 60 cm. széles, 4 m. hosszú lejtős sík, melynek deszka fölülete kereszt irányban fel van karczolva, hogy a lefolyó zagyából az arany szemecskék fennakadhassanak.

Aräometer l. sűrűségmérő.

Argentit, Üvegércz (Weichgewächs, Silberglanz) a szabályos rendszerben jegődő, sötét ólomszürke ezüstkéneg.

Arkhei kor l. őskor.

Arkhei rétegcsoport (Urweltliche Schichtenreihe) a föld szilárd kérgének legrégibb réteg complexusa, mely alsó részében lényegesen gneis, felső részében pedig ősz agyagpalából áll, melyekhez alárendelten amfibol és chloritpalák, szemcsés mészkő, kvarcit és homokkövek járúlnak.

Arkitektónikai geologia (Architectonische Geologie) l. geotektonika.

Armatura (Anker) vasmagra gombolyított dróttekercsek, sorozata, melyek együtt forognak a mágnes térben, s a melyben az elektromos áram indukálva lesz.

Arzén (Arsen) a hatszöges rendszerben jegődő, ólomszürke rideg termés elem.

Arzenit (Arsenikblüthe) szabályos rendszerben jegődő, üvegfényű, fehér sárgás arzénsav.

Arzenopyrit, Danait (Arsenkies) rombos rendszerben jegődő, fémfényű, aczélszürke kén arzénvas.

Asfalt, Bitumen (Asphalt, Erdpech) amorf, szurokfényű, fekete, barnás, bitumenszagú különféle hydrocarbonát keveréke.

Atom, Parány (Atom) a molekula legkisebb része, mely semmiféle eddig ismeretes módon fel nem osztható.

Atomsúly (Atomsgewicht) az alkotórészek legkisebb mennyisége, melynek sokszorosa a különféle vegyületek molekulájában foglaltatik.

Augit andesit (Augit andesit) feketeszínű, homogén kinézésű, néha szemcsés plagioklás és augitból álló kőzet, melyekhez néha sanidin, amfibol és magnetit járúl.

Augitos diabaz (Augit diabas) zöldesszínű kőzet lényegileg augit andesit, melyhez magnetit, apatit, kevés orthoklás, enstatit, kvarcz járúl s szövzet szerint lehet szemcsés, afanitos, porfiros, mandolás.

Aureola (Aureole) súlytó léggel küzdő bányában a biztosító lámpa lángja körül képződő kék lángkup, melynek hosszából a jelenlevő robbanó lég százalékos mennyiségére lehet következtetni.

Auripigment (Operment, Gelbes Rauschgelb) rombos rendszerben jegődő, lágy, citromsárga arzensesquisulfid.

Azimut, Azimutszög (Azimuth) valamely iránynak a csillagászati déllővel képezett szöge.

Azimutszög l. Azimut.

Azonos lejtésű (Rechtsinnisch, Verflächend) a telér, ha az a hegység valamelyik oldalával, vagy a kőzetrétegekkel, vagy a társtelérekkel egy irányban dül.

Azooi kor l. őskor.

Azotin (Azotine) nátrí saltérom, kén, szén, és petroleum maradványokból álló robbantó anyag.

Azurit (Kupferlazur) egy hajlási rendszerben jegődő, üvegfényű, földes, lazurkék rézhydrocarbonat.

Ácsolat (Zimmerung, Verzimmerung) általában minden a bányában fából készült biztosítás.

Ácsolatfa (Bergholz, Grubenholz, Zimmerholz) a bányamű kiácsolására használandó fadarabok, főként tölgy és fenyőfa.

Ácsolni (Abzimmern, Verzimmeru, Zimmeru) a bányaművet biztosítani, főként faácsolattal ellátni.

Ácsolatköz (Feld, Falle, Zimmerfeld) két akna koszorú, vagy ajtó kötés közt üresen maradt rész.

Álcsapás (Falsches Streichen) minden a valódi csapástól eltérő csapás irány.

Áldőlés (Falsches Verfläichen) minden a valódi dőléstől eltérő dőlés irány.

Álkristály (After krystall, Pseudomorphose) az, melynek alakja ugyan megmaradt, de anyaga teljesen kicserélődött.

Álló (Stehend) a beltelep, ha függőlegesen van beágyazva.

Álló csapágý (Stelzapfenlager) a hordozó csapágýak azon faja, melynek talpa vízszintes s ezen van megtámasztva.

Álló csepegvény (Stalagmit) a lecsepegő oldathól kiváló s fölfelé növekvő képződmény.

Állandó munkás (Constanter Arbeiter) az, a ki előre meg nem határozott időre vétetett fel a munkába.

Állandó pont (Fix punkt) l. vezér pont.

Allati eredésű (Zoogen) az üledékes kőzet, ha az legfőbb részben őskori állatok áamos maradványaiból áll.

Állás pont (Standpunkt) azon hely a hol a mérő műszerrel mérés céljából felállunk.

Álló csap l. gyámolító csap.

Álló gát (Stehende Balkendämme) valamely folyosó vagy vágatban függélyesen álló gerendákból összerótt gát.

Álló oszlop (Stehende Säule) a rombos rendszerbe tartozó, négy egyenmő és a főtengellyel parallel lap által képezett kristály alak.

Állvány fej (Stativ Kopf) a műszer alzatok azon része, melyre a műszer közvetlenül elhelyeztetik.

Állvány kocsi (Gestellwagen) kerekeken futó csille alzat, mely ácsolat fák, sinek, deszkák beszállítására szolgál.

Áradmány l. alluvium.

Áram elágazás (Stromverzweigung) a villamos áram megosztása egy vezetékből több vezetékbe.

Áramerőség, Áramintenzitás, (Stromstärke) elektromosság mennyiség, mely az áramkör valamely keresztelvényén egy másodperc alatt keresztül árad, mely egyenlő az összes elektromotoros erő és az összes ellenállás hányadosával.

Áramerőség egysége, (Einheit der Stromstärke) elektromosság mennyiség, melyben a kör alakú vezető minden

centiméter darabja a tőle egy centiméter távolban levő s a mágnesség egységével bíró sarokra az erő egységével hat, jele A.

Áramfejlesztő dinamó (Generator) a dinamó gépek egyik csoportja, mely mekhanikai munkából elektromos energiát fejleszt.

Áramfölfogó dinamó, Elektromotor (Motor) a dinamó gépek egyik csoportja, mely az elektromos energiát munkává alakítja.

Áramgerjesztés, Indukció (Magnetische Induction) nem más, mint elektrómotoros erő fejlesztés.

Áramgyűjtő Áramváltoztató (Kommutator, Kollektor) az armatura tengelyének végén, egymástól gondosan elszigetelt rézszeletekből álló henger, mely szeletekhez átellenes páronként az armatura vezető drótjainak végei vannak forrasztva.

Áramintenzitás l. áramerősség.

Áram irány (Stromrichtung) az elektrómotoros erőnek a pozitív saroktól a negatív sarok felé való áramlása.

Áramváltoztató (Kommutator) l. áramgyűjtő.

Áramvesztesség (Stromverlust) a villamos áram vezetésével, transzformálásával beálló erő fogyatkozás.

Ásvány (Mineral, Fossil) a természetben előforduló szervetlen és tömegében egynemű test, tehát sem nem vegyi készítmény, sem összetett kőzet.

Ásvány darab (Erzstufe, Handstück, Mineralstufe, Stufe) valamely ásvány fajra leginkább jellegzetes példány, mely gyűjteménybe elhelyezhető.

Ásvány faj (Mineral Art) mindazon ásványok összege, melyeknek főtulajdonságaik tehát vegyi összetételök és alakjuk hasonlók.

Ásványtan (Mineralogie) az ásványok külső és belső tulajdonságaival részletesen foglalkozó tudomány.

Ásványtelep (Minerallagerstätte) a föld kéreg azon része, mely gazdaságilag értékes ásványoknak bányászati úton hasznosítható tömegeit tartalmazza.

Ásvány rendszer (Mineral System) az ásványoknak bizonyos tulajdonságokra alapított csoportosítása s így lehet természetrajzi, vegytani s vegyes rendszer.

Ásványvíz (Mineralwasser) a különböző ásványok oldalát tartalmazó forrásvíz.

Ászok fa (Grundsohle) főleg tárok és főfolyosók kiácsolásánál a talpon hosszában, vagy keresztben elhelyezett gerenda melyre a támfák vannak felállítva.

Átárkolni (Überröschén) a telér csapására merőleges irányban a telér kikutatása végett árkot ásni, vagy általában valamely területen árokásással kutatni.

Átcsap (Durchschlägt) a biztosító lámpa lángja a sodronyhálón, ha a sujtó lég robbanóképes mennyiségben meggyült.

Átfektetés (Umlagerung) a régi bányarendtartások értelmében adományozott bányatelkek helyett új törvényes bányamértékek szerzése.

Átfujja (Durchbläst) a biztosító lámpa lángját a sodronyhálón a légáram, ha annak sebessége nagyobb a megengedhetőnél.

Áthatolás (Kreuzen und Durchsetzen der Gänge) csete forog fenn, midőn a telerek egymással találkoznak és egymást metszik.

Áthatolni (Durchsinken, Durchsenken, Durchteufen, Absinken) valamely hegység tömegén, ásványtelepen, képződményen furással, aknával, vagy vágattal keresztül menni; (Überfahren) a bányahatárait átlépni.

Átkormányzás (Umsteuerung), vagyis a gőzgép forgás irányának megváltoztatása történhetik a be és kibocsátó csatornák feleserélése, mozgatható toló tükör, szabad excenterrel, vagy vezényművel.

Átkormányzó, Vezénymű (Coulisse) készülék a gőzgép forgása irányának megváltoztatására.

Átlagos csapás (Hauptstreichen Reducirtesstreichen) a részletes csapás irányok számtani középarányosa.

Átlagos dőlés (Hauptfallen) a részletes dőlés irányok számtani közép arányossa.

Átlátszó (Durchsichtig) az oly ásvány, melyen keresztül a tárgyak körvonalai élesen láthatók.

Átlátszóság (Pellucidität) némely testek azon tulajdonsága, hogy a rájuk eső fénysugarakat magukon átbocsátják.

Átlyukasztás (Löcher) l. nyílt áttörés.

Átmágnesező munka, Hysteresis, Mágnes surlódás (Hysteresis) az átmágnesezésre, vagyis a mágnességnek másik irányban való változtatására fordított munka.

Át nem kutatott hegység (Unverritztes Gebirge) az olyan, mely még bányászati célból megvizsgálva nem volt.

Át nem látszó (*Undurchsichtig*) ásvány az, mely a reá eső összes fénysugarakat elnyeli.

Átnézeti térkép (*Übersichtekarte*) valamely bányavidékről vagy bányabirtokról készült rajz, mely azon vidék összes külszíni viszonyait, valamint a bányajogosítványokat feltünteti.

Átnőtt ikrek (*Durchwachsene Zwillinge*) azok, melyeknél az egyik jegecz a másikon keresztül nőtt.

Áttetsző (*Durchscheinend*) az ásvány, ha vékony darabjain kevés fény hatol át.

Áttétel (*Übersetzung*) l. módosítás.

Áttörés (*Durchbruch, Durchschlag, Abgestämme*) esete forog fenn, ha egyik bányabirtokos vágataival a más bányabirtokába megy.

Átváltozott kőzet (*Metamorphisches Gestein*) az, melynek eredeti állapota a reá ható külső körülmények miatt teljesen megváltozott.

B.

Baleset jelentés (*Unfallbericht*) a bányamű vezetője által a munkások testi sérüléséről, a bányahatósághoz beküldött írásbeli tudósítás.

Barysfera (*Barysphaera*) földünk belső tömöttebb anyagból álló magva.

Baryt l. sulypát.

Barna kő (*Braunkohle*) l. pyrolusit.

Barna szén (*Braunkohle*) a fiatalabb geológiai korszakokban, bezárólag a krétában képződött szén mely kevésbé tömött, mint a kőszén, karcza barna és kisebb a karbon tartalma; féleségei: a fénylő, leveles, palás, papírszén s a lignit, mely még a növényi szerkezetet is mutatja.

Barna vasércz (*Brauneisenerz, Brauneisenstein*) l. limonit.

Bazalt (*Basalt*) fekete, igen szilárd, afanitos, plagioklas, augit és magnetitből álló kőzet, melyekhez nefelin, leucit és olivin járulhat.

Bazalt üvegek (*Basaltige Gläser*) általában az augit andesit plagioklas basaltok üveges változatai.

Bágyadt levegő (*Schlechte Wetter, Matte Wetter*) a bányá-

ban elhasznált oxigénben szegény és nagy szénsav tartalmú levegő.

Bánya (Bergwerk, Grube, Zeche, Berggebäude) tágabb értelemben a föld kérgébe hatoló minden mű, melynek célja hasznosítható anyagok nyerése; szűkebb értelmében azonban bányák csak azon földalatti és földszinti és bizonyos terv szerint összefüggő terek, melyeknek célja az ásványok lefejtése.

Bányaadó (Bergwerksabgabe) az egyenes adók azon faja, mely a bányaművelés és a bányászathoz tartozó iparágakból nyert jövedelem után fizetendő.

Bányaaszály (Bergkrankheit, Bergsucht) bizonyos bélérgyek által okozott betegség.

Bánya becslés (Abschätzung des Bergbaues) valamely bányatelek pénzértékének meghatározásra a geográfiai fekvés, geológiai viszonyok, a birtok nagysága a feltárt ásvány mennyisége és minősége, a termelési költségek és a üzleti viszonyok figyelembe vételével.

Bányabér, Bányatized (Bergfroh, Urbar) régi jog szerint a bánya termény részében, rendesen annak tizedében megállapított adó nem.

Bányabíróság (Berggericht) a bányaperekben eljárásra jogosított kir. törvényszék, a mikor ilyen ügyben jár el.

Bányabírószági helyetteség (Berggerichtssubstitution) régi jog szerint a bányaszék kirendeltsége, melyből a bányabiztosság alakíttatott.

Bányabirtok (Bergwerksbesitz) alatt a bányatulajdon tárgya értendő.

Bányabirtokos (Bergwerksbesitzer) azon természeti, vagy jogi személy, mely a bányavagyon feletti rendelkezést gyakorolja.

Bányabirtok tilalom (Verbot des Bergbaubesitzers) az első fokú bányahatósági tisztviselőkre, ezek nejei és atyai hatalom alatt álló gyermekeikre vonatkozik, kik saját kerületükben bányajogosítványokkal nem bírhatnak.

Bányabiztos (Bergcommissär) a IX-ik fizetési fokozatban álló bányahatósági fogalmazó.

Bányabiztosság (Bergcommissariat) a bányakapitányság kirendeltsége, mely annak bizonyos ügykörét végzi.

Bányaesküdt (Berggeschworne) a X-ik fizetési fokozatban álló bányahatósági fogalmazó.

Bánya (Grubenholz, Bergholz) a bánya kiácsolására használt különféle faemek, legjobbak az akác és a tölgy, de fenyő és bükk is alkalmaztatnak.

Bányafelség (Berghoheit) az államhatalomnak a bányászatra vonatkozó nyilatkozása.

Bányafelügyelet (Bergbeaufsichtigung) a bányaművelés felett a bányahatóságok által gyakorlandó ellenőrzés.

Bányafelügyelőség (Bergwerksverwaltung) régi jog szerint a 4 királyi kerületi bányabíróság közül a szomolnoki és nagybányai, melyek az adományozási viszonyok és a bányaművelés feletti őrködésre is jogosultak.

Bányageologia (Grubengeologie) a geológiának azon része, mely ama kérdések tanulmányozásával foglalkozik, hogy a hasznosítható ásványtelepek minő viszonyok között szerepelnek a földkereg alkotásában.

Bányageologus (Grubengeolog) bányageologiai viszonyok felvételével tanulmányozásával, bányageologiai térképek szerkesztésével foglalkozó szakember.

Bányagép (Bergmaschine) általában mindenféle a bányázás céljaira szerkesztett gép, mint szállító, vízemelő, szellőztető furó, réselő gépek.

Bányagondnok (Bergverwalter) rendesen a bányamű felelős vezetője.

Bányagróf l. kamaragróf.

Bánya határ (Grubenmass) az abrudbánya verespataki bányamegyében adományozható bányatörek, melynek szélessége 10° (18 96 m.), hossza s függőleges mélysége 20° (37 92 m.)

Bányahatóság (Bergbehörde) a bányatörvény végrehajtására hivatott állam hivatal.

Bányahatósági rendelet (Bergpolizeiverordnung) a bányakapitányság által saját területére kibocsátott meghagyás, mely bányarendészeti intézkedést tartalmaz.

Bányaiskola (Bergschule) alsóbb rendű szaktanintézet a felvigyázó személyzet kiképezésére.

Bányajárás (Befahrung, Grubenbefahrung, Freifahrung) a bányába való beszállásnak minden neme és bejárása üzemi szükségből, vagy bányarendőri szempontból; bányajogi értelemben azon helyszíni szemle és tárgyalás, mely az adományozást megelőzi.

Bányajárási illeték (Fahrgebühr, Fahrgeld) régi jog szerint

- a bányabirtokos á'tal a bányahatósági tisztviselőnek bányája bejárásáért fizetendő összeg.
- Bányaigazgató** (Bergdirektor, Bergwerks-Direktor) valamely nagyobb bányamű legfőbb vezetésére kirendelt szakember.
- Bánya jog** (Bergrecht) az érvényes jognak a bányászatra vonatkozó része.
- Bányajogosítványok** (Bergbauberechtigungen) mindazon jogozatok, a melyek a föntartott ásványok felkeresése és leművelésére a bányabirtokost megilletik.
- Bányajogtan** (Bergrechtslehre) a bányajog tudományos fejtegetése.
- Bányakapitány** (Berghauptmann) az első fokú bányahatóság élén álló tisztviselő.
- Bányakapitányság** (Berghauptmannschaft) az első folyamodású bányahatóság, melynek teendői és hatásköre a bányatörvény által szabályoztatnak.
- Bányakapitánysági tiszt** (Berghauptmannschaftsofficial) a bányahatóságok irodai teendőit ellátó tisztviselő.
- Bányakár** (Bergschaden) mindennemű földszinti és föld alatti telekben, épületben, vízvezetékben, vagy bármely más építményekben okozott vagyoni érték csökkenés, mely a bányaművelés következménye.
- Bányakincstár** (Montanaerar) az állam, mint az állami bánya vagyon tulajdonosa.
- Bányakönyv** l. bányatelekkönyv.
- Bányalevegő** (Grubenluft, Grubenwetter) a bányában levő még beszívható levegő, másrészt a bányából kiáramló s nagyobb részben elhasznált levegő.
- Bányamécs** (Grubenlicht) a bánya világítására rendszeren használt nyílt lángú olajlámpa.
- Bányamegye** (Bergrevier) helyzeti viszonyaiknál fogva, üzleti érdekből egyesült bányák összege.
- Bányamérés** (Markscheidekunst, Schinkunst, Unterirdische Messkunst) a bányamű térbeli fekvésének megmérése, térbeli meghatározása, a fölvételek kiszámítása és megrajzolása, hasonló a külterületek felméréséhez, kiegészítve a földalatti mérés különyszerű következményeivel.
- Bányamérés pontossága** (Genauigkeit einer Grubenaufnahme) azon határ, a meddig a mérés keresztül vitele az

elméleti tökéletességet a hiba források dacára lehetőleg megközelíti.

Bányamérnök (Markscheider, Schiner, Schinner, Abschiner, Verschiner, Grubeningenieur) bányamérések felvételére oklevéllel képesített szakember, ki nemcsak, a bányamű tervezésével s ennek keresztül vitelével, de a bányamű vezetésével is foglalkozik.

Bányamérnöki (Markscheiderisch) vagyis olyan, mely a bányamérnök hivatása körébe tartozik.

Bányamérnökség (Markscheidere) a bányamérnök hivatalos helyisége, hol a mérések kiszámításával és megrajzolásával foglalkozik s a hol a bányaműre vonatkozó térképek és rajzok őriztetnek.

Bányamértan (Markscheidekunst) a bányák felmérésére szükséges műszerek leírásával és azon elvek megismertetésével foglalkozik, a melyek szerint a bányák felmérése a leggyorsabban s a legczélszerűbben eszközölhető.

Bányamérték (Grubenmasz, Bergwerksmasz, Feldmasz) egy a külszínen 12544 négyszög öl (45116 $\frac{1}{4}$ m²) egyenyszögű négyszöggel meghatározott terület, melynél a rövidebbik oldal hossza legalább 50 öl (106 $\frac{1}{2}$ m) s a mely terület alatt a bányászati jogosítvány a végtelen mélységig terjed; ez az egyszerű mérték.

Bányamérték illeték, Telekdíj, Téradó (Maszengebühr) minden adományozott terület után, akár van művelés alatt, akár nincs, annak térnagysága szerint fizetendő és pedig bányamértékenként 8 Korona.

Bányamérték összesítés (Grubenmasz - Zusammenschlagung) alatt a külön-külön adományozott határos bányatelkek egy telekké való egyesítése értendő, tekintet nélkül arra, hogy az összesítendő telkek egy vagy több birtokoséi, csak az összesítés folytán egy főbevájással az összesített telek czélszerűbben legyen művelhető.

Bányamester (Bergmeister) régi jog szerint a bányászati közigazgatás és igazságszolgáltatás első fokú intézője, ki előbb a bányahelyek polgárai által választatott, később a király által kineveztetett.

Bányamunka (Bergarbeit) mindenféle munka, mely a bányaműnél előfordul, szorosabb értelemben csak a termelés munkája.

Bányamunkás (Bergarbeiter, Grubenarbeiter) tágabb érte-

leben minden a bányaműnél dolgozó egyén, szűkebb értelemben csak a bányában foglalkozó vājár és csillér.

Bányamű (Bergwerk, Grubenwerk, Bergbau) a bánya üzemen tartására szolgáló földalatti és földfeletti felszerelések és építmények együttlvéve, néha csak a földalatti berendezések.

Bányaművelés (Bergbau, Bau, Bergbaubetrieb, Grubenbau, Grubenbetrieb) a bányászat gyakorlása, főleg a hasznos ásványok termelése.

Bányaműveléstan, Bányatan (Bergbaukunde, Bergwerkskunde) a hasznosítható ásványkincsek felkeresésére és lefejtésére szolgáló munkálatok, segédeszközök és felszerelések leírásával; továbbá azon szabályok ismertetésével foglalkozó műszaki tudomány, melyek szerint a bányászati kutatás és termelés a legkisebb veszélylyel és a legnagyobb haszonnal üzhető.

Bányaorvos (Bergarzt) a bányamű társpénztára által fizetett s a mű alkalmazottait gyógykezelő orvos.

Bányaöl (Berglachter, Lachter) régi bányászeti hosszmerék 2·058 m.

Bányapolgár (Waldburger) régi jog szerint a bányászattal foglalkozó polgár.

Bányaregálé l. bányászati főúri jog.

Bányarendészet (Bergpolizei) különösen a bányaművekre, a bányamű üzemére és a bányamunkásokra vonatkozó bányahatósági felügyelet.

Bányarendőri szemlekönyv (Bergpolizeieliches Inspicirungsbuch) a bányahatóság által részint az egyes bányaműveknél, részint az egész kerületre hivatalában vezetett feljegyzési könyvek, melyekbe a bányarendészeti szemle, illetve annak eredményei feljegyeztetnek.

Bányarendtartás (Bergordnung, Bergbauverfassung) így nevezték régebben a bányaművelésre vonatkozó törvényes intézkedéseket, akár az egész országban, akár egyes területeken, vagy éppen bányahelyeken birtok azok jogérvénynyel.

Bányaréu (Berggeist, Erdgeist, Gnom, Kobold, Bergmannchen, Rübezahí, Bergzwerg) a régi bányászok babonás képzelete által alkotott lény, melyet kis törpe alakban ábrázolnak s mely vagy szerencséhez segíti a bányászt

az ércz megtalálásában, vagy különféle akadályokat gördít eléje.

Bányarész (Bergtheil, Bergantheil, Cux, Kux, Grubentheil) valakinek a közös bányatulajdonban foglalt hányada.

Bányarészjegy (Kuxschein) a bányatársulati vagyონ-részekről kiállított bányahatósági okirat, melyek ingó dolgok s egy bányatársulat 128 részvényre oszlik, melyek mindenike 100 részre ismét felosztható.

Bányarészvény (Bergwerksactie) a bányavállalatra alakult részvénytársaság részvénye.

Bányarészvénytársulat (Bergwerksactiengesellschaft) a kereskedelmi törvény értelmében valamely ásványtelep művelésére alakult társaság.

Bányaszabadság (Bergfreiheit, Bergbaufreiheit) azon elv, melynél fogva mindenki, a ki a törvény által megszabott feltételeknek eleget tesz, fenntartott ásványokra kutathat és olyanokra bányatulajdont nyerhet.

Bányaszemélyzet (Bergmannschaft) 1. bányász legénység.

Bányaszéki könyvek (Berggerichtsbücher) az ideiglenes törvénykezési szabályokban tervezett 4 könyv u. m.: az ítélet, szerződvény, bányatelek, föld és méréskönyv, melyek közül ma csak a bányatelekkönyv ismeretes.

Bányaszéki törvény nap (Bergamtstag) melyen régi jog szerint a bányaszék törvényt látott.

Bányaszolgálat (Bergbaudienstbarkeit) minden bányabirtokost más bányabirtokossal szemben megillető jog, illetve kötelesség arra nézve, hogy veszélyes események idején egymás munkásait kölcsönösen igénybe vehetik, műveik kölcsönös használatát ellenérték mellett megengedni, egymás bányájában segédvájásokat létesíteni; illetve ilyeneket megengedni jogosultak, illetve kötelesek.

Bányatan (Bergbaukunst) 1. bányaműveléstan.

Bányatanácsos (Bergrath) a VII-dik fizetési osztálynak megfelelő állásban levő bányászati akadémiai tanár, bányakincstári tisztviselő, vagy a bányászat terén szerzett érdeméért ezen címmel kitüntetett szakember.

Bányatartozék (Bergwerkzugehör) a bányászat felszereléséhez, üzemének folytatásához szükséges ingó dolgok, mint szerszámok, gépek, állatok stb.

Bányatárs (Berggenoss) a bányatársulat tagja.

Bányatársulat (Gewerkschaft, Waldburgerschaft) valamely bányaműnél tulajdonosi minőségben érdekelt személyeknek bányaművelési célokra létrejött olyan egyesülése, melyben minden résztvevő a társulatot illetőleg csak pótfizetéséért, harmadik személyek irányában pedig csak bányarészával felelős.

Bányatársulati alapszabály (Gewerksschaftsstatuten) a bányatársulat által annak szervezetére és működésére alkotott és a bányahatóság által jóváhagyott intézkedések összesége.

Bányatársulati igazgató (Gewerbsschaftsdirektor) a bányatársulat képviselője, a ki a társulat üzemvezetéséért is felelős.

Bányatársulati könyv (Gewerkenbuch) a bányatársulati részvényesekről a bányahatóságok által vezetett feljegyzési könyv.

Bányateknő (Bergtrog) kisebb fa- vagy vaslemezből készült bányász eszköz, mely a bányatermények tovább hordására alkalmas.

Bányatelek (Grubenfeld) ugyanazon adományozásban foglalt több bányamérték együttvéve.

Bányatelek eldarabolás (Grubenmasz Zerstückung) esete forog fenn, ha egy bányatelek több önálló telekre lesz felosztva, vagy annak egy része más bányatelekhez csatolva.

Bányatelekkönyv, Bányakönyv (Bergbuch, Grundbuch) az ingatlan bányatulajdonról a bányatörvényszékek, mint telekkönyvi hatóságok által vezetett nyilvánkönyv.

Bányatelepe (Berghandlung, Bergort) a bányaműhöz tartozó külszíni ingatlanok, főleg épületek.

Bányatelket egyesíteni (Grubenfeld consolidiren) több külön adományozott bányatelket egy bányatelkké összesíteni.

Bányatér (Grossgrube) a felsőbányai középhegyi bányamegyében 53·1 m. hosszú és széles és a lebegő vonalig, vagy a végtelen mélységig terjedő bányamérték.

Bányatérkép (Grubenkarte, Grubenriss, Grubenbild, Vermessungsriss) a földalatti térségek kiterjedéséről, összefüggésükről, a feltárt ásványokról, sőt a kísérő mellékkőzetekről a bányatelkek fekvéséről a bányamérnök felmérései alapján készült rajz.

Bányatized l. bányabér.

Bányatörmelék (Grubenklein) általában a bányatermék apraja.

Bányatörvény (Berggesetz) a tételes jogszabályoknak a bányászatra vonatkozó része, vagyis a tárgyi értelemben vett bányajog.

Bányatulajdon (Bergwerkseigenthum) az adományozással valamely bányavagyon fölött szerzett teljes és kizárólagos jogi uralom.

Bányaurjog (Bergregal) alatt azon fejedelmi jog értendő, melyhez képest bizonyos természeti telepeken előforduló ásványok a fejedelem kizáró rendelkezése alá tartatnak fenn.

Bányavagyon (Bergvermögen) a bányabirtokban foglalt ingó és ingatlan javak összessége.

Bányavasút (Grubeneisenbahn) a bányászat céljaira épült vasút úgy a külszínen, mint a bányában.

Bányavám (Frohne, Urbar, Zehend) a termelt ásvány mennyiség után régebben fizetett adónem.

Bányaváros (Bergort, Bergstadt) régebben a különös szabadalmakat élvezett bányász helység, ma a jelentékenyebb bányászattal bíró város.

Bányavirág (Bergkrystall) kvarcz jegeczek, melyek az üregek falát néha egészen borítják.

Bányavizek (Grubenwasser) a bányászat által felfakasztott vizek, ha a külre folynak is mindaddig míg más vizekkel nem egyesülnek.

Bányász (Bergmann) bányászattal foglalkozó egyén.

Bányász akadémiai hallgató (Bergakademiker) felsőbb tanintézeti hallgató, ki a bányászati tudományok elméleti ismereteit bányászati főiskolán szerzi.

Bányászat (Bergbau, Bergbauwesen, Bergwesen) a hasznosítható ásványkincsek felkeresése, termelése és előkészítésére vonatkozó munkálatok összessége.

Bányászati akadémia (Bergakademie) a bányászati tudományok felsőbb tanintézete, melynek hallgatói bányamérnöki oklevelet nyernek.

Bányászati egyesület (Bergwerksverein) rendszeren a testvér kohászattal a bányászok és kohászok érdekeinek minden irányban való fejlesztésére alakult társaság.

Bányászati főúrl jog, Bányaregálé (Bergregal) régi jog

szerint abban áll, hogy az ásványok a fejedelem, vagy az állam tulajdonát képezik, mely azokkal tetszése szerint rendelkezik.

Bányászati jogosítvány (Bergbauberechtigung) a kutatási engedély zártkutatmány, adomány és pedig bányamérték, határköz és külmérték, az engedélyek, mint segédvájás és megyetárá.

Bányász dal (Bergmannslied, Berglied, Bergreien) a bányászattal, többnyire annak magasztalásával foglalkozó vers, mit a bányászok énekelnek.

Bányász ék (Eisen, Bergeisen, Bestach Stufeisen) a legrégibb jellegzetes bányász szerszám; 13—18 cm hosszú, kissé piramidális és hegyben végződő vas eszköz, mely kalapács formán nyéllel láttatván el, véső munkára alkalmas.

Bányász ima (Berggebet) a bányába szállás előtt az isteni oltalomért közösen mondott fohász.

Bányász jelvény (Berginsignien) a keresztben egymáson fekvő bányász ék és a kézi kalapács, mit a bányászok már igen régi időben jelvényül használtak.

Bányász legénység, Bánya személyzet (Knappschaft, Häuerschaft) mint gyűjtő név egy bányaműnél levő bányamunkások összesége.

Bányász nyelv (Bergmännische Sprache) a bányászok által használt elnevezések, kifejezések és szóllásmódok által jellegzett beszédmód.

Bányász szellem (Bergmannsgeist, Bergmannssin) főként a régi bányászokat jellemző testületi szellem, mit élethivatásuk magasztos öntudata eredményezett, s a mi a természet erői ellen folytatott nagy küzdelmek közt élő bányászok sajátos életfejlődésében nyilvánult.

Bányász ünnep (Bergfest) a bányászok által főleg a bánya védszentjének tiszteletére, vagy más alkalomból tartott ünnepélyes vigalom.

Bányász zenekar (Bergkapelle) valamely bányamű, vagy bányakerület munkásaiból alakult zenekar.

Bányát nyitni (Sich einlegen, Bergbau anfangen, Kübel und Seil werten) valamely bánya művelését megkezdni.

Beágyazni (Einbühnen) támfákat, ácsolatot a kőzetben vájt gyámlyukban helyezni s ott megerősíteni.

Befejezni a műszakot (Abfahren, Schichtmachen) a munka végzésével a műhelyről, a bányából távozni.

Befejező furó (Abbohrer) a repesztési célokra furandó lyuk befejezésére szolgáló leghosszabb furóvéső.

Befödés (Bedeckung) a finom zagy széreken végzendő első munkálat, mely szerint a széren hagyjuk a zagyot lefolyni, hogy belőle az ércszemek azon leülepedhessenek.

Begyezni (Anbrüsten das Bohrloch, Ansetzen, Brüsten) a repesztéshez készítendő furó lyuk helyét a buzogány furóval megjelölni, vele kis mélyedést készíteni.

Behatolni (Durchstreichen) táróval, vagy valamely vágattal az ásvány telep csapás irányaira merőlegesen abba bemenni.

Behintés l. impregnacio.

Behintett (Impregnirt, Eingesprengt) az ércz előjövétel, ha az a meddőben finom szemekben van elszórva.

Behúzó légáram (Einfallende Wetter) a bányaszellőztetésnél a bevonuló friss légtömeg.

Bejáró táró (Fahrstollen) az, mely a bányába való bejáratra szolgál.

Bekérgezés (Incrustation) a szerves testek oly megtartási állapota, a mikor annak egykori alakját csupán az azt borító kéregszerű ásvány mutatja.

Bellit (Bellit) 92 5% metadinitrobensol, 7 5% ammonium salétrom keverékből álló robbantó anyag.

Bennőtt csoport (Eingewachsene Gruppe) több ugyanazon ásvány egymáshoz nőtt jegecze, melyek az anya kőzetből kiválaszthatók.

Bennőtt kristály (Eingewachsener Krystall) a teljesen kifejlődött ásvány jegecz, ha azt az anyakőzet teljesen körülveszi.

Benyomat l. lenyomat.

Beosztás (Eintheilung, Scala) a mérőműszereken feltüntetett hossz, vagy szögmértékek.

Berakatok fejtése (Zechenbau) a régi bányászok által berakatul felhasznált csekélyebb fém tartalmú érczek termelése.

Berakás (Versatz) l. tömedék.

Berakatra bukkani (Alten Mann finden) régi vájásokra találni a bányában.

Berill (Berill) hatszöges rendszerű üvegfényű, zöld, vagy kékszinű berillaluminium bisilikat, mint első rendű ékkő.

Beszállani (Einsitzen, Einfahren, Hineinfahren, Anfahren) a bányába, vagyis bányába menni.

Beszállás ideje (Fahrzeit) a rendelés metörténte utáni idő, a mikor a munkások a bányába mennek.

Beszállítani (Einfördern) anyagokat, személyeket stb. a bányába vinni, az aknába lebocsátani.

Beszálló akna (Fahrtschacht) l. járó akna.

Beszálló gép (Fahrkunst) mély aknáknál, főleg nagy munkás létszám mellett alkalmas készülék melynek segélyével a munkás könnyen és fáradság nélkül a bányába jut.

Beszorulások (Verklemmungen) a mély furásnál előjövő furási zavarok, melyek a fúróluk beomlása, elgörbülése, a kormányrud helytelen forgatása, vagy egyéb okokból állanak be s megakadályozzák a fúró kiemelését.

Beszüremkedés (Infiltration) ama telérképződési elmélet, melyszerint annak anyaga a szomszédos kőzetekből lett kilugozva.

Betáblázás (Intabulation) a bányatelekkönyvezett ingatlanokra, illetve azok telekjegyzőkönyvére terhek bejegyzése.

Betömedékelni (Verstürzen, Ausstürzen) a bányamű lefejtett helyeit meddővel kitölteni.

Bevágtatni (Einrichten, Einstellen) a libella tengelyeit, a látócső irányzó tengelyét, a noniusokat, az irányzó síkot stb. vagyis azokat a helyes, vagy a kívánt irányba beigazítani.

Beváltmány (Einlösungsgut, Einlösungsproduct) a kellőleg előkészített ércz, mely a kohósításra elfogadható.

Béllésdeszka (Zumachbrett, Schwärtling, Schalbrett) a támfák mögé helyezett rendesen széldeszka darabok, melyek megakadályozzák a törmelék, vagy a tömedék kiomlását.

Bélléscső (Absperrungsrohr) mély fúrásoknál a fúróluk oldalainak beomlása ellen alkalmazott vascső.

Bér (Lohn, Löhne, Löhnung) azon pénzilletmény, melyet az elvégzett munkáért, a teljesített műszakért a munkaadó a munkásnak fizetni köteles.

Bérelőleg (Lohnvorschuss, Creditgeben) a bányavállalkozó által a munkás keresetének terhére a bérfizetés idejéig pénz, vagy élelmi szerekben nyújtott javak.

Bérfizetés (Ablöhnung) a szolgálati rendtartás szerint meghatározott időben a munkás keresetének kiadása.

Bérfizetési ív l. fizetési ív.

Bérjegyzék (Lohnliste, Zahlungsliste) a munkások keresetét fizetési időszakonként feltüntető lajstrom.

Biotit (Rhombenglimmer) hatszöges rendszerben jegődő, lágy, gyöngyfényű, barna magnezia csillám, mint fontos kőzetképző ásvány.

Birtok háborítás (Besitzstörung) esete forog fenn, ha valaki bányabirtokában, vagy jogában zavartatnék, vagy abból erőszakkal kiűzetnék.

Bisectrix (Bisectrix) a kristályoknál az optikai rugalom legfontosabb tengelye, vagyis azon irány, mely az optikai tengelyek által képezett kisebbik szöget felezi.

Bitumen (Bergpech) l. asfalt.

Bizmut (Wismuth) hatszöges rendszerben jegődő, vereslő, ezüstfehér, engedékeny elem.

Bizmutin (Bizmuthglanz) rombos rendszerben jegődő, fémfényű, ólomszürke bizmutkéneg.

Biztonság (Sicherheit) a bányarendészet első követelménye, hogy a bányamű üzeme az emberi élet és a vagyon épségének veszélyeztetése nélkül vezettessék; e célból nemcsak a törvénynek vannak különös rendelkezései, de a bányahatóságoknak is jogukban áll, hogy szükség esetén rendeletileg intézkedhetnek. Ide tartoznak különösen gyámok visszahagyása, tömedék, ácsolat, falazat, a rendészeti szabályok.

Biztonsági dinamit (Sicherheitsdynamit) 52% nitroglicerín, 34% ammonium timsó, 14% kovaöldből álló robbantó anyag.

Biztonosítás (Ausbau, Grubenausbau) alatt mindennemű, a bányamű üregeinek összeomlása ellen létesített művek értendők, mint ácsolat, falazat stb.

Biztonosító pillér (Sicherheitsspeiler) a bányamű különböző helyein, különböző célú biztonosításra visszahagyott ásványtömegek; így meredek fekvésű telér és telepeknél a folyosók talpának, illetve mennyezetének, aknák, siklók, alapfolyosók oldalainak biztonosítására,

felhagyott és ismeretlen fekvésű, vagy vízzel telt üregek beömlése ellen védelmül szolgáló visszahagyott ásványtömegek.

Biztosító lámpa (Sicherheitslampe, Wetterlampe) robbanó gázokkal küzdő bányák világítására szolgál, hol a nyitott lámpát használni nem lehet. Számtalan módosítása ismeretes, de a lényege a lángot körülvevő egyszerű vagy kettős sodronyháló. A lámpa nem föltétlen, csak relativ biztonságot nyújt, a mennyiben jókarban tartás és gondos szemmeltartás mellett elárulja a sújtó lég jelenlétét, sőt annak perczentualis mennyiségére is következtetést enged a láng fölött képződő aureola; de ha a lámpa hibás, vagy a megengedhetőnél több a jelenlevő robbanó lég, explosio könnyen bekövetkezik.

Bobina (Bobine) a kötődobok egyik neme, melynél a lapos kötél tekerületei a gép járása közben egy függőleges síkban egymás fölé helyezkednek.

Boracit (Würfelstein) szabályos rendszerben jegődő, üvegfényű, szintelen, néha színes, áttetsző magnesiaborat chlорral.

Bordás hengerek (Gerippte Walzen) közép érczek zuzására alkalmazott örlőmalom zuzó hengere, melyek hosszában barázdákkal bírnak.

Bornit, Tarkarézércz (Buntkupfererz) szabályos rendszerben jegődő, fémfényű, barna, rézvereses, rideg, néha kissé lágy rézvaskéneg.

Borító (Wipper, Auskipper) a telt csillék kiürítésére alkalmas készülék, mely frictio útján függőleges síkban megfordítható s így a beléje tölt csille ürtartalmát a legkényelmesebben kiborítja, mi által a csillék meg vannak kímélve a rongálástól.

Borostyánkő, Succinit (Bernstein, Agtstein) amorf, kissé rideg, zsírfényű, többnyire sárga, átlátszó, oxigén tartalmú hydrokarbon.

Borsóköves (Erbsensteinig) l. ikraköves szövezet.

Bórkerék (Lederrad) a fogaskerék áttételnél, különösen villamos erőgépeknél, a keletkező nagy zaj elkerülésére a kisebbik fogaskerék erős bőrből készül.

Bőrzsák (Bulge, Bulche) többnyire erős bívajbőrből készült zsák, mely a régi bányászatban a fejtmény, sőt néha a víz kiemelésére is szolgált.

Brachypyrámis (Brachympyramide) a háromhajlású pyramis azon alakja, mely a rövid tengely irányában meg van nyúlva.

Breccia (Breccie) az oly törmelékkőzet melynél az összetapasztott kőzetdarabok nagyobb méretűek és szögletesek.

Briket, Sajtoltszén, Széntégla (Brique, Presskohle, Steinkohlensiegel) szurok, petroleummaradvány s más ragasztóanyagok hozzáadásával porszénből sajtolt téglá, vagy tojásalakú szén.

Bronzit (Bronzit) a kevés vastartalmú enstatit.

Buczkok (Butzen) többnyire érces, ásványtömegekkel megtöltött barlangszerű üvegek.

Bucsú levél (Abkhrschein) 1 élbocsátási bizonyítvány.

Bukik a telér (Der Gang stürzt sich) ha dőlés iránya meredekebbé lesz.

Buktató (Sturzvorrichtung, Kippvorrichtung, Sturzrad, Laufbrücke) különböző berendezések a telt csillék kiürítésére.

Busszola (Boussole) szögmérő műszer, melynél, a lemért szög oldalai a magnesi déllőre vannak vonatkoztatva.

Buvárdugattyú (Mönchkolben, Plungerkolben, Taucherkolben) rendesen üreghenger, mely megfelelő méretű csőben légmentesen van elhelyezve és rudazat által mozgásban tartva vízemelésre szolgál.

Buvólyuk (Bühnloch, Fahrloch) létrajárásoknál a nyugvó padokon hagyott nyílások, a melyeken a bányajáró átbúvik; (Einsteigloch) alkalmas módon légmentesen zárható nyílás a kazán falán, melyen át belé lehet jutni.

Bütyök (Däumling, Ertel, Krümming) a zuzómálom göröndjén elhelyezett s egyik oldalán evölventikus görbülettel ellátott fog, mely az emelőbe kapaszkodva, a nyilat felemeli.

Bütykös görönd (Däumlingwelle, Antriebwelle) a zuzómű göröndje, mely a nyilak felemelésére szabályszerű közökben kiálló fogakkal azaz bütykökkel van felszerelve.

C.

Carboazotin (Carboazotine) 60·9% kálisalétrom, 11·5% kén, 6·7% korom, 16·2% fűrészpor, 4·7% vasvitriol keverékéből álló robbanóanyag.

Cämbri képződmény (Cämbrisches System) a paleozoi kornak legrégibb rétegösszlete, melyekben a szerves élet első kétségtelen nyoma található, s főként homokkővek és palákból áll.

Cämbri korszak (Cämbrische Periode) a paleozoi kor legrégibb korszaka.

Cementréz (Cement Kupfer) a rézsó oldatokból vassal ki-ejtett rézfém.

Centiméter szakmány (Centimeter Gedinge) elmaradt telér-szerek lefejtésénél, rakodók, akna, vagy táró oldaluk bővítésénél alkalmazott szakmány nem, a melynél gyakran az egyes furólyukak helye is meg lesz szabva.

Cerithium mészkő (Cerithienkalk) üledékes kőzet, mely legnagyobb részben a cerithium kagyló maradványai-ból áll.

Cerussit (Weissbleierz) rombos rendszerű, igen rideg, gyó-mánt fényű, fehér szürke ólomcarbonat.

Céltábla (Zielscheibe) a szintmérésnél, továbbá szögmérő-seknél alkalmazott kőralakú tárcsák, melyek céljuknak megfelelően üvegből, fémből, fából készülhetnek s nyílá-sokkal, különböző befestéssel lehetnek ellátva.

Chabasit (Chabasit) hatszöges rendszerben jegődő, üveg-fényű, szintelen, fehér, néha vereses, átlátszó, törékeny mésztimhydrosilikat.

Chalkocit (Kuoferglanz) rombos rendszerben jegődő, lágy-fémfényű, sötét ólomszürke rézkéneg.

Chalcopyrit (Chalcopyrit) négyzetes rendszerben jegődő, fémfényű, rideg, sárgaréz színű rézvaskéneg.

Chromit (Eisenchrom) szabályos rendszerben jegődő, rideg, fémfényű barnás fekete chromvasércz.

Cinnabarit (Zinober) hatszöges rendszerben jegődő, gyémánt fényű cochenil barnaveres higanykéneg.

Cipollino (Cipollino) színes márvány és csillám erekkel tarkított fehér szemcsés mészkő.

Cilinder l. gőzhenger.

Cölestin (Cölestin) rombos rendszerben jegődő, üvegfényű, fehér, kék szintelen áttetsző stronciumsulfat.

Crinoidea mészkő (Crinoideenkalk) üledékes kőzet, mely főként a crinoideák meszes maradványaiból áll.

Csákány munka (Keilhauenarbeit) lágy tömegek fejtésénél, szilárdabbaknál pedig, a mennyiben lehető azok réselésénél talál alkalmazást s szerszámai: az egyszerű csákány (Keilhaue) a kéthegyű csákány (Doppelkeilhaue) széles csákány (Breithaue) s a réselő kalapács (Schrämhammer.)

Csap (Zapfen) valamely tartónak hengeralakú alátámasztó része, mely a csapágóban forog,

Csapatvezető (Compagnienmann) az egyes munkahelyeken dolgozó munkás csoportok feje, rendszeren egy idősebb vájár.

Csapás (Streich, Streichen) alatt a telerek és telapek vízszintes terjedési irányának a mágnesi déllőhöz viszonyított fekvése értendő.

Csapásmenti telek (Streichendes Feld) az oly bányatek, mely az ásványtelep csapásához igazodik, mint régi jog szerint az alsómagyarországi hossz mérték.

Csapás szögnek (Streichungsstunde, Streichungswinkel) nevezzük a csapásvonal és a mágneses délvonal által bezárt szöget.

Csapás vonal (Streichungslinie) az ásvány telep valamely lapján képzelhető vízszintes vonal, mely a dőlés vonalra merőleges.

Csapágó (Pfanne, Lager) a forgó csap fekvő helye.

Csapó pad (Hängebauk) vezeték nélküli szállítás esetén az akna torkán alkalmazott, rendszeren kétszárnyú, erős deszka ajtó, melyre mint biztos alzatra helyezhető a szállító edény.

Csapos álvány (Zapfenstativ) mérő műszerek felállítására a legegyszerűbb álványszerkezett, melynek feje kupos csapban végződik s erre helyezhető a műszer.

Csaptató (Preilbrett, Preller, Preilfeder) erős fadorong, mely mintegy rugó egyes szérfajták rázására szolgál.

Csatak ernyő (Bohrscheibe, Bohrdeckel) a kézi furó nyelére tűzött korong, mely megakadályozza, hogy az iszap a furó lyukból kifreccskendezzék...

- Csatló láncz** (Schurtzkette, Anlegkette) erős láncz, mely a szállító kast a kötéhez kapcsolja.
- Csatlós** (Einschläger) bányamunkás, a ki a csilléket a szállító kasba be és kitolja.
- Csavar biztosítás** (Schraubenversicherung) a kötő csavar lazulásának meggátló eszköze, mint az ellen anya, fekvő kulcs stb.
- Csavar fej** (Schraubenkopf) a csavarorsó egyik végén azzal szilárdan kapcsolt többnyire négyszögű prizma, mely a csavarorsó húzásának ezen oldalon ellenáll.
- Csavar furó** (Spiralbohrer) egyszerű, vagy kettős csavar-menetű élekkel alsó végén éles csucscsal, vagy szárnyakkal felszerelt föld furó.
- Csavar kerék** (Schraubenrad) az egymást ferdén keresztező göröndök kapcsolására szolgáló fogas kerék.
- Csavarkötés** (Schraubenbund) a csavar fordulását megakadályozó elrendezés, ha a csavarfej hozzá nem férhető helyen van.
- Csavar kulcs** (Schraubenschlüssel) egy karú emelő, mely arra szolgál, hogy az anyacsavart a csavarorsón forgatni lehessen.
- Csavarmentet** (Schraubengang, Schraubenwindung) a csavarorsó oldalán és az anyacsavar belsejében vágott, bizonyos törvényszerűség szerint körülfutó barázda melynek keresztmetszete egyenlőszárú háromszög, ritkán négyszög.
- Csavaró szilárdság** (Torsions Festigkeit) az erőök forgató hatása oly tengely körül, mely a tartó szelvényére mérőleges és annak súlypontján megy keresztül.
- Cseglye** (Trieb, Scharten, Bretter, Pfostenpfahl) 1—2 m. hosszú fakaró, igen ritkán vasrud, melynek egyik vége meg van hegyezve, hogy azt az omló kőzetbe be lehessen verni.
- Cseglyemunka** l. karómunka.
- Cseglyetámasz fa** (Anstecker, Ansteckstempel) omladozó földnél alkalmazott cseglye munka esetében, a föld alatt elhelyezett feszíték, melyre az egyes cseglyék a beverés alatt és után támaszkodnak.
- Cseglyés ajtókötés** (Ansteckthürstock, Ansteckgeviere) omladozó kőzetben alkalmazott biztosítás, melynél az egyes ajtókötések cseglye munka segítségével lettek előállítva.

Csepegő kő (Kalksinter, Tropfstein) leginkább mészkő barlangokban mészföldattal telített vízből, ennek lecsepegése és elpárolgása után lerakódott mészkő.

Cserényrosta (Durchwurfsieb, Durchstoss, Gittersieb) vasrudak, néha vékonyabb bányasinekből készült rácsozat, melyre a bányából kijövő érctermény rá lesz zuhintva s így azonnal kétfelé osztályozva.

Csiga fúró (Schneckenbohrer) henger, vagy kúpalakú föld-fúró, mely éles csigamenetekkel bír s alsó végük legömbölyített csúcsban végződik.

Csillámpala (Glimmerschiefer) lényegesen kvarcz és csillámból álló palás szerkezetű üledékes kőzet.

Csille (Hunt, Hund, Berg-, Förder-, Grubenhund) a bányaszállítás legjobb eszköze, mely fölül nyitott, fa vagy vas-szekrény, mely kerekeken mozgatható.

Csille irnok l. csille jegyző.

Csille jegyző, csille irnok (Hundaufschneider) a bányából kiszállított csilléket számbavevő egyén, ki azokat a munkahelyek számai szerint összejegyzi.

Csille szakmány (Hunde-, Förder Gedinge) a kiszállított csillék száma és minősége szerint megszabott bérfizetési mód.

Csille szállítás (Hundeförderung) a bányászat legtokéletesebb szállítási módja, mely ha sineken történik, belőle egész vonatok összecsalíthatók s így nagy tömegek gyorsan szállíthatók.

Csille vonat (Wagenzug) több, egymáshoz kapcsolt csilléből álló sor, melyet állati, vagy géperővel vontatnak.

Csillér (Förderer, Schlepper, Wagen-, Hundstösser) bányamunkás, ki az üres csilléket a munkahelyre tolja, megtölti és eltolja.

Csokor nagyság (Maschenweite) nem más, mint a rosta és szitalyukak nagysága.

Csőrgőkö (Klapperstein) az olyan konkrecio, mely anyagának összehuzódása következtében, mint szilárd mag a kőzetből kiválik.

Csőves kazán (Röhrenkessel, Tubularkessel) az, melynek egy, vagy két lángcsöve a kazán vizüregében van elhelyezve.

Csőtörtőköt mond (Versagen) a robbantó töltény, ha az valami ok miatt el nem sül.

- Csőrákat** (Röhrenfahrt, Röhrentour) a fúrólyukak kibélelésére egymással összeerősített csősorozat.
- Csőrudazat** (Röhrengestänge) a fúrószerszámok hordozására egymáshoz erősített csősorozat, mely az öblögetés melletti fúrásnál a tisztító víznek a fúrólyukba vezetésére is szolgál.
- Csőszorító** (Röhrenbündel, Röhrenscheere, Zange, Halse) a béléscsőeknek a fúrólyukba illesztésére fából, vagy vasból készült szerkesztmény, melynek félkör alakú kivágással bíró két része a béléscsőhöz illik és csavarokkal összeszorítható.
- Csővonó** (Röhrenziher) a béléscsővek felhuzására szolgáló különböző eszközök.
- Csúcs** (Giebel, Gipfel, Kuppe) az ásvány kristály azon része, hol a lapok és élek összefutnak.
- Csúcskád** (Spitzkasten) I. osztályozó tölcser.
- Csücsstengely** (Eckenackse) az ásvány jegőcz csúcsán keresztül képzelhető egyenes, ellentétben a laptengellyel.
- Csurgó** (Kinne, Gerinne) rendszeren deszkából, vagy vaslemezről készült kis csatorna, mely a befolyó vizek elvezetésére a szükség szerint a talpon, a folyosó, vagy az akna oldalain van elhelyezve.
- Csuszamlási sávok** (Rutschungsstreife) a csuszamlási síkon megfigyelhető parallel vonalozás, mely elárúlja a csúszás irányát.
- Csuszamlási sík** (Rutschungsfläche) a vetődési sík, ha lapjai símák, fényesek.
- Cuprit** I. veresrézércz.
- Czinkit** (Rothzinkerz, Zinkoxid) vaskos előfordulású, rideg, jáczintveres színű czinkoxid.
- Czinkpát, Smithsonit** (Zinkspath) a hatszöges rendszerben jegődő, üveg, gyöngyfényű, fehér, szürkés, zöldes színű törékeny czinkkarbonát.
- Czirkon** (Hyacinth) a négyzetes rendszerben jegődő, gyémántfényű több színben ismeretes, kettős fénytörésű czirkonsilikát.

D.

Daczit (Dacit) kvarcztartalmú amfibol andesit, melyekhez augit, magnetit és sanidin járul, belőle néha egyes alkotórészek porfirosan kiválnak; fekete, zöldes, szürke kristályos kőzet.

Danait l. arzenopyrit.

Darabos ércz (Gröbe, Stufferz) azon fémtartalmú bányatermény, a melynek darabjai, tekintet nélkül a bennök levő érczszemekre, legalább 6 5 cm. átmérővel bírnak.

Darabos szén (Stückkohle, Grobkohle) a nagyobb darabokban termelt ásvány szén.

Darab szakmány (Stück Gedinge) szakmáynem, melynél meghatározott nagyságú darabok kivágása lesz megfizetve; főleg só és kőbányászatnál alkalmazzák.

Dara ércz (Graupen Erz) az olyan fémes ásvány, melyben az érczes szemecskék 0 5—1 5 cm. átmérővel bírnak.

Darás liszt (Rösches Mehl) a darásszeműre zuzott ércz.

Dárdany l. antimon.

Dárdanykéneg l. antimonit.

Delelő l. déllő.

Deltoid huszonnégyes (Ikositetraeder) a szabályos rendszerbe tartozó 24 deltoid által zárt alak.

Deltoid tizenkettős (Deltoiddodokaeder) a szabályos rendszerbe tartozó 12 deltoid által zárt alak.

Devon képződmény (Devonisches System), a paleozoi középső rétegösszet, főként homokos, meszes és agyagos kőzetekből; feloszlik alsó, középső és felső devon csoportra.

Devon korszak (Devonische Periode) a paleozoi kor középső korszaka.

Déllő, Délvonal, Delelő (Meridian, Mittagslinie) a föld sarkain át képzelhető körív, mit vagy a delelő nappal állapítunk meg (valódi déllő) vagy a mágnesstűvel jelölünk (mágneses déllő), mely utóbbi az előbbivel mindig szöget képez (eltérés).

Déllő meghatározás (Bestimmung des Meridians) eljárás a csillagászati déllő megkeresésére és a természetbeni

kijelölésére, hogy vele a mérést világítják szerint tájékozni lehessen.

Délő oszlop (Meridian Säule) alkalmas helyen szilárdan felállított alacsony kőoszlop, melyen a mérés megkezdése előtt a mágnesű elhajlása az állandósított valódi délő segítségével megfigyelhető.

Délvonal l. délő.

Diagramm (Diagramm) két mennyiségnek egymással összefüggő és együttes változásait feltüntető rajz, így a szivattyúk, gőzgépek munkájánál.

Diaspor (Diaspor) rombos rendszerben jegődő, igen rideg, gyöngyfényű, különböző színű, háromszínűséget mutató aluminiumhydroxid.

Dichroit (Dichroit) rombos rendszerben jegődő, kemény, üvegfényű, különféle kék színű magnesiátmvassilikat.

Dihexagonos pyramis l. tizenkétoldalú pyramis.

Diluvium (Diluvium) a negyedkori rétegcsoporthoz alsó rétegei, az örvíz előtti képződmények.

Dinamit (Dynamit) a nitroglicerinnel finom homokkal való keveréke, melynek kezelése veszélytelenebb, mint a folyadéknak; a nitroglicerinnel tartalom 75—55% között változik.

Dinamógép (Dynamomaschine) általában minden villamos gép akár mechanikai munkából fejleszt elektromos energiát, akár ez utóbbit alakítja munkává.

Dinammon (Dynammon) 95% ammonium salétrom 5% korhadt fából készült szénporból álló robbantó anyag.

Diorit (Diorit) plagioklas és amfibol keverékből álló kőzet, melyhez biotit, augit és kvarc járul; ha az amfibolt a biotit csaknem kiszorítja **csillám d.**, ha igen kevés a kvarc, **kvarcmentes d.**, ha több a kvarc, **kvarcos d.**, ha szövete határozottan szemcsés **normal d.**, ha homogén kinézésű **d. afanit**, végre ha tömött alapanyagból földpát és amfibol jegőzők kiválnak **d. porfir** a neve; jellegzetes az anorthit és amfibolból álló **anorthit d.** s ha gömbös képletet alkotnak **golyós d.** a neve.

Dobogó (Brücke) a szállító kas alsó része, mely rendszeresen sinekkel van felszerelve, hogy a szállító csillót arra betolni lehessen.

Dolina (Doline) valamely a barlang beomlása folytán keletkező mélyedés.

Dolomit (Bitterkalk, Bitterspath) hatszöges rendszerben jegődő, üvegfényű, fehér, vereses áttetsző mészmagneziacarbonat, mint fontos kőzetképző ásvány. Mint kőzet metamorf eredésű egyszerű kristályos kőzet.

Dómák, Fekvő oszlopok (Domen) a rombos rendszerbe tartozó 4 oly egynemű lap által képezett kristály alakok, melynek lapjai a nagy, vagy a kis átlóval párhuzamosak, s e szerint megkülönböztetünk nagy és kis dómát.

Dőlés (Einfall, Verfläichen) alatt az ásvány telepeknek a vízszintes síkhoz viszonyított helyzete értendő.

Dőlés szög (Fallwinkel, Donlagswinkel, Einfallswinkel, Verflächungswinkel) az ásványtelep valamely határoló lapjának a vízszintes síkkal képezett legnagyobb szöge, vagyis a mit a telep valódi dőlés vonala vízszintes vetületével képez.

Dőlés vonal (Tonnlaglinie, Donlagslinie) az ásványtelep valamely határoló lapján a csapás vonalra merőleges síkban képzelhető egyenes.

Dönteni (Abstürzen, Ausstürzen, Stürzen) a csillékből a meddőt, vagy a bányaterményeket a hányóra, illetőleg az előkészítő helyre, vagy a vasúti kocsiba kiüríteni.

Drótkötél (Drahtseile) öntött aczéldrótból előbb zsinetek, ezekből pedig vagy összesodorra hengeres kötél, vagy egymás mellé varrva lapos kötél készül, főkélléke, hogy a drótszálak csavarásra ne legyenek igénybe véve; a mai bányászatnak a szállításnál igen fontos eszköze, mely akna, sikló és kötélpályáknál talál alkalmazást.

Drótkötél pálya (Seileisenbahn, Drahtseilbahn) gulákra feszített drótkötél, mely mint vágány szerepel, s a melyen egy vonókötél segítségével a felfüggesztett csillék kis kerekeken tova vitetnek.

Dualin (Dualin) 50% nitroglicerín és 50% salétromsav és kénsavval telített faanyagból álló robbantó szer.

Dugattyú, Ramács (Kolben) a gőzcilinderben elhelyezett tárcsa, mely annak falához szorosan illeszkedik s erre gyakorolja a gőz a nyomást, mely munkává alakul.

Dugattyú rúd (Kolbenstange) a dugattyú közepére erősített vasrúd, mely a szánnal van kapcsolatban; lehet átnyúló (durchgehende) és át nem nyúló a szerint, a mint a gőzhenger mindkét födelén átnyúlik, vagy nem.

Dusércz (Edles Erz, Reiches Erz) az oly fémes ásvány,

melyben az ércszemecskék nagysága legalább körülbelül 1·5 cm.

Dusulásnak (Veredlung, Vererzung) nevezi a bányász azt a körülményt, ha a telér érc tartalma, főleg a nemes érczeké gyarapodik.

Dyas, Perm képződmény (Dyassisches System) a paleozoi rétegcsoport legfiatalabb komplexusa két csoporttal: alsó, vagy veres feké és felső, vagy zechkő.

Dyas, Perm korszak (Dyassische, Permische Periode) a paleozoi kgr. legfiatalabb korszaka.

E.

Egérlyuk l. porzsák.

Egyenáram (Gleichstrom) az oly elektromotoros erő, mely a külső áramkörben mindig egyirányban kering.

Egyenérték súly (Äquivalenzgewicht) valamely vegyület egyik alkotórészének azon súlymennyisége, mely a súlyegységnyi hidrogénnel közvetlenül egyesülve van, vagy azt a cserebomlásokban helyettesíti.

Egyengető (Ausziehliste) a fekvő szérnél, hosszú nyéllel ellátott kis deszkadarab, melynek segítségével a szérelő munkás a lefolyó zagyot feltologatja.

Egyengető furó (Glockenbohrer) a furólyuk kerekdedségének kiigazítására, vagy a furólyuk bővítésére szolgáló furóeszköz.

Egyetemes műszer (Universalinstrument) az oly mérő eszköz, melylyel nemcsak a vízszintes és magassági szög, de az irányzat hossza, sőt a szintkülömbség is bemérhető.

Egyezményes munka (Accordarbeit) valamely egységárakban fizetett munka.

Egyhajlású oszlop (Monoklinoedrisches Prisma) az egyhajlású kristályrendszerbe tartozó nyílt alak, melyet valamelyik tengelylyel párhuzamos 4 lap alkot.

Egyhajlású piramis (Monoklinoedrische Pyramide) az egyhajlású rendszerbe tartozó 8 különoldalú háromszög által zárt kristály alak.

Egyhajlású rendszer (Monoklines Krystallsystem) a kristálytan azon ásványcsoportja, melynek alakjainál 3 különböző hosszú tengely úgy képzelhető, hogy azok közül 2 egymásra és a harmadik az egyikre merőleges, míg a másikhoz ferdén áll.

Egyideű képződés l. együtt képződés.

Egyideűleg járó (Synchron) a váltakozó áramú motor, ha benne az áram irányváltozások száma egyenlő a generator áram irányváltozásainak számával, tehát a motor megfordított váltakozó áramú gép.

Egyközöstengelyű-, Kiegészítő ikrek (Zwillingskrystall mit der parallel Achse, Ergänzungs-Zwillinge) egy teljes kristály alak két feléből álló iker jegőcz, a melyekből a teljes alakot visszaállíthatnók.

Egyszerű alak (Einfache Form) az egynemű lapok által határolt ásványkristály.

Egyszerű-, Félhatású (Einfachwirkend) a szivattyú, ha a dugattyú egyszeri ide és oda járása közben egyszer löki ki a vizet.

Egyszerű kőzet (Einfaches Gestein) az, mely tisztán egy ásványfaj tömegéből áll.

Együtt-, Egyideű képződés (Congenerationstheorie) a telerek képződésének egyik elmélete, mely azokat a mellékkőzettel egykorúaknak állítja.

Ejtő fogó (Auslöseange) a kas szabad leejtésére alkalmas ollós fogókészülék, mely a fogókészülék vizsgálata alkalmával arra szolgál, hogy a kas és kötél közé kapcsolva egy kötél megrántása után a kast leejti s így a fogókészülékek működése megitélhető.

Elágazik (Gabelt sich) a telér, ha két vagy több ágra oszlik.

Elbocsátás (Entlassung, Abfertigung) a munkás szolgálati viszonyának megszüntetése a munkaadó részéről.

Elbocsátási bizonyítvány, Búcsúlevél (Abdankungsschein) a bányamunkásnak elbocsátásakor adandó írásbeli bizonylat foglalkozása, szolgálati ideje stb. felől.

Elegyrészek (Gemengtheile) valamely összetett kőzet egyes ásványfajai.

Elektromágnes (Elektromagnet) elektromos áram által mágnesített puhavas mágnes, melynek mágnessége csak az áram keringéséig tart.

Elektromos feszültség l. elektromotoros erő.

Elektromos tehetetlenség, Önindukció (Selbstinduction) az elektromos áram sajátága, hogy az áram forrástól való megszakítása után is, habár igen rövid ideig, tovább keringeni törekszik.

Elektromotor l. áramfölfogó dinamó.

Elektromotoros erő, Elektromos feszültség, Potenczial, vagy **Feszültség különbség** (Stromspannung) a mágneses teret átszelő vezetőben gerjedő villamos áram, mely annál nagyobb minél hosszabb a vezető és minél erősebb a mágnes tér.

Elektromotoros erőegység, (Einheit der Stromspannung) elektromotoros erőmennyiség, mely az egy centiméter hosszú vezetékben gerjed, ha az az egységnyi erősségű mágnes térben másodpercenként egy centiméter sebességgel mozog, jele V.

Elektromotoros erő görbéje (Curve der elektromotorischen Kraft) az elektromotoros erő fordulatonként növekvő és csökkenő változásának grafikai ábrázolása.

Elemzés (Analyse) az összetett ásványkristályok egyszerű alakjainak, vagy valamely vegyület alkotóelemeinek felkeresése.

Eleolit (Elcolith) a vaskos színes nefelin.

Eleolit sienit l. nefelin.

Elévülés (Verjähung) alatt az időmulás hatása értendő, melyszerint bizonyos ideig tartó tényleges állapotnak jogszünető, illetőleg jogszerző hatálya van; de bányajog szerint törvényesen szerzett bányatelekbe való berontásnál, bányahatár megsértésnél ennek nincsen helye.

Elgőzöltetési hő l. kötött hő.

Elhagyás, Felhagyás (Auflassung, Heimsagung) a bányászati jogosítvány oly megszűnése, mikor az arra jogosított írásbeli nyilatkozattal a művelés felhagyását a bányahatóságnál bejelenti.

Elhagyott bányatelek (Verlegenes Feld) az, melyről a tulajdonos lemondott, vagy a melytől bányahatósági határozattal megfosztatott.

Elhajlás (Declination, Abweichung) a mágnesű által kijelölt mágneses déllő eltérése a csillagászati déllőtől

Elhajlás mutató (Declinatorium) a mágnesű elhajlásainak megfigyelésére szerkesztett különféle műszer.

Elhasznált gőz l. fáradt gőz.

Elhatárkövezés, Határkövezés, Határjelölés (Abmarkung, Verlochsteinung, Vermarkung) a bányatelek határainak kijelölése a napszínén.

Elhatárkövezni (Abmarken, Verlochsteinen) a bányahatárait a külszínen kijelölni.

Eljárási költségek (Verfahrenskosten) a bányahatóság közegei által hivatalból, vagy a felek kérésére a helyszínen eszközölt vizsgálat, vagy tárgyalás költségei.

Ellátmány (Verlag) a kényszer aranybeváltás idejében a kincstár által a magán bányavállalkozóknak befektetésre adott költséggelölég.

Ellenanya (Gegenmutter) a csavaranya lazulását megakadályozó másik anyacsavar, mely az első után az orsóra lesz húzva.

Ellenállás (Widerstand) a villamos áramvezetők tulajdonsága, hogy a rajtuk átmenő áram haladását feltartóztatni igyekeznek s nagysága függ a vezetőknek hosszától, keresztmetszetétől és anyagától.

Ellenállás egysége (Einheit der Widerstände) azon ellenállás, melyben az elektromotoros erő egysége az áramerősség egységét hozzá létre, jele O.

Ellengőz (Gegendampf, Contredampf) mint fékező erő a szállító gőzgépnél úgy alkalmaztatik, hogy nyitott gőzszelep mellett a kormányzat meg lesz változtatva.

Ellenlejtésű (Widersinnig) a telér, ha az a hegység oldalához, a hőzet rétegekhez, vagy a társtelerekhez viszonyítva, azokkal ellentétes dőléssel bír.

Ellenőrző mérés (Controllmessung) nagyobb arányú felmérés ellenőrzésére, némely mérési adatnak újból való felvétele; vagy az egész mérés megismétlése.

Ellensúly (Gegengewicht) siklók, szállítógépek, szivattyú rudazat mély furásnál stb. alkalmazott különböző súlyok, különféle czélok elérésére; siklón lefele szállításnál az üres hasok, felfelé szállításnál a telt kasok ellensúlyt képeznek, szivattyú rudazatok nagy súlyának emelésére a gépszög egyik sarkán van egy nagyobb súly alkalmazva stb.

Ellenvájat (Gegenbau) egy más ellenébe hajtott két vágat, két folyosó, vagy egy feltörés és egy lemélyítés, melyek egymással átlukasztásra jönnek.

Elmaradó (Nachtragend) a nonius, ha a limbus körön összefoglalt bizonyos számú osztórészek által adott hossz, a noniuson egygyel több részre van osztva.

Elmállik (Abwittern, Verwittern) a kőzet, vagyis a légbeliek, a víz, a hideg és savak által elporlódik, felbomlik és új kőzetet alkot.

Elmeszesedés (Calcination) az elpusztult szerves lények könnyen oldható ásványi részeinek elpusztulása után a meszes részek épen maradása.

Elöntött bánya (Wassernöthige Grube) az olyan, mely vízzel megtelt.

Előfordulás, Előjövétel (Vorkommen, Vorkommnisz) különböző lelhelyek és módozatok, a hol s a mily körülmények között az ásványtelepek fekhelyükön találhatók.

Előfúrás (Vorbohrung) sujtó légés bányában és régi cvések közelében a veszélyes gáz, utóbbinál víztömegeknek kibocsátására szintes irányban készített fúróluk; akna fúrásnál, a tervezett akna közepén lemélyített fúróluk.

Előgyűjtő (Vorsumpf) lemélyítések alkalmával az előre készített kis mélyedés, melyben a beszivárgó vizek a további részek eltávolításáig összegyűlhetnek.

Előhenger (Vorquätsche, Vorwalze) a fokozatos zuzásnál az első hengerpár, mely a feladott készletet csak durván zuzza össze.

Előjövétel l. előfordulás.

Előkérdés (Vorfrage) a bányatörvény szerint minden magánjogi vitás ügy, mely az adományozást gátolja.

Előkészítés (Aufbereitung, Zubereitung) különféle munkálatok, a melyek által a bányatermények értékesíthető állapotba hozatnak, mint mosás, osztályozás, válogatás, zuzás, pörkölés, stb.

Előkészítési vesztesség (Aufbereitungsabgang) minden hiány, mely az ásványok előkészítése közben áll elő.

Előkészítéstan (Aufbereitungskunde) amaz elvek foglalatja és eszközök leírása, a melyek útján a bányából kiszállított nyerstermények a további feldolgozásra, vagy felhasználásra alkalmassá tételnek.

Előrehajtani (Auffahren, Weiterführen, Forttreiben, Verlängern eine Strecke) a vágatot, azt meghosszabbítani.

Előresietés szöge (Voreilungswinkel) a gőzgép forgatójának az excenterrel képczett szöge.

Előresiető (Vortragend) a nonius, mikor a limbus körön összefoglalt bizonyos számú osztórészek által adott hossz, a noniuson egygyel kevesebb részre van beosztva.

Elsőrendű piramis (Protopyramide) olyan összalakult piramis, melynél az egyik piramis lapjának lap felel meg a másikon.

Elsőségi jog (Altersrecht) a régibb zártkutatónak biztosított többféle jogosítvány, mint pl. hogy újabb zártkutatások az ő kutatási körét nem korlátozhatják, hogy őt minden más előtt fenntartott mező fektetési joga illeti meg stb.

Elsüti (Abbrennen, Wegschiesen, Anzünden, Wegthun, Abschiesen) a bányász a fúró lyukat, vagyis az abban elhelyezett töltényt felrobbantja.

Elszenesedés (Carbonisation) a növényi szervezeteknél tapasztalható jelenség, hogy azok a rothadástól elzárva a hosszú idő és a nagy nyomás alatt szénné változnak.

Elterül (Sich erbreitet) a bányatelek, vagyis a föld felszínén képzeletileg fekszik.

Eltérítés (Gangablenkung) a teléreknél észlelhető telep-zavarodás, mikor az idősebb telér az áthatoló fiatalabb telérnek csapás irányát megváltoztatja.

Eltolódás (Verschiebung) a már egyszer zavargást szenvedett telepnek újbóli szétválása és elmozdulása.

Elválási idomok (Formen der Absonderung) szabályos alakok, melyek az izzó állapotból megmerevedő kőzetekben keletkező repedések folytán állanak elő, így a bazalt oszlopok.

Elvetődés l. vetődés.

Elvetődés nagysága l. vetődés nagysága.

Elvezetni (Abführen, Ableiten) a külvizeket, megakadályozni, hogy azok a bányába folyjanak.

Elvonás (Entziehung) esete forog fenn, ha az adományozott bánya, vagy külmértékek, vagy zártkutatmányi jogosítványok elvesztése bányahatóságilag kimondatik.

Elvonni (Caduciren, Freierklären, Entziehen) a bányaművelési jogosítványt, vagyis azt üzem elhanyagolás címén megszüntnek nyilvánítani a bányahatóság részéről.

Emelet l. szint.

Emeletes fejtés (Etagenbau) nagy telepek külfejtésénél alkalmazott fejtési mód, mely lépcsőzetesen történik, miután a lefödési munkulatok befejeződtek.

Emeletes kas (Etagengestelle, Etagenkorb) nagy mélységből, vagy nagy tömegeknek gyors szállítására szerkesztett szállító kas, melybe egymás fölé több csille elhelyezhető.

Emelő (Hebling) a zuzó nyíl nyelébe ékelt fadarab, vagy a nyíl nyelére huzott vastag karmantyú, melybe a görönd bütykei belékapaszkodnak s így azt felemelik.

Emelő magasság (Hubhöhe) a szándékolt zuzás fokához mért magasság, melyre a zuzó nyíl az adott esetben felemelendő.

Enantiomorfia (Enantiomorphie) az összalakoknál előforduló jelenség, midőn nincsen szimmetria sík, hanem a kristályok egymásnak mintegy tükörképei.

Energia (Energie) munkavégző képesség.

Engedékeny (fügsam, Mild) az ásvány, ha belőle törékeny forgácsokat lehet faragni.

Engedélyezés (Bewilligung, Concession) bányajogi értelemben a segédvájás és megyetáró hajtására vonatkozó, továbbá egyéb a bányahatóságok hatásköréből folyó és általuk adott jogosítvány.

Engedély okmány (Concessionsurkunde) segéd és megyetáró hajtására jogosító okirat, mit az engedélyező bányahatóság állít ki.

Enstatit (Enstatit) a rombos rendszerben jegődő, gyöngyfényű több színben előjövő, kettős fénytörésű magnesium bisilikat.

Eocen szakasz (Eocen Section) a terciár kor legalsó réteg összelete, édesvízi, félsósvízi, és tengeri emelettel.

Ereszkedés (Gesenk) az átlukasztásig minden olyan a mélység felé haladó bányamű, mely valamely folyosó talpán veszi kezdetét s legtöbbször követi a telep dülését.

Ernyős mécs (Schirmlicht) ernyővel befedett bányamécs oly helyeken, a hol sok a csepegő víz.

Erővíz (Aufschlagwasser) vizikerekék, turbinák és vízszelpos gépek hajtására szolgáló vízmennyiség.

Eruptív kőzet l. tüzcseredésű kőzet.

Esetleges-, járulékos elegyrészek (Accessorische Gemengtheile) valamely kőzetben azon alkotó részek, melyek annak fogalmához nem tartoznak és hiányozhatnak.

Ezüst (Silber) a szabályos rendszerben jegődő, inkább utánzó alakban ismeretes fehér, hajlékony termés elem.

Excenter (Excenter) a gőzgép göröndjére központján kívül felékelt kerék, mely az excenter ruddal kapcsolatban álló excenter gyűrűvel van körülvéve s arra szolgál, hogy a tolót mozgásban tartja.

Expansio l. gőzterjeszkedés.

Expansió gőzgép (Expansionsmaschine) a gőzgépek azon csoportja, melyeknél a gőzterjeszkedés foka a gép járása közben is változtatható.

Égő pala (Brandschiefer) szén és bitumen tartalmú agyag, pala, mely úgy a bányában, ha a levegőn marad, mint a hányón önmagától meggyulad s előbbi esetben gyakran veszedelmes bányatűzek okozója; ártalmatlanná lefejtés, vagy eltömedékelés által tehető.

Ékaljak (Legeisen) a feszítő munkánál alkalmazott különböző nagyságú vasdarabok, melyek az ékek alá helyeztetnek, mi által a rés keskenyebbé lesz a támasztó felület nagyobbodik s vele együtt az ék hatása.

Ékbarázda (Kelsitz) a forgató ék felvételére a göröndben és az agyban mélyített nyílás a melyekben az ék helyet foglal s így az agyat a göröndhöz kapcsolja.

Ékgát (Keildämme, Keilverspündungen) nagy víznyomás esetén alkalmazott gát valamely folyosó elzárására, mely ékalakú gerendákból úgy van összeróva, hogy a gát a nyomás folytán mind jobban beszorul.

Ékidom (Sphenoid) a négyzetes rendszerbe tartozó négy egyenszerű háromszög által zárt kristály alak.

Éksor (Keillage) a sópad alá vert ékek, melynek segítségével a sópad fel lesz verve.

Él (Kante) az ásvány jegeczek lapjainak találkozási vonala.

Élein áttetsző (Kantendurchscheinend) valamely ásvány, ha kisebb darabjainak élein, vagy szálkáin csekély fény áthatol.

Élelemtár (Verpflegsmagazin, Provisorat) a munkások élelmezésére a bányatörvény alapján a bányavállalkozó által fenntartott élelmiszer árusítás.

Élettelen kor l. archei aera.

Élezve (Zugeschärft) van az ásvány jegecz, ha az alapidom valamely éle helyén két más lap fejlődött.

Élszög (Kantenwinkel) a kristály lapok által képezett szög.

Élszögek állandósága (Bestand der Kantenwinkel) az ásvány kristályoknál tapasztalható törvényszerűség, mely

szerint valamely alak élszögei mindég állandók és változatlanok, bármiként vannak is a lapok kifejlődve.

Éltengely (Kantenachse) az ásvány jegecz élein át képzelt egyenes.

Épátló (Orthodiagonale) az egyhajlású rendszer azon melléktengelye, melyre a főtengely merőleges.

Épdoma (Orthodoma) az egyhajlású oszlopok azon alakja, melynél a lapok az ép átlóval párhuzamosak.

Épszöges tengelyek (Rechtwinklige Achsen) a kristályoknál azok, melyek egymással derékszöveget alkotnak.

ÉR (Kluft, Ader) minden kisebb vastagsággal bíró tábla alakú beltelep, érczczel megtöltött hasadék.

Ércz (Erz) minden olyan ásvány, melyből a megfelelő művelet által fém nyerhető.

Érczbányász (Erzmann, Erzbergmann) érczbányában foglalkozó bányász.

Érczbeváltás (Metallkauf) a kohósításra előkészített nemes érczek megvásárlása a fémkohók által.

Érczbriket (Erzbriquette) vasérczek porából különböző anyagok, mint mészipor, mésztej, szénpor stb. hozzákeverése útján készült sajtolt téglák, melyek így az olvasztásra alkalmasak lesznek.

Ércz dara (Erzgraupe) a 0.5—1.5 cm átmérőjű szemekből álló érczes bányatermény.

Érczelőkészítés (Erzaufbereitung) mind ama különböző művelet, melyek által a bányából kiszállított érczek beváltásra alkalmas állapotba hozatnak, mint mosás válogatás, szinités, zuzás, szérelés stb.

Érczelőkészítés tan (Erzaufbereitungskunde). mint a bányaműveléstan egyik része mindazon műszereket, eszközöket, berendezéseket eljárási módokat ismerteti, a melyek segélyével az érczek a kohósításra alkalmassá tehetők.

Ércz ér (Erzader) a részben, vagy egészben érczczel megtöltött kisebb kőzet hasadék.

Érczköz (Erzmittel) az telér tiszta érczes rétegei.

Érczliszt (Erzmehl) l. Érczipor.

Ércz lopás (Erzdieberei) a nemes érczek jogtalan eltulajdonítása, mely a régi jog szerint, mivel ez a királyi kamara megkárosítása volt, igen szigorúan büntetett.

Érczmorzsa (Erzgries, Klaseserz) a pornál valamivel szemcsésebb érczes bányatermény.

Ércoszlop l. ércztolulás.

Érczpor, Érczliszt (Erzstaub) a legapróbb szemű érczes bányatermény.

Érczpróba (Erzprobe) kis mennyiségű érczes ásvány a fém tartalom kipuhatólására; az érczpróbának lehető tökéletesen képviselni kell az egész ércztömeget, hogy helyes eredményt nyerhessünk.

Érczraktár (Erzkram, Erzhaus) az értékesebb érczek elhelyezésére szolgáló épület.

Érczszakmány (Erzgedinge) a színített ércz mennyisége és minősége szerint megszabott szakmány.

Ércztér (Anschutt) a bánya előtti szabadterület, hova a kiszállított ércz lesz zuhintva.

Ércztolulás, Érczoszlop (Erzstock, Erznest, Veredlung, Erzsäule) olyan telérrész, mely nagyobb mennyiségű dús érczet tartalmaz.

Ércztorlat l. torlat.

Ércztörmelék (Grubenklein) érczes bányatermény, melynek darabjai 1·5 - 6·5 cm. átmérővel bírnak.

Érczvásárlási jog (Erzkauf, Erzvorkauf) régi jog szerint az állam előjoga a nemesérczek kizárólagos megvásárlására.

Érczveszteség (Abgang), érczmennyiség, mely az előkészítés alatt veszendőbe megy.

Érczvezető (Erzbringer, Erzführend) a kőzet, vagyis érczet teléret tartalmaz.

Érintetlen mélység (Unverritzte Teufe) vagyis még bányászatilag nem volt megvizsgálva.

Értékesítési engedély (Verfügungsbewilligung) a bányahatóság által a kutató kérelmére nyújtott jogosítvány a kutatásban termelt ásványok eladhatására.

Érülési átalakulás (Contact Metamorphose) a kőzetrepedésekben feltódult izzó folyóanyag érintkezése által a kőzetben előidézett különböző változások.

Érülési ikrek l. ránőtt ikrek.

Érzékenység (Empfindlichkeit) a mágnesűnél megkivánt kellék, melyszerint az a legkisebb akadály mellett a lehető leggyorsabban és a legnagyobb biztonsággal helyezkedjék el a mágneses délvonalban; a libellánál a buborék eltérési nagysága a libella tengely változtával.

F.

Fagyasztási eljárás (Gefrierverfahren) futókőzetben alkalmazott akna mélyítési mód, melynél alkalmas gépek és készülékek segítségével a környező kőzet meglesz fagyasztva s azon mint szilárd kőzeten átléhet hatolni.

Fakóércz l tetraedit.

Falazás (Mauerung) a bányamű omlás elleni biztosítása végett az ácsolat helyett épített kőfallal, mely szárazon, vagy kötő anyaggal épül.

Fali csapágý (Wandzapfenlager) a hordozó csapágýak egyik neme, melynek rögzített támasztólappja függőleges és párhuzamos a csap középvonalával.

Fali homlokcsapágý (Wandstirnzapfenlager) a hordozó csapágýak egyik neme, melynek rögzített támasztólemeze függőleges és a csap középvonalára merőleges.

Farbőr (Leder, Bergleder, Fahrleder, Grubenleder, Arschleder) rövid, félkörben lekerekített bőrkötény, melyet a bányász övszíjjal felerősítve a farán visel s arra szolgál, hogy arra reáülhessen, vagy azon lecsúszhasson.

Fáradt gőz, Elhasznált gőz (Abdampf) az, mely a gőzhengerben munkáját elvégezve az elvezető csövön lehűlve jut a szabadba, vagy a gőzsűrítőbe.

Fázis (Phase) a váltakozó áramnál azon idő, melyre egyik tekercs áramának szüksége van, hogy a következő tekercs áramához viszonyítva, egy periodus után ismét az első irányváltozásba jusson.

Fázis eltólódás, -késedelem (Phasenverschiebung) a változóáram fázisai közt levő eltérés, a mennyiben ezen fázisok egymásután jutnak a vezetékbe s így az elektromotoros erők görbéi nem vágnak össze.

Fázis késedelem l. fázis eltólódás.

Fedni (Decken) a szabadterületeken zártkutatmányokat elhelyezni.

Fedő (Hangend) valamely kőzetrétegen, ásványtelepen, vagy teléren fekvő rétegösszeség, másrésről azon réteglap, mely a föld felszine felől esik.

Fedüvágat (Hangendschlag) a meddő fedüben készített vágat.
Fejkészlet (IIäuptel) a szér legfelső részén leülepedett be-
 váltható mara.

Fejtés (Abbau) a feltárt ásványtelep kiszedése, termelése,
 mely a telep fekvése, vastagsága, kitöltése, a mellék-
 kőzetek minősége, a meddő beányazások, a telepek
 száma, szellőztetés, vizemelés, biztosítás módja s az
 alkalmazott szerszámok és gépektől függ.

Fejtési határ (Abbieb) a fejtési terület széle, a meddig vala-
 mely akna, vagy táróra tekintettel a fejtésben előre-
 haladni célszerű.

Fejtési terület (Abbaufeld) a bányatelek azon része,
 melyen a fejtés folyik, vagy a mely terület bizonyos
 táróval, vagy aknával le lesz fejthető.

Fejtési térkép (Abbaukarte, Verhaukarte) a fejtési munká-
 latok előrehaladásáról, a fejtésre előkészített, fejtésben
 álló és már lefejtett területeket feltüntető térképrajzok.

Fejtési veszteség (Abbauverluste) mindazon ásványmeny-
 nyiség, mely vagy a bányában biztosítás céljából
 visszahagyatik, vagy a lefejtés közben veszendőbe megy
 s ezen veszteség nagysága függ a telep vastagságától,
 a környező kőzetek szilárdságától és a telepek számától
 s néha 30% ig is felszökik.

Fejtéstan (Abbaulehre, Gewinnungslehre) ama szabályok
 és elvek foglalata, a melyek szerint a már feltárt és fej-
 tésre előkészített ásványtelepek eredeti fekvőhelyükről
 kiszedhetők, termelhetők.

Fejthetőség (Gewinnbarkeit) az ásványtömegek lefejtésé-
 nél mutatkozó ellenállás, melynek szempontjából lehet
 a kőzet laza, folyó, lágy, törékeny, szilárd és igen szilárd.

Fejtő folyosó (Abbaustrecke) a siklókat és gurítókat kisebb
 közből összekötő szintes vágat.

Fejtő magasság (Abbauhöhe) a pillér magassága, a med-
 dig egy egy pillér fejtési határa terjed.

Fektetési térkép (Lagerungskarte) az adomány kérvény,
 illetve okmány kiegészítő részét képező térkép, mely a
 külszíni viszonyokat, a feltárás és a felkért mértékek fek-
 vését tünteti fel.

Fekü (Liegend) a fedüvel ellentétes réteglap és azon réteg-
 összlet, melyen valamely kőzetréteg, ásványtelep, vagy
 telér fekszik.

Fekü vágat (Liegendschlag) a meddő **feküben** készített vágat.

Fekvettelér (Lagergang) azon **érczes** beltelep, melynek csapása és dőlése **megegyezik** a mellékkőzet fekvésével.

Fekvőgát (Liegende Balkendämme) a vízszintesen egymás fölé fektetett **gerendagát**.

Fekvő oszlopok l. domák.

Fekvőszér (Liegendherd, Schaufelherd) darás zagy tömnyítésére alkalmas lejtőssík, melyen a zagy lefolyva a már együttülepedés szerint osztályozott készletből a meddő viz által el lesz sodorva, míg az ércz reáülepedik.

Felállítani (Aufstellen) a műszert, azt a megfelelő állványzaton a bemérendő pont fölött elhelyezni, hogy a mérést végezni lehessen.

Felebbezni (Eine Apellation einlegen) a bányakapitányság határozata ellen a főbányahatósághoz folyamodni.

Felelősség (Haftpflicht) a bánya művezetőjének szavatolási kötelezettsége a hatóságokkal szemben.

Feles (Hämiedrisch) az oly kristály alak, melynek ugyanazon parameter viszonyok között csak félannyi lapja van, mint a teljes alaknak.

Felező (Schlämkiste, Abhubkiste) nyéllel ellátott deszkadarab, melylyel a zuzó munkás a fekvő és a lökö széken leülepedett készletet lenyomogatja, vagy a fekvő széken fel is tolja.

Felfogni (Abfangen) a bányában leomlani akaró kőzetet ácsolattal, falazattal alátámasztani.

Felforgatása (Überschiebung, Umwälzung, Umsturz) van a telepeknek ha azok oly nagymérvű zavarodást szenvedtek, hogy a fekü fedűvé lett és viszont.

Felfrissíteni (Abfrischen) a kőzet felületét, vagyis az elmállott és elváltozott részeket eltávolítani, hogy a kőzet friss törés lapjai legyenek láthatók.

Felhagyás l. elhagyás.

Felhagyni (Kübel und Seil fahren lassen, Aufgeben, Aufschütten) a hasznot nem hozó, reménytelen, vagy a már leművelt bányatelket üzemén kívül helyezni.

Felhúzni (Aufziehen, Emporziehen, Aufwinden) a szállító kast, vagy edényt az aknában a külszinre emelni.

Feljegyzési könyvek (Vormerkbuch) a bányahatóságok által vezetett kutatási, zártkutatási, adománykérvény,

adomány és engedély, bányatársulati stb. könyv, melyek többnyire nyilván könyvek.

Felkérés (Muthung) régi jog szerint az adománykérvény benyújtása és a jelkő bemutatása, mi által a kutatási jog és a telekbeli elsőség megszereztetett.

Felkérni l. adományt kérni.

Felkérvény bizonylat (Muthschein) régi jog szerint az adománykérvény másodpéldánya, mely a bányahatóság láttamozása után a felkérőnek visszaadatott.

Felkérvény könyv (Muthungsregister) az adománykérvényekről vezetett bányahatósági iktatókönyv, melybe a kérvények a beérkezés sorrendje szerint bevezetettek.

Felkészítés (Aufbereitung) az előkészítés régiebb, de nem helyes elnevezése.

Felkutatni (Abritzen, Versuchen) a geológiai zavargások által elvetett teleprészeket felkeresni.

Felmérni (Vermessen, Abmessen, Ausmessen, Verschinen, Verschnüren) a bányaművet és a bánya határait bányamérnöki felvételekkel megmérni.

Felnyitó pont, Feltárási pont (Aufschlagspunkt, Anhaltspunkt) a feltárt ásványtelepen a felkért bányatelekben fekvő pont, a melytől a bányamérték kimérendő.

Felolvasás l. rendelés.

Felolvasni (Verlesen) a munkásokat a műszak elején és végén név szerint rendben felhívni.

Felőr l. felvigyázó.

Felpoczkolt görönd (Aufgesattelte Welle) alkalmazandó a zuzónál, ha nem rendelkezünk a számítás szerint szükséges méretű vastag görönddel s ez úgy készül, hogy a vékonyabb görönd kerületére fahasábok illesztnek, miket vasabronccsal összefoglalunk.

Felső kötél (Oberscil) a szállító gép azon kötele, mely a kötéldobra fölül van rávezetve.

Felső kötél Dob (Oberkorb) az, melyre a felső kötél helyezkedik

Felső táró (Oberstollen, Tagstollen) a bányamű legmagasabb szintben fekvő tárója.

Feltárás (Aufschluss, Aufschliessung) a feltalált ásványtelepnek további részletes felkutatása, melyből annak minősége és mennyisége, vagyis a törvény szerint vájást érdemlősége megállapítható.

Feltárási pont l. felnyitó pont.

Feltárni (Aufschliessen, Ausrichten) az ásványtelepet, vagy teleret anynyi, mint annak kiterjedését, mennyiségét hozzáférhetővé tenni.

Feltódulás (Ascensionstheorie) a telerek képződésének amaz elmélete, mely a telér anyagát a föld belsejéből feltódultnak állítja.

Feltörés (Aufbruch, Aufhau, Überhau) az átlukasztásig, az oly bányamű, a mely valamely folyosó föntjéből kiindulva egy magasabb szintben levő folyosó felé halad.

Feltörni (Aufsprengen, Aufhauen, Aushauen) valamely mélyebb szintből fölfelé irányuló művet létesíteni.

Feltűző csap (Aufsteckzapfen) egyes műszer állványok kup alakú csúcsa, mely a műszer felállításakor ennek megfelelő hüvelyébe illik.

Feltűző villa (Aufsteckgabel) lánczpálya szállításnál a csille végén elhelyezett villa alakú eszköz, melynek felfelé álló két ága közé akad a vonó láncz.

Felügyeleti illeték (Freischurflgebühr) minden zártkutatómány után előre fizetendő évi 8 K.

Felveri (Auflockert) a sóbányász a sópadot, vagyis azt az alávert éksorral meglazítja.

Felvigyázó, Felőr (Steiger Hutmann) altiszt, ki felügyel a munkásokra, úgy a bányában, mint a külön, hogy kötelességeiket rendelet szerint teljesítsék, ellenőrzi a munkások megjelenését s ezért felolvassa a munkások neveit a műszak elején és végén.

Felvilágosító szabályok (Erläuterungen) a Miksa-féle bányarendtartás kiegészítő részét képező selmeczi és körmöczi városi bányajog.

Felzék (Abhub, Abstrich) az ülepítő szitáknál a színércz fölött összegyűlő meddő és aranytartalmú kvarczból álló készlet, mely tartalma miatt még egyszer a zuzóba jut.

Felzit szurokkő (Porphirpechstein) sötétzöld, fekete színű, szurok kinézésű, kemény élein áttetsző kőzet, mely a kvarczporfir anyagának hirtelen kihűlése folytán képződött.

Fennőtt (Aufgewachsen) az ásványjegőcz, ha a közethez nőtt része nincsen kiképződve.

Fennőtt csoport (Aufgewachsene Krystalle) ugyanazon ásvány több egymáshoz nőtt kristálya, melyek az anya-

közettől, melylyel rendesen egyneműek el nem választhatók.

Fenntartás (Erhaltung) alatt a szünetelési engedélylyel bíró bányamű főbejáratai, folyosói vágatainak olyan állapotban tartását értjük, mely mindég lehetővé teszi azok bejárását.

Ferde átló (Klinodiagonale) az egyhajlású rendszer azon melléktengelye, melyhez a főtengely hajlik.

Ferde doma (Klinodoma) az egyhajlású oszlop, melynek lapjai a ferde átlóval párhuzamosak.

Ferdeméretű tengely (Klinoaxe) a kristálytanban az, mely a másikkal nem képez derékszöveget.

Ferde piramis (Klinopyramide) az olyan egyhajlású piramis, mely a ferde átló irányában meg van nyújtva.

Festett ásvány (Gefärbtes Mineral) a színes ásvány, ha azon szín rá nézve nem jellemző, nem állandó, nem lényeges s csak idegen színes anyagoktól függő esetleges.

Feszítő állvány (Spreitze) tárok, vagy folyosók két oldala közé feszítendő egyszerűbb, vagy bonyolultabb szerkezetű alzat, melyre a mérő műszer felállítható.

Feszítő mű (Spannvorrichtung) a sodronykötél pályák kötélinek kifeszítésére bizonyos közökben a kötélek végeire felfüggesztett terhek, melyek azonban a csillék tovaördülését nem gátolják.

Feszítő munka (Hercintreibarbeit) alkalmaztatik nagyobb kőzetdarabok fejtésére, ha azt a réteggesség, vagy az előzetes réselő munka lehetővé teszi, mint földélpala, só, márvány, malomkő bányákban; szerszámai a különböző ékek (Keil, Fimmel) kalapácsok (Schlägel) ékaljak (L. geisen) s a feszítő rúd.

Feszültség (Spannung) a testek alakjának változása következtében azoknak anyagában fellépő belső erő.

Feszültség különbség l. elektromotoros erő.

Feszültség mérő (Manometer, Druckmesser) a gáznemű testek nyomásának mérésére szolgáló műszer, mely a feszültséget légköri nyomásokban kifejezve mutatja.

Fék (Bremse, Premse, Zaum) a szállító gépek egyik legfontosabb felszerelése, mely a gép sebességének mérséklésére, továbbá a gépnek tetszés szerinti állásában való rögzítésére szolgál; a szerint a mint a surlódási munkát a fékkorongra feszülő szalaggal, vagy alaborral hozzuk

létre, lehet az szalag fék (Bandbremse) vagy alaboros fék (Backenbremse) a féket működésbe hozó erő szerint pedig kézi fék, lábfék, gőzfék, vakuum fék.

Fékakna (Bremschacht) szállító akna, melyen át a szállítandó csillék ellensúly és fék segélyével valamely magasabb szintből mélyebb szintbe bocsáttatnak.

Fékes erőmérő (Bremsdynamometer) a Prony-féle fék, melynek segélyével a gőzgép hatályát határozhatjuk meg; áll ez a forgógöröndre erősített egykarú emelőből, mely a gép forgása ellenében szabad végén ellensúlyokkal terhelendő.

Fékezni (Bremsen) a szállító gép sebességét fékkel mérsékelni.

Fékező (Bremsen) bányamunkás, a ki az ellensúllyal működő sikló fékjét kezeli.

Fékezőkar (Bremsarme) a fék emelőrúdja, melyre a fékező erő hat.

Fél ajtókötés (Halber Thüstock) az olyan ácsolat, melynél az ajtókötés egyik támfája hiányzik és a süvegfa egyik vége a szilárd közetre támaszkodik.

Félalakúság (Hämimorphismus) oly hiányos jegőcz kiképződés, midőn a bennőtt jegőcz alsó és felső végén különböző alakok lapjai találhatók.

Félhatású l. egyszerű hatású.

Féligátlátszó (Halbdurchsichtig) ásvány az, melyen át a tárgyaknak csak durva körvonalai vehetők ki.

Félsósvizi képződmény (Brackische Bildung) az oly üledékes kőzet, mely részben tenger. részben édesvizből rakódott le.

Fémes színe (Metallische Farbe) van a fémfényű színes ásványoknak s pedig lehet barna, veres, sárga, fehér, szürke, fekete.

Fénysarkítás (Polarization) némely ásványnál tapasztalható jelenség, mely szerint az bizonyos sugarakat, bizonyos irányban magán át bocsát, másokat nem.

Fénysarkító (Polarisator) a fénysarkító műszerek azon része, mely a közönséges fényt sarkítja.

Fénysarkító eszközök (Polarisationsinstrumente) a kristályos ásványok fénytani viszonyainak tanulmányozására szolgáló műszerek, mint a turmalin fogó, fénysarkító mikroszkop stb.

Fénysarkító mikroszkop (Polarisations mikroskop) főként

a legvékonyabb kristálylemezkek vizsgálására szolgáló műszer.

Fényszórás (Lichtzerstreuung) némely testeknél látható tűnemény, hogy az a rajta átvonuló fénysugarakat színes alkotórészeikre bontja s mint fénypamatot bocsátja át.

Fénytörés (Refraction, Strahlenbrechung) a fény átbocsátó ásványok tulajdonsága, mely szerint az áthatoló sugarakat eredeti irányuktól eltérítik.

Fényverődés (Reflexion des Lichtes) az ásványok fénytani tulajdonsága, mely szerint a rájuk eső fénysugarakat többé kevésbé visszavetik s e szerint lehet az ásvány: nagyonfénylő, fénylő, kevésbéfénylő, csillámló és fénytelen; a féynél pedig megkülönböztetjük; a fém, gyémánt, zsír, vagy viasz, üveg, gyöngy és selyem fényt.

Fészek (Butzen, Putzen, Nester) a lencse alakú, kisebb terjedelmű ásványtömegek.

Fiatalabb jogosult (Jünger im Felde) régi jog szerint ugyanazon bányatelekre két felkérő közül az, a ki később fedezte fel az ásványt s más után nyújtotta be a felkérvényt.

Fizetési ív, Bérfizetési ív (Auslohnungsbogen, Zahlungsbogen, Lohnungsbogen) a bányamunkásnak bérfizetése alkalmával kiadott jegyzék, melyen keresete, valamint előleg s egyéb tartozása ki vannak mutatva.

Fizető nap (Lohntag, Lohnungstag, Zahlung) a munkások leszámolására és kifizetésére kijelölt idő.

Fiziográfia (Phiziographie) a geológiának egyik része, mely a föld alakjának leírásával foglalkozik.

Fluorescencia (Fluorescenz) némely ásványok tulajdonsága, hogy úgy a saját, mint a világító fény színétől elütő színt játszik.

Fluorit (Flussspath) a szabályos rendszerben jegődő, rideg, üvegfényű, különböző színű kalciumfluorid.

Fogak (Zahn, Kamm) a fogaskerek peremén elhelyezett kiemelkedések, melyek a másik kerék megfelelő mélyedéseibe illeszkednek s vagy a kerékkel egyben öntetnek, vagy külön fából, sőt bőrből készülnek.

Fogas kapcsolás (Zahnkupplung) a laza kötődob rögzítése a göröndhöz oly módon, hogy a kötődobbal kapcsolatos és oldalt fogazott kerék fogai a göröndre ékelt hasonló kerék megfelelő fogaiba kapaszkodnak.

Fogaskerék (Zahnrad, Getriebrad, Sternrad) peremén

egymás melletti fogszerű kiemelkedésekkel ellátott kerék, mely a görönd fordulatait egy másik hasonló kerék segítségével a másik göröndre átviszi.

Fogó készülék (Fanginstrument, Fangapparat, Fangvorrichtung) a mély furásnál eltört furó rudazatok, vagy a furólyukba esett tárgyak kiemelésére szolgáló eszközök, mint a fogó rudazat (Fanggestänge), horog fogó (Glückshacken), kecskeláb (Geissfusz), rugós fogó (Fangfeder), körömvás (Krätzer), olló fogó (Fangschere), csavartok (Schraubentute), szelepes fogócső (Klappenbüchse), póklábalakú fogó (Spinnenbüchse), nyomó cső (Abdruckbüchse) stb.; a szállító kasnál azok tején alkalmazott véső, vagy fogas excenterrel ellátott szerkesztmény, melynek vésői a kas szabadesésénél kötélszakadás alkalmával a vezérszarukba kapaszkodnak és a kast fogva tartják.

Fogó olló (Abfangschere) csuklóban szétnyíló furóvilla, mely összehúzás után csavarral is biztosítható.

Fojtás (Besatz) a töltés elhelyezése után a furólyuk teljes kitöltésére szolgáló bármiféle anyag.

Fojtás anyag (Besatzmaterial, Besatzgrand) mindaz, a mi fojtásul alkalmaztatik, mint furás iszap, agyag, homok, föld, moha, víz, fojtó csövek stb.

Fojtó lég (Stickgas, Nitrogen) szerves anyagok korhadásánál, főleg pedig a robbantásoknál és a gázrobbanásoknál fejlődő sok nitrogén által élvezhetlenné, sőt életveszélyessé tett levegő.

Fojtó szelencze (Stopfbüchse) kettős fémhüvely, melyben a gőzgép és szivattyú rúd légmentes vezetését találja s a két hüvely közti üreg puha anyaggal ki van tömve.

Fojtó vessző (Ladestock, Staucher) fa, vagy vasbot, mely a töltés és a folytás beszorítására szolgál.

Fok (Grad) a mérő műszerek körbeosztásának háromszáthatvanad, újabb beosztás szerint négyszázad része, mely 60 perczre oszlik.

Fok ív (Gradbogen) a bányamérnök egyik legrégibb műszere a fokokra beosztott félkörív, könnyű fémlemezről, mely a kifeszített zsinórra felfüggesztve egy hajszál függélyző segítségével a dőlés szöget közvetlenül mutatja.

Fokozatos zuzás (Abstufungszerkleinerung) abban áll, hogy az érc készlet előbb a legnagyobb érczes szemek

nagyságáig • ezek kivonása után ismét apróbbra lesz zuzva s ez ismételtetik a teljes felzuzásig.

Folyosó (Strecken) a szintes, vagy csekély talpemelkedéssel bíró tárószerű bányamű, mely a külszinre sohasem torlik és a telep csapását követi; gyakran a vágat elnevezéssel felcserélve használatos.

Folyó-, Úszó-homok, Futó kőzet (Flugsand, Schwimmsand, Schwimmendes Gebirge) sok vízzel összekevert finomszemű homok, mely ilyen állapotában rendkívül folyékony.

Folypát l. fluorit.

Folyton működő lökőszér (Continuirlicher Stossherd) keresztirányban mozgatott lejtős sík, melyről a tökéletesen elkülönített ércz és meddő hozzá folyó víz által külön-külön és folytonosan nyerhető.

Folytonos üzem (Stetiger Betrieb) a bányatörvény követelménye, hogy a zártkutatómányban és a bányatelekben a szokásos munkaidőn át a hely minőségéhez és a mű arányai, céljaihoz képest megfelelő számú munkás legyen alkalmazva.

Folyton ülepítő (Stetigwirkendes Setzsieb) minden álló ülepítőszita, melynél a szitára helyezett készletet dugattyúval mozgásban tartott folyadék ülepíti, mint a rajnai és a Rittinger-féléknél.

Foncsor (Amalgam) higanyötvözet, melynek segélyével más fémek, főleg a nemesfémek kiválasztatnak, tisztíttatnak.

Foncsorégető kemencze (Amalgam Ausglühofen, Glocken, Apparat, Glockenofen) különféle formájú kemencze a foncsor kiégetésére.

Foncsoritani (Amalgamiren, Anreiben, Abquicken) a nedves úton előkészített nemes ércztartalmú lisztből az aranyat és ezüstöt higany segélyével kivonni.

Foncsorítás (Amalgamation, Quickarbeit) eljárás a nemes fémek kiválasztására higany segélyével.

Foncsormalom (Amalgamirmühle, Quickmühle) különféle készülék a termés aranyanak egyenesen a zagyból való foncsorítására; ilyenek azok, melyeken a szérről jövő zagy átfoly s e közben a bennök levő higany az aranyat foncsorítja, ilyenek a golyós malmok, melyekbe a töményített zagy adagonként helyezendő, stb.

Fonolít (Fonolith) homogen kinézésű sötét zöldesszürke teljesen kvarcmentes kőzet, mely lényegesen sanidin, nefelin, augit és leucitból áll s néha a világosabb színűekben zeolit jegőczök porfiroosan válnak ki.

Fordító lemez (Wechselplatte) a bányavasutak keresztezésénél, valamint a rakodókon elhelyezett vastag vaslemez, melyeken a csillék minden irányban könnyen fordíthatók.

Fordulat számláló. (Umdrehungserzähler) a görönd fordulatainak számát megolvasó készülék.

Forgatag-, Örvény-, Foukault áram (Wirbelstrom) az armatura vasmagjában fejlődő villamos áram, melynek lehető csökkentésére a magot gondosan szigetelt vékony lemezekből állítják össze.

Forgató (Wirbel) a mély fúrásnál a rudazat feje, melybe a kormányrud illeszthető.

Forgató, Torziós ék (Kurbelkeil, Wellenkeil) a tengely, vagy görönd forgását közvetítő ék, vagyis olyan ék, mely valamely forgó géprészt a göröndre erősít.

Forgató kar (Kurbelarm) a göröndre és pedig annak hosszirányára merőlegesen felékelt egykarú emeltyű, mely a hajtórud mozgását a göröndre átviszi.

Forgató mű (Kurbel) a gőzgép azon része, mely a dugattyúrúd egyenes irányú mozgását forgó mozgássá alakítja.

Forgó-; Többfázisú áram (Drehstrom) az elektromos áram, ha az a váltakozó áramok egész sorából van összetéve,

Forgó-áramú transzformátor (Drehstrom Transformator) a több fázisú transzformátor.

Forgó fúrás (Drehbohren) a mély fúrásnál csak lágyabb kőzetben alkalmazható fúrásmód, mely a többé kevésbé csavar, vagy lapátalakú fúró egy irányú forgatása által történik.

Forgó ingarosta (Pendelrätter) egymás alatt elhelyezett rosta sorozat, mely ingaszerűen fel van függesztve s körmozgást végez a nélkül hogy a rosták saját tengelyük körül fordulnának; főként szénosztályozásnál használatos.

Forgó surló (Trommelwäsche, Waschtrommel) kissé kupos rosta, mely közepén átmenő tengely körül forog, miközben a víz hozzáfolyása mellett belé hulló sáros készletet mossa és rostálja.

Forgó szér (Dreherd) oly lapos kup, melyről folyton nyerhető a teljesen töményített érczkészlet s főleg finom zagyok töményítésére alkalmas.

Forraló kazán (Siedkessel) főkazán és forralókból összeállított gőzfejlesztő, melyek csak egy rövid csővel vannak egymással összekötetésben.

Foukault áram l. forгатag áram.

Födél (Dach) valamely telepet fölülről határoló kőzet lapja, mit a gyakorlatbnn, bár helytelenül gyakran fedőnek mondanak.

Földállás (Aufstellung) a mérő műszer elhelyezése az állványzaton a bemérendő pont fölött, vagy alatt.

Földalatti kutatóvájás (Unterirdischer Schurfbau) esete forog fenn bányajog szerint akkor, ha a zártkutatmány középpontja a föld alatt, pl. valamely vágatban van megválasztva; bányászati értelemben a föld alatt végzett kutató munkálatok.

Földfelület (Erdoberfläche) a föld kérgének legfelső rétege.

Földkéreg (Erdkruste, Erdrinde) a föld felső összes szilárd rétege.

Földmérésan, Geodezia (Feldmessungskunde, Geodäsie) a földfelület felmérési módjait s ezen mérés eszközeit és műszereit ismertető műszaki tudomány.

Földolaj l. petroleum.

Földpát (Feldspath) alatt egy az egyhajlású rendszerben jegődő ásványsoroz tot értünk, mely kálinátrontim-trisilikátból áll és a melyben a kálium és a nátrium változása adja a sorozatot.

Földrengés (Erdbeben, Erderschütterung) a föld kérgén tapasztalható kisebb nagyobb rázkodás.

Földtan l. geologia.

Földtani intézet (Geologische Anstalt) az ország geologiai viszonyainak tudományos és gyakorlati buvárlátára, ásvány és kőzetelemzések s kísérletek végzésére szervezett s a kellő gyűjteménnyel is felszerelt közhivatal.

Földviaszk l. ozokerit.

Földzáródás (Erdschluss) van a villamos berendezésben, ha az elszigetelés tökéletlen s az áram egy része a földbe vezetődik.

Fölszállás (Aufgang) a szállító kas fölemelkedése a külre; kijövetel a bányából.

Föltételes szakmány (Conditionsgeiding) esetén a szabmányt meghaladó munka nagyobb összeggel fizetetik.

Főntartott ásványok (Vorbehaltenes Mineral) azok, melyek az államhatalom rendelkezése alá esnek s bányászati adományozás tárgyai.

Főntartotttér, — mező, — határ (Vorbehaltfeld) a zárt-kutatmány által biztosított legalább egy egyszerű bányamérték.

Fővenyszén (Sandkohle) az olyan kőszén, mely a tüzőn szétporlik, ezért kokszolásra nem alkalmas.

Főakna (Hauptschacht) a bányaművelés összes szükségére szolgáló akna.

Főaknász l. főfelőr.

Főáramkörű dinamó (Serienmaschine, Reihenschlussmaschine) az olyan, melynél az elektromágnesek burkoló drótjai, a külső áramkör és az armatura drótjai egymásután vannak kapcsolva.

Főbányahatóság (Oberbergbehörde) a legfőbb felügyeleti hatáskörrel az összes bányahatóságok fölött álló m. kir. Pénzügyminiszterium.

Főbányatanácsos (Oberbergrath) a VI-ik fizetési osztálynak megfelelő állásban levő bányászati akadémiai tanár, és a bányászat terén szerzett érdemekért ily czímmel kitüntetett szakember.

Főbejárás (Generalbefahrung) régi jog szerint a bányaszék által évnegyedenként, valamint a királyi biztosok által tartott bányajárás.

Főfelőr, Főaknász (Obersteiger, Oberhutmann) a bányaműnél alkalmazott első altiszt, a ki nemcsak a munkásokra ügyel föl, de a felvígyázókat is ellenőrzi.

Főfolyosó l. alapfolyosó.

Főidom l. uralkodó alak.

Főlégáram (Hauptwetterstrom) a bánya főnyilamain, vágatain átvonuló levegő tömeg, a melylyel szemben a légoszlop többi része mellék légáramnak neveztetik.

Főszakmány (Hauptgedinge) rendszeren sürgős szükségből adott szakmány nem és pedig bizonyos idő alatt végzendő, vagy pedig az egész mennyiségében megszabott munkára.

Főtáró (Hauptstollen) a bányamű minden szükségeire

szolgáló táró, mely tehát járás, szállítás, vízvezetés szellőztetésre alkalmas.

Főte, Tető (Förste, First) a bányamű felső része, menyyezete.

Főteboltozat (Firstengewölbe) a főtepászta művelésnél építendő boltozat a tömedék fenntartására, melynek erősségét a pászta szélessége, a tömedék magassága és a telér dőlése szabja meg; e célra gyakran a gyám szolgál.

Főtelep (Hauptflötz, Hauptlager) több egymás közelében levő telep közül az, mely legnagyobb.

Főteler (Hauptgang) a társtelerek közül a legterjedelmesebb.

Főtefolyosó (Firstenlauf) valamely feltörésből kiindulva a telep csapását követő táró alakú bányamű.

Főtengely (Hauptaxe) az ásvány jegőczöknél azon képzelt egyenes, melyet az a jegőcz leírásánál függőleges állásba hozunk.

Főte-, Tetőoldalpászta fejtés (Firstulmstrassenbau, Seitenfirstenbau) vastagabb telepek lefejtésére alkalmazott tetőpászta fejtési mód, csakhogy ennél előbb a fekü, vagy fedü felőli egyik része s csak azután a másik része lesz lefejtve.

Főte-, Tetőpászta fejtés (Firstenstrassenbau) meredek beltelepek lefejtési módja, melynél az egyes pászták mindég a fedübe vannak telepítve s a munkások a gerenda padon esetleg tömedéken állva dolgoznak.

Fő-, Tápláló vezeték (Hauptleitung) az elektromos áram elosztására szolgáló két vezeték, melyek egyike el, másika az erőforráshoz visszavezet.

Fumarola (Fumarole) az oly vulkanikus terület, melyből főként vizgőzök törnek elő.

Furási munka (Bohrarbeit, Bergbohrarbeit) a mély furás, vagy a robbantáshoz készített furólyuk előállítására fordított munka.

Furási napló, Furási jegyzék (Bohrregister, Bohrtabellen, Bohrjournal) az átfurt rétegekről, akadályokról, az elért mélységről, általában a furás egész menetéről naponként eszközölt pontos feljegyzések.

Furási jegyzék l. furási napló.

Furás szak (Bohrhitz, Bohrschauer) az az időszak, mely alatt a furás egyhuzamban tart, mely a különböző furó-

lyuknál és a különböző munkaerőnél rendkívül nagy különbségeket mutat.

Furóakna (Bohrschacht, Bohrduckel) kisebb, legfőlebb 20 m. mélységű ideiglenes ácsolattal ellátott függélyes aknácska, mely a mély furásnál a furó tornyot helyettesíti.

Furóállvány (Bohrgerüst, Dreifusz, Krähenfusz, Bohrgestell) rendszeren 3, gúla formában összeállított fenyőfa szál, melyek a csúcson összeerősítetnek s ugyanitt lesz felfüggesztve a szállító készülék kötélhárcsája, hogy így egyszerre egy, vagy két furó rudat ki lehessen emelni a furólyukból.

Furóasztal (Bohrtisch, Schlieszbank) erős vaslemezzel borított alacsony nehéz asztal, mely mély furásnál a furólyuk fölött áll és arra szolgál, hogy az egyik szélén levő kerek nyíláson át a béléscső a furólyukba illesztessék és a rudazat lehocsátása közben a furó villának támasztékot nyújtson.

Furóbak (Bohrdocke, Schwengeldocke, Schwengelständer, Schwengelboch) a furó emelő hordozására szolgáló erős állványzat.

Furóemelő (Bohrschwengel, Druckbaum) vastag gerendából készült két egyenlőtlen karú emelő, melynek rövidebbik végére a furó rudazat van felfüggesztve, hosszabbik karjára pedig a hajtóerő hat.

Furófelszerelés (Bohrapparat) a furási munkára szükséges egész készlet.

Furógép (Bohrmaschine) a furásnál az emberi erő helyettesítésére szolgáló gépek, melyek a furás célja és módja szerint különbözők és hajtó erőül gőz, sűrített levegő és villamos áram szolgál.

Furóház (Bohrhaus, Bohrhütte, Bohrkaue) a furó állványval, vagy a furó toronnyal összeépített fabódé, mely a furó munkásoknak az idő viszonyosságai ellen védelmet nyújt.

Furóiszap (Bohrschlamm, Bohrschmand, Bohrguhr) a furás közben elporlasztott kőzet és a beszivárgó, vagy a furó lyukba beöntött vízből keletkező iszap.

Furólyuk (Bohrloch, Bohrung) a föld, vagy a kőzet felületébe mélyített kerek nyílás, mely a cél szerint különböző mélységgel és átmérővel készül.

Furómester (Bohrmeister) a furást vezető felvigyázó.

Furó padozat (Bohrbühne) vastag deszkából készült padozat, mely az iránycső felső végét a mély furásnál megerősíti s rajt áll furás közben a kormányrúd kezelője.

Furó rúd (Bohrstange) 4—6 m. hosszú vas, vagy farúdak esetleg csövek, melyek egymáshoz könnyen és szilárdan kapcsolhatók s arra szolgálnak, hogy a furó szerszámot a furó állvánnyal kapcsolni lehessen.

Furó rúdazat (Bohrgestänge) furó rúdakkal összeállított rúdsorozat, melynek segélyével a mély furás történik.

Furó szorító (Bohrbündel, Bohrkluppe, Bündeleisen, Fallscheere, Bohrscheere) a fogó ollóhoz hasonló furó szerszám, mely fából, vagy vashoz készül és arra szolgál, hogy furás közben a furó lyuk nyílását folyton befödve tartsa.

Furó teknő (Bohrtrog, Bohrstutz) víztartó edény a repesztéshez való furásnál a furó lyuk megnedvesítésére.

Furó torony (Bohrturm) fából, esetleg vashoz készül magas építmény, mely, mint a furó állvány, lehetővé teszi, hogy a furó lyukból egész rúd vonatok kiemeltessenek.

Furó vezeték (Bohrleitung) a furó rúdazat függőleges tartására szolgál s hogy a furó iszapot átbocsássa szalag vasakból hordó alakban van szerkesztve, de a furólyuknál kisebb átmérőjű, hogy abban helyet foglalhasson.

Furó villa (Bohrgabel, Abfanggabel, Gestängegabel) a furó rúdak összeillesztése alkalmával az akaszték alá helyezett crós villa alakú eszköz, melynek szárai közt az egész rúdazat függ.

Futó (Laufwerk) a kötélpálya kocsiknak felfüggesztő része, a melynek segélyével azok tovahaladnak.

Futó közet l. folyó homok.

Fuvadék (Bläser) a kőszéntelepben levő kisebb, nagyobb üregek, repedések, melyekből az ott összegyűlt és nagy feszültség alatt álló mocsárlég, bizonyos zajjal nagy mennyiségben kiáramlik és hirtelen sok sujtólóg képződésre nyújt alkalmat.

Fuvó szellőztetés (Blasende Wetterlösung) a szellőztető gépre, vagy berendezésre tekintettel az olyan szellőztetési mód, mely a friss légáramot beszorítja, sűríti.

Fuvó szellőztető (Volumogen Ventilator) a szellőztető gépek egyik csoportja, mely a tiszta légáramot a bányába beszorítja, tehát sűríti.

- Függelék-, Pótló telek** (Anhangmasz, Anhangfeld) régi jog szerint az elért bányahatár mellett ahhoz simuló ujon adományozott bányatelek.
- Függélyes akna** (Richtsacht, Seigersacht) az, mely függőleges falakkal bír.
- Függélyző** (Senkel) a függőleges irány kijelölésére szolgáló csúcsos fémsúly, mely felfüggesztett zsinóron függ.
- Függélyző csavar** (Hängschraube) földalatti vezérpontok megjelölésére szolgáló s végén horoggal ellátott kis csavarorsó, melyre a függélyző felakasztható.
- Függélyző zsinór** (Abseigerschnur, Senkelschnur) függélyzővel felszerelt fonál, vagy dróthuzal, mely mérések alkalmával egy magasabban fekvő pontnak mélyebb szintbe való átvitelére, vagy a függőleges kijelölésére szolgál.
- Függélyző vas** (Hänghaggen) földalatti vezérpontok kijelölésére szolgáló horgos szög.
- Függesztő készülék** (Hängzeug) különböző eszköz a kompasz felfüggesztésére, hogy vele a kifeszített mérőzsinór csapását megfigyelni lehessen.
- Függő csapágy** (Hängzapfenlager) az oly hordozó csapágy, melynek támasztó lemeze vízszintes és fölül van megerősítve.
- Függő csepegvény** (Stalaktit) a lecesepegő oldatból visszamaradó lefüggő képződmény, melyben mindég egy kis csatornát találunk.
- Függő lécz** (Hänglatte) mérőlécz, mely a bányamű fötáján felfüggesztve, annak szintmérésére szolgál.
- Füles véső furó** (Laschenbohrer) a kettős t alakú élekkel bíró földfuró.
- Fűtő felület** (Heizfläche) a kazánnak a fűtő csatornákkal érintkező fala.

G.

- Galenit, Ólom fényle** (Bleiglanz) a szabályos rendszerben jegődő, fémfényű, ólomszürke, ólomkéneg.
- Garat, Zuzógarat, Adagoló készülék** (Gosse) kiscbb faláda, melyből a zuzandó érczkészlet a köpübe hull.

- Gazdagodik** (Veredeln, Anreichern) a telér, vagy telep ha térfogata, vagy ércz tartalma gyarapodik, illetőleg javúl.
- Gát** (Damm, Deich, Verdämmung) a bányászathoz valamely folyosó, vagy vágat elzárására szolgál s az anyag, valamint előállítás módja és a cél szerint van: deszka, ék, gerenda, utóbbi álló, vagy fekvő, továbbá tömedék, agyag, kőfal gát; a tűzterjedés (Feuerdamm) a vizbetörés (Wasserdamm) megakadályozására és légvezetése (Wetterdamm) szolgáló gát.
- Gázkeverő** (Gasbeimischungsapparat) a biztosító lámpavizsgáló készülék egyik alkotó része, melynek segítségével tetszés szerinti minőségű és mennyiségű gázokat elegyíthetünk a kísérleti levegőbe.
- Geologia, Földtan** (Geologie, Geognosie, Geognostik, Erdbildungslehre) a föld anyagával, szerkesztével, változásával ezek okaival s az élettani viszonyok fejlődésének fejtegetéseivel foglalkozó tudomány.
- Gerenda pad, Tető kas** (Kasten, Firstenkasten, Kasten zimmerung) főte és talppászta fejtésnél alkalmazott padozat, mely a fekvő és fedő közé helyezett támfákon fekszik s tető pászta fejtésnél a munkás ezen állva dolgozik, talppászta fejtésnél pedig a meddőt erre helyezi.
- Geotektonika, Arkitektonikai geologia** (Architektonische Geologie, Geotechtonik) a geológiának a föld szerkezeti viszonyaival foglalkozó része.
- Gép** (Maschine, Kunst) szilárd testekből alkotott szerkesztmény, mely a rendelkezésre álló erő felhasználásával a kívánt munkát végezi.
- Gépház** (Maschinenhaus) épület, melyben a szállító vagy bármely más erő gép áll.
- Gépkeret** (Maschinenrahmen) rendszeren öntött vas alzat, mely alapsavarrakkal lecrósítva arra szolgál, hogy a gépet azon felállítani lehessen.
- Géprész** (Maschinentheile, Maschinenbestandtheile) az egész gépet alkotó egyes darabok a legkisebbektől, a legnagyobbakig.
- Gépszög** (Kunstwinkel, Kunstkreuz) főként a vízemelő gépeknél alkalmazott két karú emelő, mely derékszögű háromszög formában úgy van szerkesztve, hogy úgy egyik sarka mint tengely körül moroghat, másik sarkára az erő s a harmadikra a teher hat.

- Gipsz** (Gips, Schaumkalk) az egyhajtású rendszerben jegődő üvegfenyű, vitzizta, néha színes mészhidrosulát, mely az anhidridből víz felvétel által képződik.
- Gnászs** (Gneis) a gránithoz hasonló összetételű kőzet, mely azonban palás szerkezetet mutat.
- Golyós malom** (Kugelmühle) az arany foncsorítására szolgáló és teljesen zárható öntött **vasedény**, mely tengelye körül forog és a benne **szabadon mozgó vas golyók** a zagy foncsorítását **elősegítik**.
- Gömbhatár** (Kugelmasz) 205°-nyi (38·8 m.) sugárral alkotva képzelt gömb alakú bányatelek, mely régebben az abrudbánya verespataki bányamegyében adományoztatott.
- Gömbös** (Sphärisch) az oly kőzet szövete, melyben kisebb nagyobb gömböcskék vannak kiválva s ezen gömböcskék vagy gyűrűs, vagy sugaras szerkezetűek.
- Görgönye** (Rollen, Schachtscheibe) a szállító kötél vezetésére az akna fölött elhelyezett hornyos kerék, mely a kötél mozgása alatt vízszintes tengelye körül forog.
- Görönd** (Welle, Achse) az oly tartó, mely középvonala körül foroghat és csavarásra, de többnyire hajlításra is igénybe van véve.
- Göröndkapcsoló** (Kuppelung, Verbindung der Welle) két göröndnek hosszirányban való összeköttetésére alkalmas szerkesztmény, mely szilárd, mozgékony és oldható lehet a szerint, a mint a göröndök középvonala egy egyenesbe esik, vagy el van tolva, vagy szöget képeznek.
- Gőzgyűjtő** (Dampfdom, Dampfsammler) a kazánvíz tükrének nyugodtabb színe felé épített magas üst, mely a gőztér nagyobbitására szolgál.
- Gőzhenger, Cilinder** (Dampfeylinder) a gőzgép része, melyben a gőz a dugattyú mozgatása által munkát végez.
- Gőzsugár szivattyú** (Injector, Dampfstrahlpumpe) oly vízemelő, mely a beáramló gőz által előidézett légürestér segítségével eszközli a víz felemelkedését.
- Gőzsűrítő** (Condensator) légmentesen zárt edény, melyben a dugattyú alól jövő fáradt gőz vízzel, vagy hideg víz által hűtött edényfalakkal érintkezik s cseppesül.
- Gőzsükséglet** (Dampfverbrauch) valamely gőzgép üzem-

ben tartására szükséges gőzmennyiség, mely áll a hasznos gőzszükségletből és a gőzvesztéségből.

Gőzterjeszkedés Expansió (Expansion) a friss gőz elzárása által megszüntetett gőznyomás után a gőz tér fogatának nagyobbodása a gőzhengerben.

Gőztér (Dampfraum) a gőzkazán azon része, melyben a fejlődő gőz foglal helyet.

Gőzvesztesség (Dampfverlust) a gőzvezetése, a gőzhenger falának lehűtése és a tökéletlen tömítés folytán a gőzmennyiségében beálló apadás.

Gőzzuzó (Dampfpochwerk) gőzgép által üzemben tartott zuzómű.

Grafit (Graphit) ismeretlen rendszerben jegődő fekete szürke igen lágy ásvány, mely a gyémánt dimorfalakja.

Grafosztatika (Graphostatik) rajzoló eljárás az erőrendszer egyensúlyának, az idomok súlypontjának meghatározására, a tartókra vonatkozó feladatoknak szerkesztés útján való megoldására.

Granitit (Granitit) a granit egyik válfaja, melyben fekete csillám van.

Granitporfir (Granitporphir) az igen finom aprószemű granit, melyben orthoklas jegőczök vannak porfirosan kiválva.

Gránát (Granat) szabályos rendszerben jegődő, üveg, vagy zsírsfényű több színben ismeretes mésztímszilikát, melyben ha a meszet más fém helyettesíti előállnak válfajai: Almandin, Grossular, Pyrop, Kolofonit, Karbunkulus stb.

Gránit (Granit) főleg orthoklás és csak ritkán plagioklas, kvarcz, és csillámból álló összetett kristályos kőzet.

Gurító (Schutt, Rolle, Sturz, Kollloch, Rollschacht) minden olyan aknaszerű bányamű, mely egy magasabb szintben fekvő folyosót egy mélyebben fekvővel köt össze és arra szolgál, hogy rajta a bányaterményeket ledönteni lehessen, gyakran pedig légvezetésre is.

Gyakoriság (Frequenz) a váltakozó áramú gépeknél a percenkénti áramváltozás számának fele.

Gyám (Bergfeste, Feste, Bodendicke, Bergfestung, Festung, Kamm) a beomlás ellen visszahagyott telep, vagy telérrészek, vagy ezek helyére épített falak.

Gyámlyuk (Bühnloch) az ácsolatfa végének, megfelelő mérettel a kőzetben vájtt kis üreg, melybe az elhelyezhető.

- Gyámolító, Álló** (Spur, Stehzapfen) a csap, ha a teher nyomásának iránya összezsik a csap középvonalával, tehát ennek végét szorítja a csapágyhoz.
- Gyámpillér** (Stützpfiler) valamely akna, táró vagy folyosó oldalán visszahagyott ásványtömeg, mely azt a beomlás ellen biztosítja.
- Gyámrés** (Anfall, Eintrag) oly esetben, ha az ácsolat mindkét vége a kőzetbe elhelyezhető, hogy a gyámlukba már elhelyezett támfát a kellő helyre lehessen tenni szabad végének megfelelően a kőzet leréselendő.
- Gyémánt** (Diamant) különböző színű, a szabályos rendszerben jegődő, jellemző gyémántfényű elem, mely az összes anyagok közt a legkeményebb.
- Gyémántfuró** (Diamantbohrer) fekete gyémánt darabokkal felszerelt földfuró, mely úgy van szerkesztve, hogy az aczélfuró végére erősített gyémántok a furólyuk fenekét egyenletesen vágják, de ha magfurók, akkor az üreges furónak csak a széle van gyémántokkal felszerelve.
- Gyorsító** (Beschleunigend) a módosítás, ha ugyanazon idő alatt a hajtott görönd többet fordul, mint a hajtó.
- Gyorsjáratú szivattyú** (Expresspumpe) az olyan, melynél a perczenkénti járatok száma igen nagy, 200 sőt azon fölül is.
- Gyorsmérés** (Tachymetrie) egy álláspontból az irány és magasság szög meghatározásával s optikai távolság méréssel az elszórt részletpontok oly pontos felvétele, mely más mérésmóddal oly gyorsan, pontosan és olcsón nem volna elérhető.
- Gyöngykő** l. perlit.
- Gyújtó kupak** (Zündkapsel, Sprengkapsel) hevesen robbanó anyaggal töltött kis rézhüvely, melybe a gyújtó zsinór elhelyeztetve azzal a robbantó gyújtó töltésbe lesz téve.
- Gyújtószerkek** (Zünder, Zündmittel, Feuerzeug) a robbantó anyagokkal megtöltött furólyuk elsütésére szolgáló eszközök, mint a gyújtó csövecske, gyújtó nád, üreges gyújtó, gyújtó szál, kénfonál, gyújtó kupak, villam szikra.
- Gyújtó töltés** (Zündpatron) azon, rendesen fél töltés, melybe a furólyuk elsütésekor a gyújtó kupak van elhelyezve.
- Gyújtó zsinór** (Zündschnur) könnyen égő anyaggal itatott zsinog, melynek vége a gyújtó kupakba van téve, szabad vége pedig meggyújtandó.

Gyűrődés I. ránczolódás.

Gyűrűs armatura (Ringanker) az egyenáramú motor armaturája, ha annak magja sajtoltt vékony vaspléh gyűrűkből van összeállítva.

H.

Hagyatékok (Abstämme) a régi bányászok által érintetlenül visszahagyott telérrészek.

Hajlékony (Biegsam, Gelenkig) az ásvány, ha könnyen meghajlítható és vissza nem ugrik s e mellett nehezen szakad.

Hajlító szilárdság (Relative Festigkeit) az erőök forgató hatása, valamely tartó metsző szelvényének síkjában fekvő oly tengely körül, mely a szelvény súlypontján megy keresztül.

Hajnali műszak (Frühschicht), mely a kora hajnali órákban kezdődik.

Hajtó rúd (Bleilstange, Kurbelstange, Lenkstange, Treibstange) a forgató mű része, mely a dugattyú rúd mozgását a forgatóval közli.

Haladék I. szünetelési engedély.

Halmozott kutatási engedélyről (Cumulirte Schurfbewilligung) van szó olyan esetben, mikor ugyanazon területre, ugyanazon kutatónak több kutatási engedélye van.

Haloxilin (Haloxilin) 75% salétrom, 8.5% faszén, 15% fűrészpör, 1.5% ferricyánkáliból álló robbanó anyag.

Halyt I. kósó.

Hämatit I. vörösvasércz.

Harangalakú fejtés. (Glockenbau) régebben alkalmazott fejtési eljárás, mely úgy eszközöltetett, hogy az aknából lefelé haladva egy folyton bővülő ür képződött, de mivel ezen eljárás igen veszélyes és sok a fejtési veszteség, ma már nem alkalmazzák.

Harangalakú furó (Glockenbohrer) haranghoz hasonló, de fölül nyitott utó furó a földfurásnál.

Harmadkor (Tertiäre, Periode) a kenozoi kor régebbi korszaka.

Harmadkori képződmény (Tertiär System) a kenozoi rétegcsoport alsóbb települése, mely az eocen, oligocen, miocen és pliocen, vagy a két előbbi együtt eocen, a két utóbbi neogen szakaszokat foglalja magában.

Harmadrendű piramis (Tritopyramide) az összalakult piramisok közül az, melynél az első rendű piramis lapnak megfelelő él nem a lap közepére esik.

Hasonalakuság (Isomorphismus) esete forog fenn, ha a hasonló szabályos belső formának, hasonló szabályos külső forma felel meg, vagyis hasonló vegyi összetétel mellett az ásványok ugyanazon rendszerben jegődtek.

Hasonélú csúcsok (Gleichkantige Ecken) az ásvány jegőczön azok, melyekben hasonló élek futnak össze.

Hasonló élek (Gleiche Kanten) az ásvány jegőcz ugyanazon fekvésű és élszögű élei.

Hasonlólapú élek (Gleichflächige Kanten) az ásvány kristályon azok, melyeket egynemű lapok alkotnak.

Használhatóság l. műrevalóság.

Hasznos gőzszükséglet (Nutzbare Dampfverbrauch) valamely gőzgép által tényleges munkára fordított gőz-mennyiség.

Hasznos löerő (Nützliche Pferdekraft) a gép indikált erejének azon része, melyet nyerünk, ha az indikált löerök számát a gép jósági tényezőjével szorozzuk.

Határczölöp l. határjel.

Határ fölmérés (Gränzvermessung) a bányatelek határainak fölmérésére vonatkozó összes bányamérnöki munkát.

Határjel, Határkő, Határkaró, Határczölöp (Grenzzeichen, Markung, Bydmark, Grenzpflock, Markpfahl, Gränzstein) a bányatelek határainak a külszínen való megjelölésére szolgáló kő, faoszlopok, czölöpök.

Határjelölés l. elhatárkövezés.

Határköz (Überschar, Oberschar) a bányatelkek között vagy mellett adományozott oly kisebb terület, melyre egy törvényes bányamérték nem fektethető.

Határkövezés l. elhatárkövezés.

Határkő l. határjel.

Határkaró l. határjel.

Határmegújítás (Erneuerung der Gränze) a bányatelek felismerhetlenné vált határpontjainak újbóli kitűzése.

- Határos mélység** (Schwebende Teufe) a mélység irányában határolt bányatelek legnagyobb mélysége.
- Határozat** (Beschluss, Bestimmung) a bányahatóságnak a dolog érdemében hozott végzése.
- Hatoldalú oszlop** (Ditrigonales Prisma) 6 egyenmű, a fő tengellyel párhuzamos lap által képezett jegőcz alak, melynek keresztmetszete nem szabályos hatszög, de ditrigon.
- Hatoldalú trapezoeder** (Hexagonale Trapezoeder) a hatszöges rendszerbe tartozó 12 egyenlő szárú trapezoid által zárt jegőcz alak.
- Hatos** (Hexaeder) 1. kocka.
- Hatszornégyszöngyes** (Tetrakishexaeder) a szabályos rendszerbe tartozó 24 különoldalú háromszög által zárt kristály alak.
- Hatszöges oszlop** (Hexagonales Prisma) a hatszöges rendszerbe tartozó 6 egyenmű s a fő tengellyel párhuzamos lap által képezett jegőcs alak.
- Hatszöges rendszer** (Hexagonales System) az ásványtanban azon kristályok csoportja, melyeknek alakjainál 3 egyenlő és egy síkban fekvő mellék, ezek metszési pontján át s ezekre merőlegesen pedig egy más hosszal bíró főtengely képzelhető.
- Hatszöges piramis** (Hexagonale Pyramide) a hatszöges rendszerbe tartozó 12 egyenlő szárú háromszög által zárt kristály alak.
- Hauerit** (Hauerit) szabályos rendszerben jegődő, gyémánt fényű vereses barna színű mangانبisulfuret.
- Hám** (Knecht, Sattel) erős szíjjakból készült ülőhely, mely a kötélre erősítve oly helyen, a hol szállítókas ninesen, az aknába való beszállásra szolgál.
- Hányó** (Halde, Halte) a bányából kikerülő felhalmazott meddő.
- Hányó állvány** (Sturzbühne) gerendákból összcállított hid, melyen a csillék kiüríthetők.
- Hányótér** (Haldensturz, Sturzplatz) a bányához tartozó külszíni terület, a hol a kiszállított meddő felhalmozható.
- Háromalakúság** (Trimorphismus) némely ásvány tulajdonsága, hogy három jegőcz formában kristályosodik.
- Háromhajlású piramis** (Triklinische Pyramide) a háromhajlású rendszerbe tartozó 8 különoldalú háromszög által zárt kristály alak, melynek lapjai négyfélék.

Háromhajlású rendszert (Triklinisches System) képeznek az ásványtanban azon jegőcz alakok, melyeknél 3, különböző hosszú és egymást ferdén metsző tengely képzelhető.

Háromlábú állvány (Dreifussvorrichtung) a műszerek felállítására a legszilárdabb, legmerevebb alzat.

Háromszínűség (Trichroismus) a két optikai tengelyű ásvány kristályoknál észlelhető fénytani jelenség, mely szerint azok a három rugalmi tengely irányában különböző szint mutatnak.

Háromszornyolczhuszonnégyes (Triakisoctaëder) a szabályos rendszerbe tartozó 24 egyenlő szárú háromszög által zárt jegőcz alak.

Háromszögelés (Triangulirung) valamely nagyobb területnek háromszögek segélyével való felmérése.

Háromszögháló (Dreiecksnetz) a háromszögeléssel felmérendő területen elrendezett háromszögek összesen.

Háromszögtizenkettős (Trigondodocaeder) a szabályos rendszerbe tartozó 12 egyenlő szárú háromszög által zárt jegőcz alak.

Hátramaradt mágnesség (Remanenter Magnetismus) igen csekély mágnesség, melyet minden vas akár a föld mágnesség behatása következtében, akár megmágnesezés után, mint abban visszamaradottat mutat.

Hegyes piramis (Spitze Pyramide) az, melynek főtengelye a melléktengelyekhez képest aránytalan hosszú.

Hegyezve (Zugespitzt) van a jegőcz csúcsa, ha az eredeti csúcs helyén tompább csúcs fejlődött.

Hegyzárlat (Feldsperre) a bányajog szerint az az eset, mikor valaki bányaművelési célzat nélkül zártkutatómányokkal föld valamely területet.

Hellhofit (Hellhofit) egy rész dinitrobensol és másfél, vagy harmadfél rész salétromsavból álló robbantó anyag.

Helyreigazítani (Rectificiren) a műszert, vagyis annak alkotórészeit az elméletnek megfelelő helyzetbe hozni.

Hemitropiák (Hemitropien) az oly ikerkristályok, melyek az ikertengelynek azon irányában, melyben egymást érintik sokkal rövidebbek, mint ellenkező irányban s úgy néznek ki, mintha egy egyén két fele volna az ikersíkban elfordúlva.

Hengeres armatura (Trommelanker) az elektromos gép

armaturája azon esetben, ha annak magja vékony, sajtolts vaspléh korongokból van összeállítva és az armatura hengeralakú.

Hengerítő szállítás (Rollende Förderung) a bányatermények továbbításának módja, mely kerekeken mozgó szállító eszközök segítségével történik, mint targoncza, csille, kocsi szállítás.

Hessit (Hessit) fémfényű, ólomszürke kissé nyújtható tellur ezüst.

Heted (Siebente, Siebentel) régi jog szerint az altárnást megillető fizetmény, melyet az altáróra szoruló bányák teljesítettek és pedig az urbura levonása után a nyert ásványmennyiség hetede volt átadandó.

Héjjas (Schalig) a jegőcz kiképződése, mikor az tulajdonképpen az egymást burkoló kristály héjjak egész sorozatából van alkotva.

Hiányos fölkérés (Blinde Muthung) az, mely a törvényes formáknak meg nem felel.

Hiányos kiképződése (Unvollständige Ausbildung) van az ásvány jegőcznek, ha annak csak egy része fejlődött ki, vagy ha az egyszerű alak valamely lapja hiányzik, vagy ha a bennőtt kristály alsó és felső végén másféle lapok vannak kifejlődve.

Hibakiegyenlítés (Ausgleichung von Fehlern) a hiba határon alúl a mérésbe becsúszott hibák szétszótása a mérés adatai között.

Hibaszámtás (Rechnung des Fehlers) a bányamérnöki felmérések alkalmával fölmerült elkerülhetetlen mérési hibák kiküszöbölése, hogy a mérés a valóságot a lehető hiven megközelítse.

Hidrotion l. kénhidrogéngáz.

Hidrotermikus átalakulások (Hydrothermische Umbildungen) az izzó eruptív anyagokkal túlhevített víz által a mellékközetben előidézett változások.

Higitani (Auflösen) a zagyot, vagyis a zagylóba vizet bocsátani, hogy a zúzott liszt, mint egyenletes zagy jusson a szérre.

Hippurit mészkő (Hippuritenkalk) üledékes kőzet, mely főrészből a Hippurit kagyló maradványai által képezetik.

Hólyagos, Salakos (Schlackenartig, Blasig, Balsenartig) a

tűzteredésű kőzet szövete, ha merevülés közben a fel-tóduló gázoktól kerekded üregeket nyert.

Homlokcsap (Stirnzapfen) a hordozó végecsap.

Homlokkerék (Stirnrade) a fogaskerék, ha párhuzamos fekvésű görbődőket kapcsol.

Homokkő (Sandstein) lényegesen kisebb, nagyobb szemű homokból álló törmelék kőzet, mely valami ásványos kötőanyag által van összetartva.

Homokkőves (Sandsteinig) a törmelék-kőzet szövete, ha az igen apró szemekből van összetapasztva.

Hordás (Tragende Förderung) a bányában való szállítás módja, mely kézben, vagy hátán történik, de nagyobb távolságra csak a legszükségesebb esetben nyer alkalmazást.

Hordozó csap (Tragender Zapfen) a forgó csapok neme, melynél a terhelés nyomása a csap középvonalára merőleges, tehát a csap hengerpalástját szorítja a csapágyhoz.

Horpadás (Pinge, Binge) tölcserforma mélyedés, mely a földszínen régi akna beomlása folytán keletkezett.

Horzsakő (Bimsstein) az oldsián szürke, vagy sárgásszínű módosulata, melynek hólyagos szövete úgy képződött, hogy a lágy anyagon gázok törtek át.

Hosszhatár (Längemasz) így neveztetik a kishatár, ha annak birtokosa saját bányáját a végtelen hosszúság irányában ez utóbbiról való lemondással biztosítva leg-főlebb 30 ölben meghatározott telekhosszal megelégszik.

Hossz-, Zsinórszakmány (Fussgedinge, Schnurgedinge) feltárási és fejtési munkálatoknál alkalmazott szakmány-nem, mely a kiszabott méreteken előrehajtott vajat hossza szerint fizettetik.

Hólyagos (Blasig) az eruptív kőzet szövete, ha az forró állapotból megmerevedve a felszálló gázoktól kerekded üregeket nyert.

Hőegység, Kalória (Caloric, Wärmeeinheit) meleg mennyiség, mely egy kgr. víz hőmérsékét egy C° al emeli.

Hőhatás (Wärmeeffekt) valamely tüzelőanyag tökéletes elégeése alkalmával fejlődő hőmennyiség a súlyegységre vonatkoztatva.

Hőmérsék (Temperatur) a bányában függ annak mély-ségétől, a vágatok méreteitől, a kőzetek nyomásától, a végbemenő vegybomlásoktól és a szellőztetéstől.

Huroni rétegesoport (Huronisches System) az őskori képződmények legfelső rétegei.

Huzatkönyv (Zugbuch) huzagolásról vezetett mérési jegyzőkönyv.

Húzó szilárdság l. nyújtó szilárdság.

Hypersthen (Hypersthen, Hornblende) a rombos rendszerben jegődő, gyöngyfényű, sötét barnászöld színű, törékeny két optikai tengelyű magnesiumvasbisilikat.

Hysteresis l. átmágnesező munka.

I.

Ideiglenes ácsolat (Verlorene Zimmerung) a rendes, végleges ácsolat elkészültéig szükséges ácsolat, mely főleg aknamélyítéséknél szükséges.

Idősebb jogosult (Alter im Felde) ugyanazon bányatelekre két felkérő közül régi jog szerint az, a ki előbb találta fel az ásványt s korábban nyújtotta be a felkérvényt.

Időszak (Periode) azon időtartam, mely alatt pozitív, vagy negatív irányban az elektromotoros erő a zérus pont átszelése után ismét eléri eredeti értékét.

Időztetni (Erlängen) a felkérést régi jog szerint annyi, mint azt érvénye lejártá előtt megújítani.

Igazító csavar (Correctionsschraube, Rectificirschraube, Richtschraube, Stellschraube) a mérő műszereken a libella tengelyének megigazítására s a műszer pontos felállítására szolgáló csavarok; a föld furásnál a furó fején levő hosszú csavar, mely szűkebb határok között a furó lyuk mélyebbedésével lehetővé teszi a rudazat meghosszabbítását.

Igazító láncz (Stellkette) a kanadai furásnál a forgatóhoz erősített láncz, melynek meghosszabbításával a furórudazat furás közben lejjebb ereszthető.

Ikerakna (Zwillingschächte) két közvetlenül egymás mellett, vagy egymáshoz igen közel telepített akna

Ikerkristály (Zwillingskrystall) egy ásványfajhoz tartozó s bizonyos törvény szerint összenőtt két kristályhoz, melyek egy egészet látszanak képezni.

Ikerlapok, Ikersik (Zwillingsebene) a nem egy közös ten-

gelyű ikreknél azon kristály lapok, melyeken a két kristály egyén elfordulása képzelhető.

Ikersík l. ikerlapok.

Ikertengely (Zwillingsaxe) a nem egy közes tengelyű ikreknél képzelhető egyenes, mely körül az ásvány jegzők bizonyos szög alatt elfordultak.

Ikraköves, Borsóköves (Oolitisch) a kőzet szövete, ha az csupa apró gömbös elemekből áll, mi főleg mészkövek-nél gyakori.

Inclave l. önálló zárt bányatelek.

Index vonal (Indexlinie) a szögmérő műszerek beosztási körének kezdő és középpontján átmenő egyenes.

Indikált löerő (Inducirte Pferdekraft) a gép méreteinek és berendezésének elméletileg megfelelő munkaképessége.

Impregnacio, Behintés (Impregnation) a kőzetben többnyire a telerek közelében található olyan érczes előfordulás, mely abban mintegy elhintve található s pedig többnyire apró szemekben.

Indukció l. áramgerjesztés.

Iránycső (Bohrtaucher, Senkröhre) a furó akna közepén föllállított 1—3 m. vas cső, mely arra szolgál, hogy a furólyuk függőlegesen legyen megkedve.

Irányozni l. megirányozni.

Irányzat, Irányzósugár (Visur) két határozott pontot magában foglaló látó sugár.

Irányzó kereszt (Abschkreutz) a mérő műszer látó csővében a szemlencse mögött elhelyezett egymásra merőleges két pókszál, melyek metszési pontja a látócső irányzó tengelyébe esik.

Irányzó tengely (Visiraxe) a mérőműszer látócső lencséinek középpontjain keresztül haladó látócsugár, vagy e helyen képzelt egyenes.

Irányzó sík (Visirebene) több ugyanazon síkban fekvő irányzat által meghatározott sík.

Irányzó sugár l. irányzat.

Írásércz l. Sylvanit.

Iridium (Iridium) fehér színű s csak másodlagos fekvőhelyén ismeretes ritka nemesfém.

Iszapfogó (Schmundkasten) fából készült szekrény, mely a vízvezető árok talpának szintje alatt úgy van elhelyezve,

hogy a székekről jövő víz fölötte elfolyhat, miközben az iszap egy része e szekrényben leülepedik.

Iszapos (Schlammig) a törmelékkőzet szövete, ha annak összeragasztott szemcséi oly kicsinyek, hogy szabad szemmel a kőzet egészenvéve egyneműnek látszik.

Iszapszalag (Schlammtransportband) igen lassan tova-mozgó végnélküli szalag, melyre a szénmosásnál visszamaradó szénpor reáülepedik és azt a vízből ki is szállítja.

Iszaptócsa (Schlammgrube) nagyobb felületű s rendszeren a földbe ásott árok, melyben a szérről lefolyó zagyból még sok értékes rész leülepedik s ezek finom zagy székeken még töményíthetők, míg a zagy többi része ebből a patakba foly.

Izotropok (Isotropen) az olyan testek, melyek a rajtuk áthatoló fénysugarakat csak egyszer törik.

Itakolumit (Itakolumit) lényegesen kvarcz, földpát, steatit és csillámból álló palás üledékes kőzet, melyben mint járulékos elegyrész arany, gyémánt és rutil ismeretes.

Ítéletkönyv (Schiedbuch) a bányaszékek által a bányamester és a bányabírák ítéleteiről vezetett könyvek, mit azonban ma a bányabírósági gyakorlat teljesen mellőz.

Izületes csapágý (Gelenklicher Zapfenlager) az olyan, melynél a törzs és a földél belső felülete gömböt képezve, hosszú göröndök mellett a csapágý bélés állása könnyen alkalmazkodik a görönd állásához.

J.

Jamesonit (Bleiantimonit) a rombos rendszerben jegődő acél olomszürke színű olomsulfostibit.

Járgány (Göpel, Gepel, Gappel) az olyan szállítógép, melynek kötéldobja függélyes tengely körül forog.

Járgányház (Göppelhaus, Göppelkaue) a járgány felállítása szolgáló sátor alakú épület az akna mellett, melyben a szállítás lóval történik.

Járgányszérű (Göppelherd, Göppelbahn, Rennbahn) a járgány köralakú pályája, melyen a befogott állatok szállítása körben járnak.

Járomfa l. süvegfa.

Járóakna, Beszállóakna (Anfahrtschacht, Fahrtschacht,

Mannsfahrt) a munkások bemenetelére létrákkal, vagy beszállógéppel felszerelt akna.

Járópalló (Laufbrett, Laufpfoste, Fahrgestänge, Tretwerk, Tragwerk, Gestänge) a táró és folyosó talpán elhelyezett, deszka padozat, a melyen járni és a magyar csillével szállítani lehet; leginkább az ércbányászatnál.

Járulék (Beitrag) pénzösszeg, melyet a bányamunkás a bányatárspenztári alapszabályok értelmében fizetése alkalmával a társpenztárba fizetni köteles.

Járulékos elegyrész l. esetleges elegyrész.

Játszótér (Spielraum) azon határ, a melyen belül a mérőműszer, állványa fején ide s tova eltolható.

Jegeczisme l. kristálytan.

Jég (Eis) hó, vagy vízből képződött egyszerű kristályos közet.

Jégkor (Eisperiode) a negyedkor első régibb fele.

Jégkő l. kryolit.

Jeladó (Signalgeber) munkás, a ki az aknacsarnokból a külszintre, vagy az aknától a gépházba jelt ad a szállító kas föl, vagy lebocsátására.

Jelkő (Wahrzeichen) régibb elnevezése a feltárási próbadarabnak mely mint a felfedezett ásványtelep darabja a felkérvénnnyel volt a bányahatóságnak benyújtandó.

Jelző készülék (Signalapparat, Signalvorrichtung) a bányából a külre és viszont, valamint az aknától a gépházba szolgáló eszközök, melyekkel a járás és szállításnál a szükséges jelzéseket meg lehet adni; rendesen harangok, villamos csengők, légnyomású sípok vagy szócsövek.

Jogosítlan ásványhasználat (Unbefugte Mineralverwendung) terheli az oly kutatót, a ki a még nem adományozott területen nyert ásványokról bányahatósági engedély nélkül rendelkezik.

Jogosítlan bányaüzlet (Unbefugter Bergbaubetrieb) az, a mely a törvény, vagy a bányahatóság rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyása mellett eszközöltetik.

Jogosítlan kutató (Unbefugter, Unberechtigter Schürfer) az, a ki bányakapitánysági engedély nélkül fenntartott ásványokra kutat.

Jó szerencsét! (Glück auf!) a bányász kölcsönös üdvözlési formája.

Jura képződmény (Jurassisches System) a mezozoi réteg-csoport középső összelete mészkövek, márga és homok-

kövekből, melyek között kőszéntelepek találhatók; feloszlik: alsó, fekete jura, vagy lias, középső, barna jura, vagy dogger és felső, fehér jura, vagy malm szakasza.

Jura korszak (Jurassiche Periode) a mezozoï kor középső időszaka.

Jutalomdíj szakmány (Praemiengedinge) a szakmány olyan neme, melynél méter, súly, vagy úr egységenként a szakmány bér bizonyos fokozat szerint növekszik.

K.

Kalcit Mészpát (Kalkspath Calcit) a hatszöges rendszerben jegődő, ágy rideg, üvegfényű, vagy földes: szintelen, tisztta, szürke, sárga stb. színű kettős fénytörésű mészkarbonát.

Kaliforniai zuzó (Kalifornisches Pochwerk) az érczapító gépek azon neme, melynek nyílvasai működés közben saját tengelyük körül forognak.

Kalomel (Quecksilberhomerz) a négyzetes rendszerben jegődő, gyémánt fényű, sárgás fehér szürke, lágy higanyklorür.

Kaloria l. hőegység.

Kamara fejtés (Kammerbau) igen nagy ásványtömegek főleg kős fejtési módja, melynél az akna lemélyítése után a sótestben egy folyosó készül s erre megkezdődik a só fejtése talppásztákban s függőleges falak hátrahagyásával folyik a mélység felé.

Kamara gróf, Bánya gróf (Kammergraf) régi jog szerint a kir. kamara képviselője a bányavárosokban, ki gyakran a tized bérlője is.

Kankarék l. vitla.

Kaolin (Kaolin) a földpátok elmálása folytán keletkező tiszta porcellán föld.

Kapa (Kratze, Sauberkratze, Bergkratze) rövid nyelű közönséges kapa, mellyel a takarító munkánál a bányateknő gyorsan megtölthető.

Kapcsoló kötél (Kaplungsseil) végnélküli kötél szállításnál, általában siklóknál alkalmazott rövid kötél darab, mely egyik végén szorító csavarral, másik végén egy horoggal

és egy karikával van felszerelve, melyek segélyével a csille a szállító kötélhez kapcsolható.

Kapcsoló tábla (Schaltbrett) a villamos áram mérő és biztosító eszközeinek és vezetékeinek elhelyezésére szolgáló rendszeren márványlap.

Kapcsolt gép (Compound Maschine) a gőzgép ha a gőz két egyenlőtlen nagyságú gőzhengeren áramlik át, melyek közül csak a kisebbik lesz friss gőzzel töltve.

Kápolna fejtés (Kapellenbau) külfejtéseknél nagyobb tömegek lerepesztésére alkalmazott fejtési mód, mely szerint az ásvány telep szabad falába egymáshoz igen közel kis tárók lesznek hajtva s esetleg ezeket összekötő kis vágatok és az így keletkező pillérek szétrobbantva.

Karboazotin (Carboazotine) kálsalétrom, kén, korom fűrészpor, s vasvitriolból álló robbantó anyag.

Karbon képződmény (Carbon-System) a paleozoi kor fiatalabb, fölülről második réteg összelete, melyet jellemez a növényi élet rendkívüli nagy kifejlődése, miről a hatalmas kőszéntelepek tanuskodnak; feloszlik alsó, vagy subkarbon és felső, vagy produktív karbon szakaszra.

Karómunka, Cseglyemunka (Getriebarbeit) a vájás előrehaladásával egyidejű biztosítás, egymás mellett a vájás irányában bevert karók alkalmazásával, omladozó kőzetben.

Kas fej (Schalenkopf) a szállító kas felső része a fogó készülékkel és a földéllal.

Kassiterit (Zinnstein) négyzetes rendszerben jegődő, rideg, barna fekete színű, gyémánt fényű ónoxid.

Kas szék (Aufsetzvorrichtung) az akna torkolatnál, valamint az egyes szinteken a rakodóknál elhelyezett készülék, mely arra szolgál, hogy azon a szállító kas állás közben helyet foglalhasson.

Kasvezeték, Vezérszarú (Schachtleitung, Führung, Gestellleitung) fa gerendák, vagy alakvasak, melyek az akna oldalára vannak erősítve s arra szolgálnak, hogy szállítás közben a kast állandó és biztos helyzetben tartsák s ezeken találjanak utat a kas oldalain levő vezető saruk.

Kádkészlet (Bottichvorrath) az első ülepítő szitán áthullott meddő és ércz keveréke, mely apróbb szemű volt annál, mit azon szitával kiválaszthattunk.

Kártalanítás (Schadenserzatz, Entschädigung) a bánya-

birtokos, vagy a kutató által a föld felszínén okozott kárért, a földbirtokosnak nyújtott ellenszolgáltatás,

Kefe (Bürste) rézdrótok, lemezekből összeállított köteg, vagy széndarab, mely az áramgyűjtőhöz surlódik s a villamos áramot a vezetőkbe juttatja.

Keményiség (Härte) azon ellenállás, melyet az egyes ásványok a külső erőművi hatások ellenében kifejtenek.

Keményiségi fokozat (Härtegrad) az ásványok viszonylagos keménységének összehasonlítására felvett következő ásvány sorozat: steatit, halit, kalcit, fluorit, opatit, földpát, kvarcz, topáz, korund s a gyémánt.

Kenozoi képződmény (Kenozoische Formation) a legújabb geológiai korszakban képződött rétegöslet, mely negyedkori és harmadkori rétegcsoporthoz tartozik.

Kenozoi kor (Kenozoische ära) a geológiai időszámítás új kora.

Kenőgyűrű (Schmierer Ring) gyorsan forgó csapokra lazán fűzött fémkarika, mely a csapágy olajtartójába merül és a magával ragadt kenő szert a csapra viszi, melyet forgásában követ.

Kén (Schwefel) legtöbbször sárga színű, zsírfényű a határozott rendszerben fejlődő természetes elem.

Kénhidrogéngáz, Hidrotion (Hydrothion, Schwefelwasserstoffgas) a robbantásoknál és a bányabalesetek közelében, továbbá a kovandók mállásánál fejlődő igen mérges gáz, mely könnyen föl is robban.

Kézi furó (Handbohrer) különböző vésők a repesztéshez szükséges furólyukak előállítására, melyekkel a munkás kézi munkával állítja elő a furólyukat.

Képződmény (Formation) elnevezés alatt az egy geológiai korszak alatt képződött kisebb, nagyobb számú rétegösszetételt értjük,

Kerékagy (Nabe) a kerekek vaskos közep része, mely át van furva, hogy a göröndre fel lehessen ékelni.

Kerékszoba (Radstube) helyiség, a hol a vízi kerék fel van állítva, többnyire a zúzóval egy földél alatt.

Keresztfejtés (Querbau) igen vastag telerek lefejtésénél alkalmazott eljárás, melynél az egyes pászták a telep csapására merőlegesen lesznek telepítve és az egy szintben levő pászták lefejtése és berakása után lesz ezek fölé az új pászták sor telepítve.

Keresztmetszet (Seigerris) a bányaművön keresztül képzelt függőleges síkon és függőleges vetületben való ábrázolása a bányaműnek.

Kereszt szakadék (Quertrum) az egyik telérből kiágazó és a másik telérrel egyesülő ér.

Keresztvágat (Querschlag) a telep csapás irányára merőlegesen a meddőben hajtott bányamű; de az elnevezés gyakran a folyosóval felcseréltetik.

Kettős hatású szivattyú (Doppelwirkende Pumpe) működésére nézve az olyan, mely a dugattyú minden járata után emeli a vizet,

Kétalakúság (Dimorphie) némely ásvány tulajdonsága, hogy két különböző kristály rendszerben is kiképződik.

Kétágú csákány (Doppelkeilhaue) a réscelésre alkalmas könnyű csákány, melynek mindkét ága hosszú és hegyes csúcsban végződik.

Kéthasonalakúság (Isodimorph) esete az, ha a különböző ásványok kétalakú és hasonalakúak is egyszerre.

Kétszinűség (Dichroismus) az egy optikai tengelyű kristályoknál tapasztalható fénytani jelenség, mely szerint az optikai tengelylyel párhuzamos és arra merőleges irányban más színt mutatnak.

Kettős fénytörés (Doppelte Strahlenbrechung) némely átlátszó ásvány kristálynál észlelhető fénytani tünet, hogy az a rajta átmenő fénysugarakat kétszer töri meg.

Kettős mérték (Doppelmasz) két egyszerű egymást hosszoldalaikkal érintő mértékből álló bányamérték.

Kezdőfuró (Anfangsbohrer) repesztő munkánál a furó lyuk előállításának kezdetére használt legrövidebb furó, mely a legnagyobb élhosszal bír.

Kémlőház l. próbaház.

Kézi kompasz (Handcompass) kisebb fontosságú tájékozásra alkalmas műszer, mely földéllel ellátott tokban elhelyezett iránytűből áll.

Kézi mosórosta (Schwenksieb) két füllel ellátott rendszeren négyoszgű erős sodronyrosta, mit a munkás a sáros készlettel vízzel telt kádban mozgat az ércz megtisztulásáig.

Kézi szellőztető (Handventillator, Wetterfocher) oly helyeken, melyek a rendes szellőztetés mellett jól nem szellőz-

tethetők, mint feltörés, lemélyítés stb. — a szellőztetést, a fő lég áramban felállított kisebb szellőztető gépekkel eszközöljük, melyek rendszeren kézi néha villamos erővel tartatnak mozgásban.

Kézi szerke (Sichertrog, Scheidtrog, Waschtrog) kémlő próbák vételére, továbbá az arany széken töményített készletből az arany kiválasztására alkalmas juhar-deszkácska, mely ki van mélyítve s 3 oldalán kerettel ellátva.

Kézi ülepítő szita (Handsetzsieb) a legegyszerűbb mozgó ülepítő, melyet a munkás a készlettel hirtelen a vízbe nyom és visszacmel, míg a fölül összegyűlő meddő folytonos eltávolítása és új adag hozzáadása folytán a tiszta ércz a szitában összegyűl.

Kiácsolni (Auszimmern) a bányát ácsolattal biztosítani.

Kiaknázni (Ausbeuten) a bányatelekben fekvő ásványokat termelni és aknákn keresztül kiszállítani.

Kibélelés (Verröhrung) a furólyuknak beomlás elleni védelmére, vagy a talajvizek elzárására szolgáló csövet a mély furásnál.

Kibélelni (Verziehen, Verschieszen, Verpfählen, Verladen) az ácsolat mögött a kőzetet deszka, vagy fadarabbakkal befődni, hogy megakadályozzuk azok beomlását.

Kibuvás (Ausstreichen, Ausbeisen, Ausbiss, Ausgehendes) a réteg, vagy telér azon része, mely a föld felületén látható.

Kibúvik (Ausgehen, Ausbeisen, Ausstreichen) a telér vagy a telep, vagyis annak egy része a föld felszínén látható lesz.

Kicserélni (Auswechseln) az ácsolatot, vagyis a korhadt, összetört ácsolat helyébe újat állítani.

Kiegészítés (Ergänzung) esete a bányajogban az, a mikor az adományozás nem a legnagyobb jogos mértékében kéretett s a bányatelek törvényes kiegészítése utóbb történik.

Kiegészítő ikrek l. egy közös tengelyű ikrek.

Kiegyenlíteni (Begleichen, Berichtigen, Compensiren) a szállító kasoknál fellépő súlykülönbségeket kupos kötél-dobokkal, bobinával, vékonyodó kötéllel, vagy végtelen kötéllel.

Kiegyenlítő vezeték (Ausgleichungsleitung) két fővezeték

mellett alkalmazott harmadik villamos vezető, melynek segélyével a feszültség kétszeresre fokozható.

Kiékül a telér (Der Gang keilt sich aus) ha folytonosan vékonyodva, végül elenyészik.

Kiékülés (Auskeilen) esete forog fenn, ha a réteg lapok egymáshoz folyton közeledve, végre egymást érik s így a köztük fekvő réteg, vagy ásványtelep megszűnik.

Kiépités (Ausbau) a bányának biztosítási, vagy üzem technikai szempontból ácsolattal, vagy falazattal való ellátása.

Kifalazni (Ausmauern, Vermauern) a bányamű egyes részeit ácsolat helyet falazattal biztosítani.

Kifeszíteni (Spreitzen) a mérő zsinórt két bemérendő pont között.

Kifulad (Austränken, Ersäufen) a bánya, ha annak üregei vízzel, vagy mérges gázokkal annyira megtelnek, hogy be nem járható.

Kihornyolni, Kivölgyelni (Auskehlen, Austalzen, Einkehlen, Ausscharren) az ácsolat fák, nevezetesen a támfák, felső végét úgy kimélyíteni, hogy a fejfák éppen bele illeszkedjenek.

Kihúzó légáram (Saugender Wetterstrom) a bányában elhasznált és onnan kivonuló levegő tömeg.

Kiigazítani (Nachreissen) a bányamű oldalát, talpát, földjét kiegyengetni.

Kikapcsoló (Ausschalter) egykarú emelő, melynek segélyével a villamos áramkör zárható, illetve megszakítható.

Kikarózni (Abpfählen) karókkal megjelölni a külszínen bemérendő pontokat.

Kilengés nagysága (Elongation) a függélyzőnek, vagyis kitérése a függőleges irányból.

Kilépés (Austritt) a szolgálati viszony megszüntetése a munkás részéről felmondással, vagy a nélkül.

Kimosás (Erosion, Denudation) alatt a vizek kivájási elhordási képességét értjük.

Kimosási hegység (Erosions Gebirge) az, mely egy fensikből a vizek elhordó hatása folytán keletkezett.

Kimutatás (Ausweis) a bányamű üzleti eredményeiről a bányahatósághoz beterjesztendő részletes jelentés.

Kiömlési közet l. vulkánikus hőzet.

Kinyomozni (Ausrichten, Eruiern, Ermitteln) a vetődést, a teleret, vagyis azokat megkeresni.

Kipohasztási próba (Ausbauchungsprobe) a robbantó anyag repesztési értékének elméleti meghatározására szolgáló legczélszerűbb eljárás, mely abban áll, hogy egy pontos űrmérettel bíró ólomhengerben lesz a megmért robbantó anyag elhelyezve s elrobbantás után annak hatása az ólom kipohasztásából meglatározva.

Kirabolni (Entziehen) lefejtett területen az ácsolatot kiszedni.

Kiréselni (Ausschrämen) a telér, vagy telep alatt, esetleg közben levő meddét csákánynyal, vagy réselő géppel kiszedni, hogy így a rés fölötti rész könnyen lerepeszthető legyen.

Kisátló (Brachydiagonale) a rombos rendszer melléktengelyei közül a kisebbik.

Kisdóma (Brachydom) l. dóma.

Kishatár (Kleinmasz) a feltárási, mint középponttól kimért 15° széles, 15° magas 225 bécsi négyszög öl függőleges homlok lap által meghatározott bányatelek, melynek hossza a feltárt telep főcsapása irányában rendszerint végtelen.

Kiskülhatár (Kleintagmasz) az erdélyi arany területben torlatokban űzhető aranymosásra adományozott 3570 négyszög ölnyi terület.

Kiszabott munka (Bestimmte Arbeit) ama munka mennyiség, melyet a bányahatóság valamely bányaműnél, külmértéknél, vagy kutatásnál szükség esetén hivatalból megállapít.

Kiszállítani (Ausfördern, Ausbringen) a bányaterményeket és a meddőt a külszinre hordani.

Kitérő folyosó (Auslenken, Umbruchstrecken) a főfolyosóval párhuzamosan a meddőben vágott folyosó, mely akkor alkalmaztatik, ha a meddő szilárd, a telep pedig igen laza, mert így a fenntartási költség kisebb.

Kitolás nagysága (Ausschubgrösse) a lökő széléknél az a távolság, a meddig a szér álló helyzetéből kimozdul.

Kitörési kőzet (Eruptionsgestein) az, mely a hőnek köszöni létrejöttét s anyaga izzó folyó állapotban tödült föl a föld mélyéből.

Kitűzni (Abstangeln, Abstechen, Ausstechen, Angeben) a

bemérendő pontot, vagyis annak helyét megjelölni, táró, vagy aka irányát a bányatelek határait kijelölni.

Kitűző rúd (Absteckstab, Aussteckstab, Absteckstange) a külszínen egyes pontok vagy irányok kijelölésére használt rúdak.

Kiválogatni (Ausklauben, Auslesen, Heraussuchen) az érczet a meddőből, a meddőt a széntől elkülöníteni.

Kivett helyek (Ausgenommene Plätze) mindazon területek, melyeken a kutatás csak a földtulajdonos, vagy valamely hatóság engedélye mellett szabad.

Kobaltin (Glanz kobalt) szabályos rendszerben jegődő, fémfényű, vereslő ezüst fehér kobaltarzen kéneg.

Kocsi szállítás (Wagenförderung) a nagyobb méretű csilékben való szállítás.

Koczka, Hatos (Octäder) a szabályos rendszerbe tartozó hat teljesen egyelő négyszögű lap által zárt jegőcz alak.

Kohászati követelmények (Hütten-Forderungen) az ércz előkészítésnél, hogy az érczek bizonyos fokig apróra zúzassanak és, hogy az értékes fémek a beváltmányban bizonyos mennyiségben legyenek.

Kohósítható salak (Echoladen) a műszaki fejlettség alacsony fokán eldobott, de ma újból felhasznált érczsalak, melyben gyakran igen nagy a fém tartalom; erre a bányászati jogosítvány, mint külmértékre adatik.

Koksz (Coaks, Coax, Coke, Kokes) a levegő elzárása mellett hevített kőszénből visszamaradó rész, mely 83—93% szenet tartalmaz.

Kokszkemence (Coaksofen) tűzálló téglából épült tűzhely, melyben a levegő hozzájárulása nélkül a kokszolás úgy történik, hogy a mellék termények is elvezettetnek és és értékesíthetők.

Kokszkinyomó l. kokszkitológép.

Kokszkitoló, kinyomógép (Coaksdruck-Maschine) gőz, vagy villamos erővel működő gép, melynek segítségével a kokszoló kemence tartalma gyorsan a külre toltató.

Kolloid (Colloid) az olyan test, mely a folyadéokban nem oldódik, csak finoman szétoszlik.

Kompasz (Compass) hengeralakú perzselyben, finom forgás tengelyen nyugvó mágnestű, mely beosztott körben végzi lengéseit; a kör be van osztva 24 órára s így egy óra egyenlő 15 fokkal.

Kompasztok (Compassgehäuse) alumínium, vagy sárgaréz szelencze, melyben a mágnesű el van helyezve.

Konglomerátos (Conglomeratisch) szövete van a nagyobb gömbölyű idomú kőzetdarabokból álló törmelék kőzeteknek.

Konkrecio (Concretion) a kőzetek üregeiben képződött zárványok, melyek valamely ásványanyagnak egy központ körüli tömörülése által keletkeztek.

Kontakttelér (Contact-Gang) az oly érczes beltelep, mely két különböző kőzet közé települt.

Kopogó (Bergglocke, Klopfe, Klopff) l. kótogó.

Korlátolt művelés (Beschränkter Betrieb) alatt áll a szünetelési engedéllyel bíró bánya s az olyan, melynek üzemi, vagy üzleti viszonyai kedvezőtlenek.

Kormányozott szelep (Regulirtes Ventil) az olyan, melynek nyitását és záródását külső erővel eszközöljük.

Kormányrúd (Drehbündel, Krückl, Bohrhebel, Lenker) a furórúd fejéhez erősített rendszeren kétkarú fogó, melynek segítségével a furórudazat furás közben folyton forgatva lesz.

Korund (Korund) a hatszöges rendszerben jegődő üvegfenyű, több színben ismeretes, főrészen alumíniumoxid.

Koszorú (Kranz) a kerék pereme, mit a külők kapcsolnak az ágyhoz.

Kotrógép (Baggermaschine) a lefodó munkánál előnynyel alkalmazható nagy munkaerejű és hatályú gép, melynek segítségével a lágyabb fedű kőzeteket egyszerűen a csillékkbe merjük.

Kótogó, Kopogó (Klopfe, Klopfer) hosszas, száraz, kemény fadarab, mely hosszában kétszer át van furva s két helyen felfüggesztve; fakalapáccsal sajátságos hangot ad; a műszak kezdetét és végét már a legrégibb időben ezzel jelezték a bányászok. Ma már egy vasdarabbal is helyettesítik.

Köldökfúró (Kolbenbohrer) a furólyuknál valamivel kisebb átmérőjű hengeralakú vasdarab, mely a furás közben összel pült béléscsővek kiegészítésére szolgál.

Költségmentes bányarész (Freikuxe) a régi jog szerint az olyan, mely a pótfizetés alul mentes volt, ilyen volt az iskolák, templomok, bányarésze.

Könyökök (Bolzen) rövid, vastagabb fadarabok, melyek

az ácsolat támogatására alkalmaztatnak; így az akna sarkaiban függélyesen az egyes keretek alatt, a támfák között azok felső végénél s ezek gyakran mellőzhetővé teszik a teljes ácsolatot.

Könyökös ácsolat (Bolzenzimmerung) alkalmaztatik ott, a hol a nyomás nem oly nagy, hogy a teljes ácsolat szükséges volna, de mégis hosszabb időre jobb ácsolat kell, mint aknák, tárók, főfolyosóknál, ilyen esetben az ácsolat közé könyökök vannak feszítve.

Könyököt vet a telér (Der Gang wirft Haggen) ha csapása irányát hirtelen és nagymértékben megváltoztatja.

Kőfuró gép (Gesteinbohrmaschine, Steinbohrmaschine) süritett levegőre, vagy villamos erőre berendezett különböző rendszerű gép, mely a kézi furók helyett, repesztő lyukak előállítására alkalmas.

Kőmalom (Steinmühle) közönséges őrlőmalom oly érczek zúzására, melyeknek mellékkőzete puha.

Kőolaj l. petroleum.

Köpenyszerű (Mantelförmig) a beltelep települése, ha az valamely magaslatot takar.

Kőporvonó (Mehlkratzer, Krüchel) egyik végén füllel felszerelt, másik végén laposra kovácsolt és meggörbített vaspálczika, mely arra való, hogy a repesztéshez készült furólyukból a kőport és iszapot vele ki lehessen szedni.

Köpű l. zuzóköpű.

Köpűfenék (Pochsohle, Chabotte) vasból, kőből vagy fából készült szilárd alzat, melyen a zuzónyilak munkáikat végzik.

Köpűoszlopok (Pochstempel) a köpű aljával szilárdan összerősített fa, vagy vasgerendák, melyek a köpű rövidebb oldalait képezik s rájuk vannak erősítve a vezetékléczek.

Köpűviz (Ladenwasser) a zuzóköpűbe folyó viz, mely a felzuzott finom ércszemeket elhordja.

Körtáró (Circumferentialstollen) a külvizek felfogására és elvezetésére, leginkább a sóbányászatnál alkalmazott táró.

Körülkerítő mérés l. poligon mérés.

Kőso, Halit (Steinsalz, Bergsalz, Halit) a szabályos rendszerben jegődő, szemcsés, szálas, vagy vaskos, üvegfényű,

szintelen, vagy festett klórnátrium; mint kőzet nep-tunikus eredésű egyszerű kristályos kőzet.

Kősótelep (Steinsalzagerung) a tengerek és nagyobb tavak vizében feloldott klórnátrium kiválása folytán keletkezett kőzettömeg.

Kőszén (Steinkohle) zsírfényű, kagylóstörésű, rideg, több kevesebb bitument tartalmazó növényi eredésű kőzet, melynek képződési ideje visszafelé a Krétáig terjed.

Kötéldob (Seilkorb, Trommel, Korb, Seiltrommel, Treib-Korb) a szállítógép göröndjére felékelt nagyobb méretű henger, melyre a szállítókötél feltekeredik.

Kötélhurok (Seilschlinge, Auge am Seil) a szállítókötél alsó végén arra szolgál, hogy vele a kötelet a csatlólánczhoz kapcsoljuk, mi célból a kötél vége lehetőleg köralakban visszahajlítandó s odacrősítendő.

Kötélkapcsoló (Seilverbindung) különféle szerkezet a kötélnak a csatlólánczokhoz, vagy a kas fejéhez való kapcsolására.

Kötélsúlykiegyenlítés (Seilgewichtsausgleichung) mind amaz eljárás, mely aknaszállításnál a lefüggő kötél súlyának a másik kasnál való ellensúlyozását célozza; l. kiegyenlíteni.

Kötélszakadás (Seilbruch) a szállítógép és sikló kötelének, vagy a sodronypálya kötelének törése.

Kötélszorítók (Seilklemmen) rövid vasdarabok, melyek középen a kötél félkerületének megfelelő mélyedéssel, végeiken pedig furattal vannak ellátva s páronként arra szolgálnak, hogy a szállítókötél végét a kötélnél fogva csavarokkal összeszoríthassuk.

Kötött arany (Mühlengold, Brandgold) az olyan, mely csak vegyi és kohászati úton nyerhető ki.

Kötött-, Lappangó-, Elgőzöltetési hő (Latente, Verdampfungswärme) melegmennyiség, mely bizonyos hőmérsékű vizet ugyanolyan hőmérsékű gőzzé változtat.

Kötőcsavar (Bindeschraube) két géprész kapcsolására szolgáló eszköz, mely a csavarorsó és az anyacsavarból áll.

Kővesülés (Versteinerung) a szerves testek megtartásánál látható jelenség, hogy az eredeti teljesen elpusztult szerves rész a belső szerkezet megtartása mellett, valamely ásvánnyal van helyettesítve.

Kővületek (Petrefakten, Fossilien, Versteinerungen) az ő-

világi állat és növénymaradványoknak megkövesedett, vagy a kőzetekbe zárt példányai.

Kövülettan l. őslénytan.

Középfolyosó (Mittellauf) minden olyan táró alakú bányamű, mely két alapfolyosó közé esik.

Középércz (Mittelerz) mindazon érczes tömeg, mely sem dús, sem zuzóércznek nem mondható, tehát a melyben a tiszta érczes szemek nagysága 0.1—1.5 cm. közt van.

Középhatár (Mittelmasz) 134° legnagyobb hosszal, 30° legkisebb szélességgel bíró 4020 bécsi négyszögről területű s rendszerint végtelen mélységig és magasságig terjedő bányatelek, mely Erdélyben adományoztatik.

Középkor (Mesozoische Aera) a geologiai időszámításnak az ujkor előtti időszaka.

Középkori képződmény (Mesozoisches System) az ezen korban lerakódott rétegösszeség, mely főleg homokok, mészkő, dolomit, márga és agyagpalákból áll, közben só és szén telepekkel.

Középkristály (Mittelkrystall) az összetett kristályalakoknál akkor jön elő, ha annak egyik lapjáról sem mondhatjuk a másikkal szemben, hogy az fő, vagy alárendelt alak.

Közlőszíj (Transmissionsriemen) a szíjjas hajtómű széles összekapcsoló szíja.

Közömbös pont (Indifferenzpunkt, Neutralpunkt) a föld belsejében azon pont, melynek állandó hőmérséke megegyezik a földfelület évi közép hőmérsékével, átlag 25 m. mélységben

Közösbánya (Gemeinzeche) a többiek közös tulajdonában levő bányamű, a mi a tulajdonosok neveinek följegyzésével a bányatelekkönyvben is fel van tüntetve; ily közösbánya a bányahatóság engedélye nélkül 16 nál több tulajdonosé nem lehet.

Közöstulajdon (Miteigenthum) esete forog fenn, ha valamely osztatlan dolog tulajdonjoga egyszerre több személyt illet.

Közvetett mérés (Indirectmessung) az olyan, melynél a közvetlen mérés adataiból számítjuk a megméréendő mennyiséget.

Közvetlen mérés (Directmessung) az olyan, melynél a mértéket a megméréendő mennyiségre mindannyiszor rávisszük, a hányszor lehet.

- Kőzet** (Gestein, Gebirge) minden olyan akár egynemű, akár többféle ásványból összetett szervesetlen test, mely nagyobb tömegekben lép fel, nem különben kőzetek a szerves testek ásványos maradványai, ha szinte nagy tömegekben jönnek elő.
- Kőzetszövet** (Gesteinsstruktur) alatt annak az elegyrészek alakja, nagysága, elhelyezkedése és összenövési módja által adott külső kinézetét értjük.
- Kőzettan** (Petrographie, Gesteinlehre) a földtan azon része, mely a föld anyagának részletes tanulmányozásával foglalkozik.
- Kráter** (Krater) a tűzhányó hegyek tölcser, vagy katlan-szerű nyílása.
- Kréta** (Kreide) apró kagylóhéjakból álló lágy mészkő.
- Kréta képződmény** (Kreide-System) a középkor legfiatalabb rétegösszlete igen különböző kőzetekkel és sok szénteleppel; feloszlik alsó, középső és felső szakaszra.
- Kréta-korszak** (Kreide Periode) a középső kor legfiatalabb időszaka.
- Kristály** (Krystall) minden sokszögű, mértani, lényeges alakkal bíró ásvány egyén, melynél a belső szabályos szerkezetnek megfelelő szabályos külső felel meg.
- Kristálycsoport** (Krystall Gruppe) a kristálytani törvények nélkül lerakódott jegőcztömeg.
- Kristályhalmaz, Kristályos ásvány** (Krystall Aggregate) alatt számtalan apró egyénnek olyan gátolt kifejedését értjük, mikor idő, vagy helyszűke miatt az egyedek a kifejedésben megakadályoztatva, az apró egyének összetapadtak.
- Kristálymérés** (Krystallmessung) az ásványjegőcz élszögeinek megmérése, a síkszögek és tengelyek kiszámítása, szóval az egész kristályalak pontos meghatározása.
- Kristályos** (Krystallinisch) a kőzet, ha minden idegen kötőanyag nélkül eredetileg képződött jegőczök, vagy jegőczös szemek halmazából áll.
- Kristálypincze** (Krystalldruse) különféle, főként kvarcz jegőczökkel borított nagyobb kőzetüreg.
- Kristályrendszer** (Krystallsystem) az ásványjegőczök által alkotott 7 osztály, melyeket a tengelyek száma, nagysága és helyzete szerint különböztetünk meg, ezek az sza-

bálys, négyszöges, hatszöges, rombos, egy és három-hajlású rendszer.

Kristályrészek (Krystall Theile) az egyes jegőczökön részint képzeletileg felvett, részint valóságban meglevő részek; amazokhoz a középpont és a tengelyek, utóbbiakhoz a lapok, élek és csúcsok számíttatnak.

Kristálysor (Krystall Reihe) az ásványtanban azon jelenség, mikor ugyanazon ásvány jegőczein a melléktengely hossza megmarad, de a főtengety hossza oly szám szerint változik, mely az alapidom többszöröse, vagy hányadosa.

Kristálytan, Jegeczisme (Krystallographie) az ásványtanak az egyes kristályalakokkal s azok törvényeivel foglalkozó része.

Kristályos ásvány l. kristályhalmaz.

Krokydolit (Blaueisenstein) rostos, hagymazöld színű, bonyolult vegyületű főként vasnátriumbisilikat.

Kryolit, Jégkő (Eisstein) a háromhajlású rendszerben jegődő, üvegfényű, hófehér színű nátrium alumínium-fluorid.

Kupmalom, Szénmalom (Kegelmühle) főként szénaprózásra alkalmas zuzómalom, mely egymáskörül forgó s éles fogakkal felszerelt két csonkakupból van összeállítva.

Kupos kerék (Kegelrad, Winkelrad) az egymást metsző göröndöket kapcsoló fogaskerék.

Kupos dob l. spirál dob.

Kupos szelep (Kegelventil) a szelepek azon formája, melynél a kúp formájú szelep, a kúpos szelepszékbe illeszkedik.

Kuposszér (Rundherd, Kegelherd) általában minden olyan szér, melynek sima felülete kúp alakú.

Kutatás (Schurf, Schürfung) jogi értelemben a fenntartott ásványoknak telepeikben való felkeresése és feltárása, bányászati értelemben ezen munkálatok összesége.

Kutatási engedély (Schurfbewilligung, Schurfschein) a bányahatóság által kiállított okirat, mely szerint az abban megnevezett személy bizonyos területen egy évig fenntartott ásványokra kutathat.

Kutatási jegy (Schurfzeichen) a zártkutatmány középpontjának megjelölésére szolgáló táblával ellátott faoszlop, a melyen a zártkutatmány fel van tüntetve.

Kutatási kérvény (Schurfsuch) a kutatási engedély kiállításáért a bányahatósághoz benyújtott kérelem.

Kutatási könyv (Schurfbuch) a kutatási engedélyekről a bányahatóság által vezetett nyilvántartókönyv.

Kutatási kör (Schurfkreis) a zártkutatmány középpontjától meghatározott sugarakkal kijelölhető kör terület; ezen sugár az általános bányatörvény szerint 224 bécsi öl (424 8 m.), az erdélyi aranykerületben középhatár számára 134° (254 1 m.), kishatár számára 15° (28 4 m.), de ez a kör függőleges s a bejelentett irányban 30° (56 8 m.)-ig ad előjogot; az abrudbánya verespataki bányamegyében a függőleges kutatási kör sugara 12° (11 6 m.) s a bejelentett irányban 40° (72 m.)-ig ad előjogot; a felsőbányai középhegyi bányamegyében az átfektetett kincstári bányatelkek határoldalaín belől eső és még szabad téreken 53 1 m., mélysége a lebegő vonalig; az átfektetett kincstári bányatelkek határvonalain kívül eső szabad téreken 424 8 m., vagy 53 1 m. határtalan mélységgel.

Kutatási tér (Schurfgebiet) a kutatási engedélyben megjelölt terület, melyen belül a jogosított kutatni szándékozik.

Kutató (Schürfer) az a vállalkozó, ki kutatási engedélye alapján fenntartott ásványokat keres.

Kutató akna (Schurfschacht) valamely ásvány telep felkeresése, vagy feltárása végett mélyített, rendszeren kisebb méretű akna.

Kutató táró (Schurfstollen) az ásványtelep felkutatása, vagy feltárása végett a hegységbe hajtott táró.

Kutató vájás (Schurfbau) mindazon bányászati művelet, mely az ásvány telep felkeresésére irányul.

Külfejtés (Tagbau) a föld felszínén, vagy az alatt csekély mélységben fekvő ásványok termelése, mely utóbbi esetben mindenek előtt a föld rétegek takarítandók el.

Küllő (Arm, Speiche) a kerék agytól annak koszorújáig, nyuló támasztékok, melyek a görönd fordulását közvetítik.

Külmérték (Tagmasz, Bachstallehen) az általános bányatörvény szerint legfőlebb 32000, az abrudbánya verespataki bányaalapszabályok szerint legfőlebb 225 négy-szögölnyi terjedcclemmel adományozott bányatulajdon, mely mélység szerint csak a szilárd kőzetig terjed s a

mely csak fővenytartatokban, folyamedrekben, külgörgetegekhben, torlaszhegyekben, régi elhagyott gorczokban előjövő érczekre, szemes vasércz és gyepi vaskőre adható.

Különböző élek (Ungleiche Kanten) a jegőczökön azok, melyeknek fekvése és élszőge nem egyező.

Különélű csúcsok (Ungleichkantige Ecken) a jegőczökön azok, melyekben különböző élek futnak össze.

Különlapú élek (Ungleichflächtige Kanten) a különböző jegőcz lapok által alkotott élek.

Különleges térkép I. részletes térkép.

Külpontosság hiba (Fehler der Excentricität) van a mérő műszeren, ha a limbus és alhidáda kör forgási tengelye össze nem esik.

Külső szállítás (Tagförderung) megkülönböztetésül a bányában való szállítástól az ásványok továbbítása a bánya napszíni nyílásától.

Külszin (Oberfläche) a földfelülete, ellentétben a földalatti bányával.

Külszíni határ (Taggränze) a bányatelek határai a napszínen.

Küszöb (Schwelle, Grundsohle) az ajtó kötés alatt fekvő fadarab, melynek két végén áll az ajtó kötés két támfája.

Kvarcz (Quarz, Bergkrystall) a hatszöges rendszerben jegődő üvegtényű, egész színsorozatban ismeretes kovászav, a honnan a számtalan elnevezés. (kovakő, szarukő, amethyst, carneol, onix, achat, jaspis, morion, calcedon, mokkakő, heliotrop, tűzkő, tejkvarcz, prasem stb.)

Kvarcz porfir (Quarzporphir) igen finom szemcséjű oligoklas, kvarcz és csillámból álló kristályos kőzet, melyből az alkotó részek egyes nagyobb szemei porfírosan kiválnak.

Kvarcz trachit (Quarztrachit) igen kemény, rendesen világosabb színű kőzet. melynek alapanyaga megegyezik a kvarczporfiréval, de benne sanidin és amfibol kristályok is vannak kiválva.

L.

Labrador (Labrador) a három hajlású rendszerben jegődő üvegfényű, szürke, barna színjátszó mésznatrontimsilikat, mely az albit és anortit vegyülete.

Lakolit (Lakolit) a föld felszín alatti kúp, mely feltörő láva korában a föld szintes rétegeit fölcsemelte.

Lap (Seite, Fläche) az ásvány jegőcz oldala.

Lapegyközűség (Seiteparallelismus) a kristálytan törvényszerű jelensége, mely szerint minden jegőcz lappal párhuzamosan egy hasonló áll átellenben.

Laposdőlésű (Flachfallend) az ásványtelep beágyazása ha dőlesszöge 15° — 45° közt van.

Laposkötél (Bandseil) a szállító kötél azon alakja, melynek zsinégei nincsenek összecsesavarva, hanem egymás mellé vannak varrva s így szalag formát képeznek.

Laposodik (Verflächt sich) a telér, ha dülés szöge hirtelen jóval kisebb lesz.

Lappangó hó l. kötött hó.

Lassító (Retardierend) a módosítás ha a hajtott görönd fordulat szám ugyanazon idő alatt kisebb, mint a hajtóé.

Laurenti rétegek (Laurentian Rocks) ősz gneiszrétegek, a melyek a szent Lőrincz folyam mellett igen hatalmas mértékben vannak kifejlődve.

Laza dob (Rolliger Trommel) a szállító gép egyik kötél-dobja, mely a göröndön tetszes szerinti állásban rögzíthető s így szintváltoztatásoknál nélkülözhetlen.

Laza szövete (Lockere, Rollige Struktur) van a törmelék kőzetnek, ha annak alkotó részei nincsenek összeragasztva, csak össze vannak halmozva.

Lágy (Mild, Weich) a késsel könnyen faragható ásvány, ha pora e mellett a késhez tapad.

Lámpavizsgáló (Lampenprüfungs-apparat) alkalmas készülék melynek segítségével kísérletileg megvizsgálható, hogy a különböző biztosítólámpák, különböző légáram és különböző gázkeverékben minő jelenségeket mutatnak.

Lámpazár (Lampenverschluss) különböző alkalmas szer-

kezetek, melyek a munkásra nézve lehetetlenné teszik a biztosító lámpák felnyitását.

Lánczczal való szállítás (Förderung mit Kette) az álló géppeli szállítás egyik módja, melynél a vontatott csillék végüelküli mozgó lánczhoz vannak kapcsolva.

Lánczpálya (Kettenbahn) vasut, melyen a szállítás végtelen láncz segélyével folyik.

Láncztartó villa (Aufsteckgabel) a végüelküli lánczczal való szállításnál a csille végére erősített két ágú vasdarab, melybe a vonó láncz beakad s a csillét fogva tartja.

Lángkísérlet (Flammexperimente) az ásvány meghatározására szolgáló eljárás, melynél a láng hatásának kitett ásvány alkotó részeire a láng jelenségből lehet következtetni.

Lángjelenségek (Flammenerscheinungen) sujtó lég jelenlétében a biztosító lámpa lángján megfigyelhető tünetek.

Látó cső (Fernrohr) a mérő műszereken alkalmazott meszslátó.

Látó sugár (Gesichtslinie) a világító pontról a szembe érkező fénysugár, vagy azon egyenes, mely a világító pontot a néző szemével összeköti.

Lebegő (Schwebend) az ásványtelep ha annak dőlése legfőbb 15°.

Lebegő határ (Schwebende Markstatt) a bányateleknek bizonyos mélységben vízszintes síkban megállapított határa; ma kisebb jelentőséggel bír, mivel a bányajogositványok végtelen mélységgel adatnak, de a régi jogban gyakoribb volt.

Lebocsátani (Einhängen, Einlassen) személyeket, vagy tárgyakat az aknán keresztül szállító kötéllel beszállítani.

Lefejtett-, Leművelt terület (Abgebautes Feld) a bányaszatilag már értékesített bányatelek.

Lefödés (Abdeckerarbeit, Abdeckbau) a fedü kőzetek elhordása a külfejtéseknél.

Lefödni (Abdecken, Abräumen, Aufdecken) külszíni művelésnél az ásványtelepet fedő meddő rétegeket elhordani.

Lefüggyeizni (Abseigern, Ablothen) függélyző segélyével a függőleges akna mélységét megmérni.

Legénységi könyv (Mannschaftsbuch) a bányaműnél alkalmazott munkás személyzetről a bányatörvény értelmé-

ben vezetendő névkönyv, mely a munkás szolgálati és családi viszonyait részletesen feltünteti.

Legmélyebb szint (Tiefstes) a bánya legalsó feltáró vágata.

Lejtős (Abfallend, Tonnläufig) a beltelep, ha dőlése 45° - 75° közt van.

Lejtős akna (Tonnlägiger Schacht, Schleppschacht, Geneigter Schacht) a meddőben, vagy az ásványtelepben annak dőlése irányában mélyített akna.

Lejtős kereszt (Fallkreuz) keletkezik, ha az egymáshoz közel fekvő párhuzamosan csapó telérék egymást dőlés irányában metszik.

Lejtős vályu (Fallendes Gerinne, Gespünde) az érczek előkészítésénél alkalmazott keskeny, hosszas faedények, melyeken a zagy át foly s e közben az érczek benne leülepednek.

Leköszön (Abkehren, Ablegen, Kundigen, Entlassen) a munkás, ha a munkából felmondással kiáll.

Lelvájna (Fundgrube) régi jog szerint a felkért ásvány találási pontjától kimért bányamező, melyben a telér legelőbb feltáratott és a bányászat megkezdődött.

Lemélyíteni (Absenken, Absinken, Abteufen, Senken, Niederbringen) aknát, ereszkedést, furólyukat készíteni.

Leművelt terület l. lefejtett terület.

Lendítő kerék (Schwungrad) a gép göröndjére ékelt súlyos kerék, mely a gép járását egyenletessé teszi és a gépet a holt ponton is mozgásban tartja.

Lenyomat, Benyomat (Abdruck, Eindruck, Abformung) az ősvilági állati és növényi maradványoknak a kőzetekben található többnyire összelapított alakjai.

Leolvasni (Abnehmen) a mérő műszeren a mérés credményét megtekinteni, azt megállapítani.

Leolvasó készülékek (Ablesevorrichtungen) a mérőműszereken azon segédeszközök, melyek segítségével a megmért szögértéket megtudhatjuk, a milyenek a noniusok és a mikroszkop.

Lepedék l. verődék.

Lepidolith (Lithionglimmer) lágy, gyöngyfényű, a rombosrendszerben jegődő, többnyire rózsaszínű, kőzetképző lithium csillám.

Leszámolás (Abrechnung) a bányavállalkozó által munkás

és felvigyázó személyzetével megejtett számadás, mely rendszerint a munkás elbocsátása vagy kilépése alkalmával szokásos.

Leszámolni (Abrechnen, Abraiten) a munkából távozó munkás bérét kifizetni és bizonyítványait kiadni

Leucit (Leucit) a szabályos rendszerben jegődő, rideg, üvegfényű hamuszínű, vagy fehér kálitim bisilikat.

Leveles szövetség l. palás szövetség.

Levélercz l. nagyságít.

Lég ajtó (Wetterthür, Wetterblende) a bányában áramló levegő szétosztására és irányítására szolgáló deszka ajtó, mely a vágatot, vagy folyosót lehető légmentesen zárja.

Légakna (Wetterschacht, Lichtloch, Lichtschacht, Luftschacht) a bányamű szellőztetésére létesített akna, mely ha a szellőztetés mesterséges a szellőztető géppel van felszerelve.

Légáram (Wetterstrom), a bánya nyílásán keresztül vonuló levegő tömeg.

Légárammérő, Anemométer, Szélmérő (Anemometer) műszer a bányába áramló levegő sebességének kinyomozására.

Légcsatorna, Légvezetőcső (Kutte, Lutte, Wetterlutte) deszkából, fémről, vagy szövetből készített csatorna, mellyel a friss levegőt a műhelyre, vagy az elhasználtat onnan elvezetjük,

Légcsere (Wettercirculation, Wetterumlauf, Wetterwechsel) a levegő átvonulása a bányaüregbein.

Légelosztás (Vertheilung der Wetter) a bányába bevonuló friss levegő elvezetése és megosztása az egyes munkahelyekre.

Légfüggöny (Wettergardinen) légajtók helyett alkalmazott durva vászon függöny, főleg csak olyan helyen, hol, a légajtó ideiglenesen szükséges.

Léghiány (Wetternoth, Wetternöthigkeit, Lichtmangel, Luftmangel) az elégtelen szellőztetés miatt beálló friss lég szükséglet.

Légkémlő (Fudimeter) műszer a levegő alkotó részecinek megvizsgálására.

Légmennyiség (Wettermenge) a bányán bizonyos idő alatt átvonuló levegő tömeg mely az egyes bányák szerint igen különböző.

Légoszlop (Luftsäule) a bányamű vágatait betöltő levegő tömeg.

Légsebesség (Wettergeschwindigkeit) a levegő áramlásának idő egységeként vett gyorsasága a bányában.

Légsűrítő gép (Luftkompressionsmaschine) különböző gépeknek sűrített levegővel való ellátására szolgál.

Légszükséglet (Luftbedarf) azon levegő mennyiség, mely a bányamunkásoknak, állatoknak és bányamécsnek egy bizonyos idő alatt szükséges.

Légtáró (Wetterstollen) a szellőztetés végett fenntartott táró.

Légút (Wetterweg) azon egész hosszúság, melyet a bányába bevonuló levegő a kiáramlás helyéig megtesz, mely néha 4000 mt is kiteszen.

Légüst l. szélkazán.

Légvágat (Wetterschlag) a levegő vezetésére készített vágat.

Légválasztó fal (Wetterscheider) a folyosót, vágatot, aknát két részre osztó deszka, vagy durva vászon, mely így két légoszlopot különít el.

Légvezetés (Wetterführung, Wetterhaltung, Wetterleitung, Luftleitung) alatt a jó levegőnek a bányába be, az elhasználnak pedig onnan kijuttatását értjük.

Légvezető cső l. légcatorna.

Légvezető folyosó (Wetterstrecke) a bánya szellőztetése végett létesített folyosó, rendszeren a fejtő folyosókkal párhuzamosan azok fölött hajtva s rövid közökben velük összekötve.

Légszak (Luftsack) a rosszul, vagy éppen nem szellőztetett hely a bányában, hol a rossz levegő benn reked.

Lényeges elegyrészek (Wesentliche Gemengtheile) valamely kőzetben azon ásványok, melyek annak fogalmát megállapítják.

Lépcsős szelep (Etagen Ringventil, Treppenventil) egymás fölött, de egymástól függetlenül több gyűrűből álló szelepszor, mely kis szelep emelkedés mellett elkerülhetővé teszi a nagy átmérőjű szívócsövet.

Lépték, Mércze (Maszstab) a térképrajzok kisebbitett rajzmértéke.

Létra (Fahrt, Fahrten) aknák, gurítók, feltörések és creszkedéseknek bejáró felszerelése.

Lias képződmény (Liasformation) a Jura rétegcsoporthoz alsó rétegösszlete igen sok kőszénteleppel és nagy mennyiségű szerves maradvánnyal; feloszlik alsó, közép és felső emeletre.

Libella, Vízmérték, Szintesítő (Libelle) a vízszintes megállapítására szerkesztett műszer, melynél az üvegcsőben vagy szelenczében éther fölött uszkáló buborék ha kijelölt helyét elfoglalja a libella vízszintes felületen nyugszik; berendezése szerint lehet fekvő, vagy talpas, függő, nyereg és szelenczés libella.

Libetenit (Libethenit) a rombos rendszerben jégődő, zsírfényű sötétzöld színű rézhidrofosfát.

Likacsos-, Odvas szövzetű (Poröse Structur) a kőzet, ha benne kisebb nagyobb szabálytalan üregek vannak, melyek többnyire kilugzás folytán keletkeztek.

Limbuskör (Limbuskreis) a theodolit alkatrésze, melyen a körbeosztás helyet talál; elrendezése lehet vízszintes, hengeralakú és leggyakrabban kupos.

Limonit, Barnavasércz (Thoneisenstein, Eisenoxidhydrat) vaskos, földes, többnyire barna vashidroxid, mint fontos vasércz.

Lisztércz l. porércz.

Lithosféra (Lithosphera) a föld gömbanyagának külső része.

Lóerő (Pferdekraft) mint erőmérték, 75 méter kilogramm munka.

Lökőrud (Stossstange) a lökőszerek oldaláról a lökés irányában kinyúló rud, mely a lökéseket a szérrel közli.

Lökőszér (Stossherde) folyton mozgásban levő lejtőssík, a melyről a zagy meddő része oda folyó vizár által el lesz sodorva, míg a töményített ércz vagy rajta marad, vagy külön edénybe hull.

Lőgyapot (Schieszwolle, Pyroxilin, Schieszbaumwolle) salétromsavban áztatott növényi rostokból álló szilárd robbantó anyag.

Lövőmester (Schieszer, Schieszmeister) bányamunkás, ki a furó lyukak megtöltésével és elrobbantásával foglalkozik.

Lőni (Schieszen) a robbantó anyaggal megtöltött furó lyukat elrobbantani.

Lőpor (Sprengpulver) 65% kálisalétrom, 20% kén és 15% szénpor keverékéből álló szilárd robbanó anyag, mely poralakban, vagy rudakba sajtolva alkalmaztatik.

Lugzás (Extraction, Laugerei) a fémek kiválasztása a felzuzott érczből valamely oldat hozzáadásával.

Lyukasztás (Ortung, Durchschlag) két ellenváját vég összeérkezése, áttörése.

M.

Magasság mérés (Höhenmessung) a bemért pontok függőleges fekvésének meghatározása.

Magassági kör (Höhenkreis) többnyire a theodolit látócsövénél forgástengelyére fűzött körlap, a melyen a körbeosztás helyet talál s vele a magassági szög közvetlenül megmérhető.

Magas nyomás (Hochdruck) kapcsolt gőzgépeknél a friss gőzzel telt gőzhengerben uralkodó feszültség.

Magfúró (Kernbohrer) hengerded fúró, mely lehetővé teszi, hogy a fúró lyuk közepén egy hengeralakú kőzetdarab, a mag, sértetlenül megmaradjon.

Magma (Magma) a föld anyagának megolvadt és túlhevített vízzel való keveréke, mely a plutonisták fel fogása szerint a föld szilárd kérge alatt foglal helyet.

Magnesit (Talkspath) hatszöges rendszerben jegődő, üvegfényű, fehér, sárgás, szürke színű magnesiakarbonát.

Magnetit, Magnesvasércz (Magneteseisenstein) a szabályos rendszerben jegődő, fémtényű, vasketete vasoxidoxidul, mely a legjobb vasércz.

Magtörő (Kernbrecher) a magfúró által előállított kőmag letörésére és kiemelésére szolgáló fúróeszköz.

Mágneses előkészítés (Magnetische Aufbereitung) különösen a vasérczek elkülönítése mágnesek segítségével.

Mágneses elkülönítő (Magnetischer Separator) felzuzott vasérczeknek a meddőtől, vagy más érczeknek a vasérczek-től való különválasztására szolgáló elektromágneses osztályozógép.

Mágneses erővonalak (Magnetische Kraftlinien) képzelt görbék, melyek a mágnesért jellemzik és meghatározzák, a melyek a mágnes tér erősségének egységeit képviselik.

Mágnesező dinamo (Erektor) rendszeren a generátor tengelyére szerelt egyenáramú gép, mely annak elektromágnesét állítja elő.

Mágnes surlódás l. átmágnesező munka.

Mágnestér (Magnetfeld) a mágnes környéke, a mennyiben az még hatáskörébe esik, legyen az mágnesvas, elektromos gép, vagy vezeték.

Mágnestű, Iránytű, Delejtű, Tű (Compassnadel) a kompasz műszer perselyében elhelyezett mágneses aczéldarab, mely szabadon felfüggesztve a mágneses délvonalban megáll s a melynek északi vége kékre van befuttatva.

Mágnesvasércz l. magnetit.

Magyar csille (Ungarischer Hund) elől két kisebb, hátul két nagyobb keréken nyugvó faláda, melyet a munkás szállításkor a járópallón tol.

Makropiramis (Macropyramide) a háromhajlású piramis azon alakja, mely a nagy átló irányában meg van nyújtva.

Malomkő porfir (Mühlsteinporphir) a hólyagos, likacsos kvarctrakhit.

Mandulás, Amigdaloidos szövet (Mandelartig) a hólyagos szövetből úgy keletkezik, hogy ennekürei részben, vagy egészben valamely idegen ásvánnyal megtelnek.

Manganit (Glanz-manganerz) a pyrolusit hidroxidja.

Mangánpát, Rhodochrosit (Rosenspath) hatszöges rendszerben jegődő, gyöngyfényű, rózsaszín, málnaveres, vagy barna áttetsző mangankarbonat.

Márga (Mergel) mész, agyag és homok keverékéből álló összetett kőzet, melyben hol egyik, hol másik elegyrész van túlsúlyban.

Markasit (Strahlkies, Witriolkies, Kammkies) a rombos rendszerben jegődő, világos sárgarézszínű vasbisulfuret.

Márvány l. szemcsés mészkő.

Másodperc (Secunde) a perc alrésze, melyekből 60 alkot egy percet.

Másodrendű piramis (Deutopyramide) két kombinált piramis közül az, melynél él van ott a hol a másikon lap fekszik.

Meddő (Gemeiner, Bergart, Öder, Tauber Berge) a feltárások közben nyert és hasznos ásványokat nem tartalmazó kőzettörmelék.

Meddő ér (Dürre Kluft) a nem érczes ásványokkal megtöltött kőzet hasadék.

Meddő köz (Taube Mittel) a telérekben található meddő rétegek.

Meddő pad (Schären, Letten, Leisten, Bergmittel) a kőszéntelepek rétegei közt települt leginkább pala réteg.

Medencze (Bassin, Becken) az ásvány tömeg medenczeszerű települése, így szénmedencze.

Medenczeszerű (Muldenförmig) települése van az olyan beltelepnek, melynek közepe mélyebben fekszik a széleknél.

Megegyező (Concordant) a település, ha a fiatalabb korú kőzet rétegek az idősebbeken azokkal párhuzamosan települtek s vagy vízszintesek, vagy együtt szenvedtek zavarodást.

Megfurni (Abbohren, Anbohren, Erbokren) a furás által elérni valamely telepet, kőzet réteget.

Meghatalmazott (Bevollmächtigter, Vertreter, Repräsentant) a bányamű tulajdonosa, vagy tulajdonos társai által megnevezett személy, a ki a bányahatóság területén tartózkodik s a bányaműért minden hatósággal szemben személyes felelősséggel tartozik.

Meghosszabbítani (Verlängen, Verlängern) valamely jogszítvány érvényét továbbra is fenntartani, így a kutatási engedélyt stb.; a bányaművelésnél tárót, folyosót, általában szintes vágatokat előre hajtani.

Megirányozni, Irányozni (Abvisiren, Anvisiren, Visiren) a mérő műszeren a néző lencsét az irányzó kereszt előtt beállítani s a látó csövet úgy elhelyezni, hogy a pókszálak metsző pontja a megirányzott pont képével egybeesék.

Megkerülő mérés l. poligonmérés.

Megkopogtatni (Abklopfen) az elvált kőzet darabokat a földről és oldalakról kopogtatással eltávolítani.

Meg nem egyező (Discordant) a település, ha a fiatalabb korú kőzet rétegek különböző csapással és dőléssel települnek az idősebb rétegek fölött.

Megszüntetni (Einstellen) a bányamű üzemét három okból lehet a tulajdonos akaratából ideiglenesen, szünetelési engedéllyel, véglegesen felhagyással, aztán a bányahatóság elvonási határozata folytán és végre természeti csapások, mint vízbetörés, bányatűz miatt.

Megtölteni (Einfüllen) régebben a töltő helyen a szállító edényt, jelenleg a munkahelyen a szállító csillét bánya-

terménnyel, vagy meddővel megrakni; a furó lyukat robbantó anyaggal ellátni (Besetzen, Verladen.)

Megütni az érczet, telepet, teleret (Anfahren, Ansprengen, Überfahren, Erschrotten) vagyis a vágattal, a furással odáig jutni, azt elérni.

Megvizsgálni (Bestechen) az ácsolatot helyes felállítására, ép, vagy korhadtt állapotára nézve.

Megyetárnás (Revierstöllner) bányavállalkozó, ki megyetárót létesített s a ki erre jogosítványát a bányahatóságtól engedély formában nyeri.

Megye táró (Revierstollen) több bányavállalatnak vízvezetés, szellőztetés céljából létesített tárója, mely ha még szállításra is szolgál. a termelést lényegesen olcsóbbá teszi.

Melafir (Mellaphir) többnyire homogén szövetű plagioklás, s augitból álló kristályos kőzet, melyekhez még kevés orthoklas, olivin és magnesit járul, sőt néha apatit, s ha a jegőczök kiválnak melafirmandolakó a neve.

Mellék, Segéd akna (Nebenschacht, Hilfsschacht) a főakna mellett csak bizonyos célra, mint szellőztetés, vízemelés szállításra mélyített akna.

Mellék áram (Nebenwetterstrom) a légvezetésben a bánya főnyilamaiból elágazva, az egyes műhelyekre áramló levegő tömeg.

Mellékáramkörű dinamó (Nebenschlussmaschine) ha a keféttől kiindulna a villamos áram megoszlik s egyik vezeték a külső áramkört képezi, a másik, mint mellék áram a vastörzsre van csavarva.

Mellékkőzet (Nebengestein) az ásványtelepet környező meddő kőzet fajok.

Mellék tengelyek (Nebenachse) a kristályban a jegőcz-leírásánál a fekvő helyzetűek.

Menedékhely (Fliehört) akna mélyítések, tárók, folyosók, vágatok előrehajtásánál akár az oldalsó készített üreg, vagy erős gerendákból készült fal, mely repesztések alkalmával a munkásoknak védelmül szolgál.

Mentő ajtó (Rettungsthür) bányalég robbanás esetén az égő gázok feltartóztatása, a megzavart légkeringés gyors visszállítása és a szellőztető gép megőrzése végett alkalmas helyen berendezett erős vas ajtó mely robbanás esetén önmagától bezáródik.

Mentő eszköz (Rettungsapparat) alkalmas készülék, melynek segítségével a mérges gázokkal telt bányából megmentendő munkásokhoz lehet jutni.

Meredek (Absüchtig, Stehend) a beltelep ha dőlése 75° - 89° közt áll.

Merevülési kéreg (Erstarrungskruste) azon elméleti szilárd földréteg, melyen az üledékes kőzetek települni kezdettek.

Merevült alaktalan (Porodin amorph) az olyan ásvány, mely nedves oldatból ennek elpárolgása folytán ment át szilárd állapotba, a nélkül, hogy üveges kinézetet nyert volna.

Merítő mű (Paternoster) edényekkel felszerelt hajtómű, mely edények üzemkötésben a fölmerendő anyagba merülnek, s azt magasabb ponton kiürítik.

Merőleges rendszalak l. összkendők.

Mesterséges szellőztetése (Künstlicher Wetterzug) van a bányának, ha az jó levegővel különböző berendezések, főleg szellőztető gépek segítségével láttatik el.

Metszet (Profil, Profilriss) a bányaművön keresztül képzelt függőleges síkon készült rajza a műnek.

Metszék (Abscisse) valamely pont vízszintes összkendője a tengely rendszerben.

Mécsbél (Docht) rendszeren gyapot fonat, mely a világító folyadékot a lámpában jól felszívja.

Mély furás (Tiefbohrung, Erdbohren) a föld kérgében a rétegek megvizsgálása céljából erre szolgáló eszközökkel nagyobb mélységű kerek nyílás előállítás.

Mélyítési módok (Vertiefungs-, Abteufungsmethode) különböző eljárások, melyek szerint az aknáknak lemélyítése keresztül vihető.

Mélyítő keret (Schneidkranz, Rost) egymásra fektetett több sor keményfa palló, melyek csavarokkal vannak összekapcsolva, alul pedig mélyítő saruval felszerelve és arra szolgál, hogy aknamélyítésnél laza kőzetben a falazatot reáépíteni lehessen.

Mélyítő-, Vágó saru (Senkschuh) az aknamélyítő keret alá helyezett vaslemez, vagy öntött vas szeletek, a melyek éles éllel bírnak és a fölöttük levő fal súlyedését előmozdítják.

Mélyítő szivattyú (Senkpumpe, Abteufpumpe, Senksatz) felfüggeszthető, vagy mozgó alapon nyugvó vizemelő,

mely a lemélyítés alkalmával mindég mélyebbre súlylyeszthető.

Mélyművelés (Tiefbau) l. aknabányászat.

Mélység (Teufe, Tiefe, Taife) két egymás fölötti pont függőleges távolsága.

Mélységi kőzet l. plutonikus kőzet.

Mélységmutató, Szintjelző (Teufenzeiger) a szállító géppel kapcsolatos készülék, mely a kas álláshelyét az aknában mutatja.

Mélyszint (Tiefbausohle) a bánya napszínti nyílása alatt levő bármely folyosó, vagy vágat.

Mélytáró (Unterbaustollen, Tiefbaustollen, Zubaustollen) valamely bányamű mélyebb szintben fekvő tárója, ellentétben a felsőbb táróval.

Mércze l. lépték.

Méresi jegyzőkönyv (Vermeszbuch, Winkelbuch, Zugbuch) rovatos jegyzék a bányamérés adatainak feljegyzésére és kiszámítására.

Méréskapcsolás (Verbindung der Meszung) a mérés hozzácsatolása egy már tájékozott méréshez, vagyis a mérés tájékozása.

Mérőcsavar (Verziehschraube) a vesztett pontok megjelölésére szolgáló, egyik végén alkalmas fogóval ellátott csavarorsó, mit méréskor az ácsolatba, vagy a kőzetbe csavarunk.

Mérőeszköz (Meszapparat) általában minden a bányaméréshez szükséges segédeszközök, mint csavarok, zsinór, mérőléc, fokiv stb. és mérő műszerek.

Mérőláncz (Meszkette) kevésbé pontos hosszmérésre vastagabb drótból készült láncz, melyen a méterek fel vannak tüntetve.

Mérőléc l. mérőrúd.

Mérőkaró (Meszpflock) a külszíni mérésekhez szükséges rövid vastag tölgykaró, melyet a földbe verünk s közte kifeszítjük a mérőzsinórt.

Mérőműszer (Instrument, Meszinstrument, Schienzeug) a szög, hossz, távolság, magasság és szintkülömbség megmérésére szerkesztett mérnöki segédeszköz.

Mérőrúd, Merőléc (Meszlatte) juhar, vagy fenyőfából készült rendszeren 2 m. hosszú rúd, melyen a m. alrészei is ki vannak tüntetve s a hosszmérésre szolgál.

Mérősséged (Figurant) munkás, a ki a felmérési munkálatok alkalmával a durva kézimunkát végezi.

Mérő szalag (Meszband) aczél, vagy vékony dróttal átszótt kender szalag, melyen a méter és annak alrészei is fel vannak tüntetve.

Mérőzsinór (Meszschnur, Schnur, Verziehschnur) vastagabb, erős kenderzsinog, melylyel szabatos hosszmérésnél a megméréndő vonalat kijelöljük.

Mérséklés (Ermässigung) a bányamérték illetéknek leszállítása a főbányahatóság által.

Mérték illeték l. bányamérték illeték.

Mészkö (Kalkstein) az egyszerű kristályos kőzetek legfontosabbika, melynek szövete szerint számtalan fajtát különböztetjük meg; igen gyakran tartalmaz magnéziumot, vasat és kavasavat, melyektől színe is változik.

Mészpát l. kalczit.

Mikrometer csavar (Mikrometerschraube) minden olyan finom metszetű csavar, melynek segítségével igen rövid és egyenlő mozdulat tehető.

Miocénzakasz (Miocen-Section) a harmadkori réteg csoport alulról harmadik szakasza, vagy a neogen szakasz régibb képződésű rétegösszlete, mely a sarmati és a mediterrán emeletet foglalja magában.

Mivelés szintje (Bau-Horizont, Bau Sohle, Bau-Niveau) azon magasság, a melyben az ásvány telep lefejtése folyik.

Mocsárlég (Sumpfgas, Kohlenwasserstoffgas) a mocsarakban, továbbá a szénbányákban és némely sóbányában fejlődő szénhidrogéngáz, melynek a levegővel való keveréke képezi a robbanó leget.

Mofetta (Mofette) oly vulkáni terület, mely főleg szénsavat áraszt.

Molekula (Molecule) a testek legkisebb része, mely a vegytani sajátságok teljes megváltozása nélkül, tovább nem osztható.

Molekula súly (Molecules Gewicht) a vegyületek azon legkisebb mennyisége, a melynek sokszorosai szerint a vegyi átalakulásokban egymásra hatnak, vagy egymásból keletkeznek.

Molybdenit (Molybdenglanz) ismeretlen rendszerben fejlődő, lágy, vereses ólomszürke molybdénkénig.

Morzsa ércz (Gruserz) érczes bányatermény, melyben a tiszta érczszemek nagysága 1—5 mm. közt áll.

Mosott arany (Flussgold, Seifengold, Waschgold) nem más, mint másodlagos fekvő helyéről az iszagból mosás után nyert arany.

Mozgó válogatóasztal (Beweglicher Klaubtisch) a válogatás céljaira berendezett síklap, mely lassan tova mozog.

Mozsár próba (Mörserprobe) a robbanó anyagok feszerejének megítélésére szolgáló kísérlet, melynél a mozsárból kilőtt golyó lőtávólából lehet a repesztő szer erejére következtetni.

Módosítás, Áttétel (Modification) két görönd fordulat számának viszonya.

Muglya (Mugeln) a kisebb terjedelmű és a környező kőzetből könnyen kiválasztható ásvány tömeg.

Munkábantartás (Bauhafthaltung) alatt a bányatörvény azon két körülményt érti, hogy a mű a személyi és vagyonbiztonság követelményeinek megfelel és folyton üzemben áll.

Munkahatály (Effekte) valamely bányaműnél alkalmazott összes emberi, állati és géperő munkateljesítménye, mely függ a mű berendezésétől, vezetésétől, az alkalmazott gépektől, a munkások számától és jóraavalóságától.

Munkaképtelen (Bergfertig) a betegség, öregség, vagy baleset miatt bányamunkára alkalmatlanná lett munkás.

Munkarendszabály (Arbeitsordnung) a bányamű munkás személyzetére nézve bányahatóságilag megerősített szabályzat, melyben a munkába való be és kilépés, viselkedés a munka közben és azon kívül, általában a munkások jogai és kötelességei szabályoztatnak.

Munkás lakházak (Arbeiterwohnungen) a bányavállalatok által saját munkásaik elhelyezésére fenntartott lakó épületek.

Munkástelep Munkásgyarmat (Arbeitercolonie) a munkásoknak elhelyezésére szolgáló lakházak, melyek többnyire a bányavállalkozó által építtetnek, hogy a munkások a műhöz közel tartózkodjanak.

Munkaszak (Schicht, Arbeitszeit) a munkában naponta eltöltött idő, 8, 10, 12 óra.

Muskovit (Kaliglimmer) a rombos rendszerben jegődő,

lágý, gyöngýfényű szintelen, néha színes kálícsillám, mint kőzetképző ásvány.

Műértő (Kunstverständiger) elnevezéssel jelöli a bányatörvény a bányász szakértőt.

Műrevalóság, Használhatóság (Bauwürdigkeit) alatt bányajogi értelemben nem a várható haszon megítélése, hanem az értendő, hogy a felkért telcpen az összes elképzelhető körülmények figyelembe vételével a bányászat lehetséges.

Műszak (Schicht) a munkás óraszám szerint megszabott munkaideje, l. munkaszak.

Műszakváltás (Lösestunde, Wechselstunde) azon idő a mikor egymást a műszakban a munkások felváltják.

Műszerszekrény (Apparatkasten) a mérőeszközök elhelyezésére szolgáló, rendesen keményfából készült doboz.

Műszer (Concentrator) főként a finom zagy töményítésére szolgáló újabb szerkezetű szér, ellentétben a régi egyszerű fekvő és lökő szérekkel.

Művelni (Führen, Betreiben, Bauen) a bányát, vagyis a benne levő ásványokat lefejteti.

N.

Nafta l. petroleum.

Nagyágít, Levélércz (Blättererz, Blättertellur) a négyzetes rendszerben jegődő, lágý, igen fényes ólomszürke tellur-arany ércz.

Nagyátló (Macrodiagonale) a rombos rendszer mellék-tengelyei közül a nagyobbik.

Nagydóma (Makrodoma) l. dóma.

Napszámber (Schichtenlohn) a napi munkáért fizetett összeg.

Napszámmunka (Schichtarbeit) az olyan, mely a munkában eltöltött napok száma szerint fizettetik.

Nedves előkészítés (Nasse Aufbereitung) az érczek töményítése víz, vagy más folyadék hozzáadásával mindaddig, míg beváltásra alkalmas lesz.

Nedves kísérletek (Nasse Experimenten) az ásványoknak különböző folyadékok behatása alatt észlelendő maguk-tartására vonatkozó eljárások.

Nefelin (Nephelin) a hatszöges rendszerben jegődő, üveg-fényű, színtelen, fehér, vagy sárgásszínű nátron kálitimsilikát; a nefelin, vagy eleolitisienit, mint kőzet lényegesen orthoklas és nefelin, vagy ennek eleolit változánya által képezett rendszeren nagy szemcséjű kvarcmentes kőzet, melyben mint járulékos elegyrész amfibol, augit, biotit, zirkon, sodalit található s ezen elegyrészek után neveztetnek változásai.

Negyedes alak (Viertelflächige, Tetratoedrische Gestalt) az oly ásványkristály, mely egy másik ugyanazon parameter viszonyokkal bíró jegőczhöz képest negyedrész annyi lappal bír.

Negyedkor (Quaternäre Periode) a kenozoi kor mostani újabb korszaka.

Negyedkori képződmény (Quaternäre Formation) a kenozoi rétegcsoport fiatalabb képződésű réteg összesége, mely alluvium és dilluviumra oszlik.

Negyvennyolczas (Hexakisoctaëder, Tetrakontaoctaëder) a szabályos rendszerbe tartozó 48 különoldalú háromszög által zárt jegőcz alak.

Nem egyközös tengelyű ikrek (Zwillinge mit geneigten Axensystem) az olyan ikerjegőczök, melyeknél az egyik egyén a másikhoz bizonyos kristályalak lapjainak irányában úgy nőtt, mintha azon egy arra függélyes vonal körül bizonyos szög alatt el lenne fordítva; ama lap az ikerlap, eme vonal az ikertengely.

Neptuni kőzet l. üledékes kőzet.

Neptunizmus (Neptunizmus) azon geológiai elmélet, mely szerint földünk egész tömege szilárd anyag, a vulkánok pedig a rétegek nyomása surlódása által fejlesztett hő által indokoltatnak.

Négyes (Tetraeder) a szabályosrendszerbe tartozó 4 egyenlő oldalú háromszög által zárt alak.

Négyszerhathuszonnégyes (Tetrakishexaëder) a szabályos rendszerbe tartozó 24 egyenlő szárú háromszög által zárt kristály alak.

Négyszöges rendszer l. négyszetes rendszer.

Négyszöges sánta (Tetragonal Scenoëder) a négyszetes rendszerbe tartozó, 8 különoldalú háromszög által zárt kristály alak.

Négyszetes oszlop (Tetragonal Prisma) a négyszetes rend-

szerbe tartozó 4 egyenmű s a főtengeleyel párhuzamos lap által határolt jegőcz alak.

Négyszetes piramis (Tetragonale Pyramide) a négyszetes rendszerbe tartozó 8 egyenlőszárú háromszög által zárt kristály alak.

Négyszetes, Négyszöges rendszer (Pyramidales System, Tetragonal System) a jegőczök azon csoportja, melynek alakjainál 2 egyenlő és egy harmadik ezektől különböző hosszú tengely képzelhető s melyek egymással mind derékszöget alkotnak.

Négyszetes trapezoëder (Tetragonal Trapezoëder) a négyszetes rendszerbe tartozó 8 egyenszárú trapezoid által zárt kristály alak.

Német csille (Deutscher Hund) négy egyforma keréken nyugvó faláda, mely egyik tengelyén vezérszeggel van ellátva.

Nitroglicerín, Robbanóolaj (Sprengöl, Nitroglycerin) salétromsav, kénsav és glycerin keverékéből álló folyékony robbanó anyag.

Nonius, Külömbözetí lépték (Nonius) igen kis hossz, vagy szögérték leolvasására szerkesztett eszköz, mely a főlépték mellett alkalmazva, lehetővé teszi, hogy annak kisebb alrészeit is megfigyelhessük.

Növényi eredetű (Fitogen) a növényekből származó üledékes kőzet.

Nummulit mészkő (Nummulithenkalk) üledékes kőzet, mely főleg a Nummulit maradványainak nagy tömegéből áll.

Nyakcsap (Halszapfen) a tartó végeit kivéve, annak bármely közbülső részén elhelyezett csap.

Nyeregalakú (Sattelförmig) települése van a beltelepnek, ha közepe magasabban fekszik a széleinél.

Nyílaml (Läufe) minden folyosó, vagy vágat, mely az aknába, illetőleg a rakodóba torkollik.

Nyílemelés (Pochhub) azon magasság, melyre a görönd a zuzónyílat felemeli.

Nyílemelő (Heblinge) a nyíl nyelén elhelyezett fogantyú, melynél fogva a bütykös görönd azt felemeli.

Nyíltalak (Offene Gestalt) minden ásványkristály, mely a tért saját lapjai által teljesen nem határolja.

Nyíltáttörés, Átlyukasztás (Durchschlag) a bányában

két ellenvájatnak, vagy bármely két vágatnak összehalálkozása.

Nyílsaru (Pocheisen, Pochschuh, Pochkolben) a zuzónyíl alsó végére erősített prisma, vagy henger alakú vasdarab, mely a készletre az ütésekét gyakorolja.

Nyílt, Paraszt köpű (Offene Pochlade) a zuzóköpűk leg-egyszerűbbje, melynél egyszerűen a kiömlő oldal magassága szabja meg a zuzás fokozatát.

Nyílvántartó kimutatás (Evidenzausweis) a bányamérték és zártkutatmányi illeték tárgyairól a bányahatóság által vezetett jegyzék.

Nyílvezeték (Leitbaum, Leitung) a köpűoszlopokhoz erősített fa, vagy vasléccek, melyek a nyílat járás közben függélyes helyzetben tartják.

Nyíró szilárdság (Schneidende Festigkeit) az elmetszett tartó szelvényének síkjában ható erők szállító hatása.

Nyomás (Druck) a kőzet és víztömegek erőművi hatása a bányaműveknél, előidéző azok súlya által; a kőzetek nagy tömegei különben is nagy nyomást gyakorolnak lefelé s felfogásuk nagy feladatot ad, ha pedig a kőzet vizet is vesz fel, vagy ha puha repedezett s a nyomás az oldalakon és a talpon is nyilvánul, a nehéz tömegeknek alig, vagy éppen nem lehet ellenállni.

Nyolczas (Oktaöder) a szabályos rendszerbe tartozó, 8 egyenlőoldalú háromszög által zárt jegőcz alak.

Nyolczoldalú piramis (Ditetragonale Pyramide) a négyzetes rendszerbe tartozó 16 különoldalú háromszög által zárt jegőcz alak.

Nyomozó vájás (Ausrichtungsarbeit) valamely elvetett telér vagy teleprész felkutatására irányuló kutatás.

Nyomószivattyú (Druckpumpe) a vízemelőgépek azon csoportja, a melyek a vizet egyáltalán nem, vagy csak igen csekély magasságra szívják, hanem annál nagyobb magasságra emelik.

Nyugvó pad (Fahrbühne, Ruhebühne, Trittühne) a járó akna osztályban elhelyezett deszkapadozat, melyen a létra áll.

Nyújtható (Dehnbar) ásvány az, melyet lemezzé és huzallá lehet kalapálni.

Nyújtó-, Huzó-, Szakító szilárdság (Absolute Festigkeit) valamely elmetszett tartó szelvényére merőleges irány-

ban ható erők oly szállító hatása, mely a tartó részecskéit széthúzni igyekszik.

O.

Obszidian (Obsidian) a sanidin trachit, vagy a fonolit anyagának gyors kihűlése folytán képződött szürkés, fekete, zöldes színű vulkanikus üveg, melyben néha sanidin jegőczök is előjönnek.

Odoros (Drusig) a kőzet, ha benne sok kisebb nagyobb üreg van.

Odvas szövzet l. likacsos szövzet.

Ohm (Ohm) az ellenás gyakorlati egysége, mely az ellenállás egységének ezermilliószorosa.

Olajöv (Oelgiirtel) azon nagyobb csapással bíró terület, melyen az ásvány olaj található.

Olajvonal (Oellinie) az ásvány olaj telep csapásirányú kiterjedése.

Oldalból való kiválás (Lateral secretionstheorie) a telerek képződésének egyik elmélete, mely azok anyagát a mellékkőzetből származtatja.

Oldalhajtás l. szárnyvágat.

Oldalkar, Oldaltartó (Seitenständer) állványzat, mely csavarorsóval ellátott rudja segítségével a folyosó oldalában megerősíthető s rajta a theodolit felállítható

Oldalnézet (Kreuzriss, Profil, Seitenansicht) a bányamérési felvétel adatainak függőleges síkra vetített rajza.

Oldaltartó l. oldalkar.

Oldó bányászat (Sinkwerksbau) oly ásványok termelési módja, melyek só alakban és vízben feloldva vannak s a kímert, vagy kiszivattúzott vízből elpárologtatással nyerhető a só, vagy a fém villamos kiejtéssel.

Oligocen szakasz (Oligocen Section) a harmadkori képződmény második réteg összelete, mely félsósvízi és tengeri rétegre oszlik.

Omlasztó fejtés (Bruchbau) a laza tömdek lefejtésére alkalmazott eljárás, mely a meglazított telep egyszerű elhordásából áll.

Omlasztó odor (Bergmühle, Gesteinsmühle) a tömedék termelésére a bányában hagyott üreg, oly kőzetben mely önmagától folyton omlik s így olcsó tömedéket szolgáltat.

Opál (Opal) alakatlan, üvegfényű sok színben ismeretes kovasav hidrát (nemes. fél, üveg, tej, fa, tűz, jaspópál, hyalit, menilit, fiorit stb.)

Opalizálás (Opalisation) egyes ásványoknál mutatkozó színjáték, mely a reá eső fényben különböző színekben és részletekben jelentkezik.

Optikai rugalom (Optische Elasticität) egyes ásványoknál tapasztalható ama tünet, hogy a rajtuk áthaladó fénysugarak terjedését bizonyos irányban előmozdítják.

Optikai tengelyek (Optische Achsen) a kettős fénytörést mutató ásvány kristályoknál meglevő azon egy vagy két irány, mely a fénysugarakat csak egyszer töri meg; e szerint van egy és két optikai tengelyű ásvány.

Orthopiramis (Orthopyramide) az egy hajlású piramis, ha az ép átló irányában meg van nyújtva.

Oszlopos fejtés (Säulenbau) nagy vastagságú beltelepek lefejtésére alkalmazott tágas fejtés; melynél a beltelep 40–50 m. széles és lehetőség, vagy szükség szerinti magas oszlopokra lesz felesztva s egy kereszt folyosó kihajtása után feltörés készül s a biztonsági pillér hátra hagyása mellett megkezdődik az oszlop fejtése szintes szeletekben, miközben a munkás a lefejtett tömeg ott maradó részén állva dolgozik mindaddig, míg az oszlop lefejtve nincs, mely után az ott maradt érc lesz kiszállítva.

Oszlopos hengermű (Säulenquetsche) zuzó hengerpár, melyeknek csapágypai erős oszlopokon nyugosznak.

Osztályozás (Sortirung, Classirung) alatt értjük a felzuzott érczkészletnek szem nagyság szerinti elkülönítését.

Osztályozni (Ausklauben, Auskuten, Auslesen, Separiren, Sortiren) a bányaterményeket, szemnagyság szerint elkülöníteni.

Osztályozó tölcser, Csucskád (Spitzkasten, Sortirungstrichter) csonka gula alakó faedény, melyekből rendszeren négy úgy van az osztályozásnál egymás mellett elhelyezve, hogy az ülepítendő zagy előbb az első legkisebbikbe ömlik, ebből a fölőleg a második nagyobbba s így tovább, mi közben a különböző nagyságú és fajsúlyú szemek a különböző tölcserékben leülepednek.

Osztályozó vályu (Sortirungsrinne, Mehlführung, Mehlrinnen) különböző méretű csatorna, melyeken a zagy átfolyva részben már osztályozva van, mert előbb a sulyosabb, távolabb a könnyebb szemek leülepednek.

Osztó vágatok (Theilungsstrecken) a fejtésre való előkészítés vágatai, melyek a csapás irányban már feltárt telepet a dőlés irányában rövidebb fejtési közökre osztják.

Ozokerit, Földviasz (Erdwachs) alakatlan, rostos, gyanítás, viasznemű, lágy, zöldes, barnás színű, kellemes illatú termék paraffin.

Oxidáció (Oxydation) valamely elemnek az oxigénnel való vegyülése.

Ó-, Paleozoi kor (Palaeozoische Ära) a geológiai időszámítás második korszaka.

Ólom biztosíték (Bleisicherung) a villamos áram vezetékekbe kapcsolt ólom darab, mely, ha a megengedettnél erősebb áram akarna rajta átfutni, megolvad s így az áramot megszakítva, megvédi a felszerelést az elpusztulástól.

Ólomfényle l. galenit.

Ónércz l. kassiterit.

Óra (Stunde) a kompász körbecosztásának huszonnegyed része, mely 15 fokot tartalmaz.

Öblíteni (Abflauen, Flauen) a ponyvát a ponyvaszérnél, vagyis azt az öblítő kádban lemosni, hogy a ponyván leülepedett aranyszemeket összegyűjtsük, továbbá a sáros érczet megmosni.

Öblítő kád (Ablaufass, Goldauswässerungs-Ständer) a ponyvás szérhez tartozó s vízzel telt faedény, melyben a szérponyvák időnként leöblítendőek, hogy így a leülepedett fémszemek összegyűjtsenek.

Önálló zárttelek (Selbstständiges Inclave) a kishatár azon esetben, ha a zártkutatmánnyal biztosított kishatár középhatárral egy időben kéretett fel, mikor is mindkettő adományoztatik és a kishatáros telke átnyúlik a középhatáron.

Önindukczio l. elektromos tehetetlenség.

Öngyuladás (Selbstzündung) pyrites szénfajták, bitumenes palák, ha tömegesen össze vannak halmozva, s tömegükhöz kevés levegő jut, az oxidáció folytán könnyen meggyuladnak úgy a bányában, mint a külön.

Öntözni (Bewässern) a fejtő helyet sujtó léges bányában, hol a szén sok port ad, azt vízzel nedvesíteni, hogy a por leköttessék.

Örök-, Végtelen mélység (Ewige Gänze, — Teufe) a telerek, telepek, vagy a bányatelkeknek mélység irányában való határtalan kiterjedése.

Örvény áram l. forgatag áram.

Összalakulás (Combination) a kristályoknál előforduló sajátság, mely szerint egy jegőczőt ugyanazon kristály rendszerhez tartozó két, vagy több kristályalak lapjai alkotnak.

Összalakulási él (Combinationskante) az összetett jegőczöknél az összalakulás által képezett él.

Összehajlók (Convergent) a társtelerek, ha azok a mélység felé egymáshoz közelednek.

Összehúzódás (Contraction) alatt a geológiában azt a jelenséget értjük, hogy a föld kérge a hosszú évszázadok alatt összezsugorodást szenved.

Összenyomási kísérlet (Stauchungs-Versuche) a robbantó anyagok viszonylagos hatásfokának megítélésére mely abban áll, hogy két ólomhengerke fölött álló kis aczéllapon lesz a robbantó anyag elsütve és a keletkező erőnek nagyságára az ólomhengereken tapasztalható változásokból lehet következtetni.

Összenyomó szilárdság (Rückwirkende Festigkeit) valamely elmetszett tartó szelvényére merőleges irányban ható erők oly szállító hatása, mely a tartó részecskéit egymáshoz közelebb tolni igyekszik.

Összetett alak (Zusammengesetzte Krystallformen) minden olyan ásvány kristály, melyet különböző lapok határolnak.

Összetett kőzet (Zusammengesetztes Gestein) az, melyet többféle ásvány alkot.

Összrendezői tengelyrendszer (Coordinatensystem) a merőleges rendszálak szerkesztése végett választott egyenesek, melyek egyike a csillagászati, vagy mágneses déllőt jelöli, míg a másik erre merőleges, ha pedig a térben számítjuk az összrendezőket, az előbbi két tengely metszési pontjában mindkettőre merőlegesen még egy függőleges tengelyt állítunk.

Összrendezők, Merőleges rendszálak (Coordinaten) valamely egyenes fekvését meghatározó egymásra merőleges

egyenesek, melyeket úgy nyercünk ha az egyenes hosszát a csapás, vagy azimutszög cosinusával, illetőleg sinusával szorozzuk.

Összeszorulás (Verdrückung) mint telepzavarodás az ásványtelep vastagságának lényeges csökkenése.

Ötszögtizenkettős (Pentagondodokaeder) a szabályos rendszerbe tartozó 12 ötszög által zárt jegőcz alak.

Ösagyagpala, Phillit (Uhrthonschiefer) hasonló a csillámpalához, mert ez is csillám, kvarcz és földpátból áll, de a finom szemek csak mikroszkop alatt láthatók; jellemző selyemfénye s benne mint járulékos elegyrészek hyalit és staurolit jönnek elő.

Ősállattan (Paläozoologie) az őslénytannak a kihalt állatvilág kövesült maradványaival foglalkozó része.

Ősgneisz képződmény (Urgneisformation) az arkhei rétegcsoporthoz legalsó, legrégebbi üledékes rétegei, főként a gneisz változványai.

Ős-, Arkhei kor (Archei Aëra) a geológiai időszámítás első legrégebbi korszaka.

Őslénytán, Kővülettán, Paleontologia (Petrefaktenkunde, Paläontologie) az elmúlt geológiai korszakokban élt s jelenleg csak a kőzetekben eltemetve található állat és növényvilág kövesült maradványait ismertető tudomány.

Ősnövénytan (Paläophythologie) az őslénytannak a kihalt ősvilági növényzet maradványaival foglalkozó része.

Őspala rétegcsoporthoz (Urschiefer Gruppe) az arkhei rétegek felső rétegei, melyek főként palából állanak.

P.

Padnyítás (Bauöffnung) a sóbányászatban az egyes sópadok megkezdése.

Pala (Schiefer) vékony, levélszerű rétegekből települt kőzet, melyet a rétegeesség és a könnyű hasadás jellemez, legfontosabb fajai a csillám, agyag s a márgapala.

Palás, Levelesszövegete (Blättrige Structur) van azon kristályos ásványnak, mely lemez, tábla, pikkelyalakú kisebb nagyobb szemcsékből áll; a kőzet pedig akkor palás ha vékony s egymástól könnyen elválasztható rétegekből áll.

Palás szén (Schieferkohle, Lettenkohle) az, mely igen sok palát tartalmaz.

Paleontologia l. őslénytan.

Paleozoi kor l. ó kor.

Paleozoi rétegcsoport (Paläozoisches System) a geologia ó korában lerakódott rétegösszeség, melyben már ismeretes a szerves élet; lényegesen grauvake, agyagpala, homok és mészkövek, konglomerátokból áll, közben kőszén telepekkel.

Pantográf (Pantograph) műszer a rajzok kisebbített arányú lemásolásához.

Paraméter (Parameter) az ásvány jegőcz középpontjától a tengelynek a kristálylappal való érintkezési pontjáig mérhető távolság.

Paramorfizmus (Paramorphismus) a kétalakú ásványoknál előforduló jelenség, mikor az egész alak az egyik alakban maradt meg, de megzavarodott érdekessé vált és a legkisebb kristályrészek, mint ezen megzavarodás okozói a másik alakot vették fel.

Parány l. atom.

Paraszt köpü l. nyílt köpü.

Pászta (Abbaustrasse, Strebe, Strasse) az ásványtelep azon része, melyet egy egy munkáscsapat egyszerre fejteni kezd; magassága legfőlebb 3 m., szélessége a munkások száma szerint.

Pásztafejtés (Strassenbau, Strebbau, Strebenbau) pásztánként és tömedékekkel történő fejtési mód s e pászták lehetnek egymás fölé (főtepászta), egymás alá (talp-pászta), vagy egymás mellé (tulajdonképeni pászta) telepítve.

Pehelygrafit (Flockengraphit) igen finom lemezekre őrölt grafit, mely gépek kenésére alkalmas.

Perc (Minute) a mérőműszerek fokbeosztásának 60-ad része, melyek mindegyike 60 másodpercet tartalmaz.

Perm képződmény l. dyas képződmény.

Perm korszak l. dyas korszak.

Perlít, Gyöngykő (Perlstein) üveges kinézésű, zöldes, kékesszínű egész bosányi gömböcskékből álló vulkánikus kőzet.

Petalit (Petalith) 64°/_o kálsalétrom, 30°/_o faliszt és kokszipor, 6°/_o nyers antimonium keverékéből álló repesztőszér.

Petrogenetika (Petrogenetik) a kőzetek eredetének kutatása.

Petroleum, Földolaj, Kőolaj, Nafta (Erdőolaj) sárgás, vagy sötétebb barnás zöldesszínű sajátos illattal bíró, igen gyúlékony, illanó olajnemű folyadék ásvány, mely főleg az u. n. nafta és betanafta olajcsoport keverékéből áll, mikhez az ethylen csoport olajai és paraffin járúlnak.

Petzit (Petsyt) aczélszürke, vaskfeketeszerű, törékeny tellur-aranyezüst ércz.

Phyllit l. őszágyapala.

Pillér (Pfeiler) az ásványtelér, vagy telep azon része, mely két szomszédos főfolyosó közé esik.

Pihenő idő l. szünetelő óra.

Pillérfejtés (Pfeilerbau) táblaalakú telepek lefejtésénél tömedék nélkül alkalmazott fejtési mód, melynél a lefejtendő terület feltörések és fejtési nyílások által kisebb pillérekre lesz osztva s a fejtés az akna, vagy tárotól legtávolabb eső részeken veszi kezdetét; a pillérek beosztása történhetik csapás, vagy dőlés szerint, esetleg átlósan.

Pillér magasság (Pfeilerhöhe) két szomszédos főfolyosó közt a telep dőlése irányában mért hosszúság.

Piramis sor (Pyramidenreihe) úgy képződik, hogy ugyanazon ásvány jegőczeinél a melléktengelyek hossza megmarad, míg a főtengety hossza oly számmal kisebb, vagy nagyobb, mely egymásnak többszöröse.

Piramisos félalakuság (Pyramidenhemiädris) azon jelenség, midőn a tizenkétoldalú piramisból harmadrendű hatoldalú piramis származik oly módon, hogy a piramis oldalélein összejövő lappárok váltakozva addig nőnek, míg a lapok fele elenyészik.

Plagioklas bazaltit (Basaltit) feketeszínű, látszólag homogén kinézésű kőzet ugyanazon alkotórészekkel, mint a plagioklas dolerit, mely alapanyag közcit üveges alaktalan anyag tölti be, egyes nagyobb jegőczök pedig főleg olivin és augit még porfirosan kíválnak.

Plagioklas dolerit (Dolerit) fehér, vagy szürkesszínű, kristályos plagioklas, augit, olivin és magnetitből álló kőzet

Plagioklas trachit l. andezit.

Planimeter l. területmérő.

Platina (Platin) világos aczélszürke színű, leginkább másodlagos fekvőhelyén található lágú fémeclem.

Pliocen szakasz (Pliocän Section) a harmadkori képződmények legfelső réteg sorozata, mely thracziai, levantei és pontusi emeletre oszlik.

Plutonikus-, Mélységi kőzet (Plutonisches Gestein) minden olyan tűzeredésű kőzet, mely a föld nagyobb mélységében merevedett meg.

Plutonizmus (Plutonismus) geológiai elmélet, mely szerint a föld kérge alatt annak egész belseje izzó folyó anyag.

Pofászúzó (Backenquetsche) két egymással kis szöveget képező vaslap, melyek egyike mozgásban tartható s így a közülük ejtett érczet felaprózzák.

Poligon (Polygon) pontcsoport, melyeket folytonos méréssel egybekapcsolunk.

Poligon-, Megkerülő-, Körülkerítő mérés (Polygon Messung) a leggyakoribb mérési eljárás, mely szerint a bemérendő pontcsoport mindenikébe, vagy minden másodikába felállunk és a két szomszédos pontra irányzatot bocsátva minden egymásután következő oldalnak közbezárt szögét, aztán az oldal hosszát megmérjük.

Polybasit (Lugenglanz) a rombos rendszerben jegődő, vasfekete gazdag ezüstércz.

Pont (Punkt) a bányaméréstanban mindazon alkalmas módon megjelölt hely melyek között az irány és távolságmérés történik.

Ponyvaszér (Plachenherd, Abflauherd, Goldplache) durva ponyvával betakart, hosszú, keskeny deszkalejtő, melyen a rajta átfolyó zagyból az arany szemecskék fennakadnak.

Porcellánföld l. kaolin.

Porércz, Lisztércz (Staub-, Mehlerz) a legapróbb szemű ércz, melynél a szemek nagysága az egy millimétert sem éri el.

Porfirit (Porphyrit) többnyire homogén kinézésű, lényegesen plagioklas és augitból álló barnaszínű kőzet, melyből plagioklas, amfibol és csillám, sőt kvarcz is porfirosan kiválnak.

Porfiros (Porphyrtartig) a kőzet szövete, ha annak anyagában egy, vagy több ásvány nagyobb szemcséi, vagy jegőczei úgy jönnek elő, mintha abba be volnának hintve.

Porsó (Minutiensalz, Fussalz) a sópadok fölfeszítése és a pad felvagdálása közben szétporlott sómorzsalék.

Porszén, Szénpor (Kohlenklein, Kohlestaub) a fejtés közben porrá hullott, vagy a zúzógépekkel felaprított szén.

Porzák, Egerlyuk (Büchse, Fuchs, Pulversack) a furólyuknak az elrobbantás után visszamaradó vége, mi a repesztés rosszóságát bizonyítja.

Potenciálkülömbőség l. elektromotoros erő.

Pótfizetés, Pótlékpénz (Zubusse, Recessgeld) a bányaműüzemének folytatására a bányatársak által részeik arányában fizetett összegek.

Pótlékpénz l. pótfizetés.

Pótló műszak pótmunkaszak.

Pótló rud l. toldó rud.

Pótló telek l. függelék telek.

Pótmunkaszak, Pótlóműszak (Zustandschicht) valamely elmulasztott műszak helyreépítésére, vagy a rendes műszakon fölül végzett munka ideje.

Pörkölni (Brennen, Rösten, Rostbrennen, Verrösten) az érczet tűz segítségével előkészíteni; így a vasérczetek szén hozzáadása mellett, vagy az érczmarákat zárt kemencékben vagy szabad tűzhelyen izzítani, hogy a kén és arzén elpárologjanak, az ércz a meddőttől tisztuljon s így az olvasztásra alkalmasabb legyen, az ezüst érczetet chlórosítás céljából, másokat színtítés végett pörkölni s e szerint nevezzük el a chlórosító, oxidáló, szárító, színtő pörkölést.

Pörkölő adalék (Röstzuschlag) az előkészítő pörkölésnél egy egy ízben feladandó érczanyag.

Progressit (Progressit) 89·1% ammonium, 4·7% anilinklorid, 6% ammonium sulfát és 0·2% festő anyag keverékéből álló robbantó anyag.

Proustit (Proustit) a hatszöges rendszerben jegődő, gyémánt fényű, világos vörös arzén ezüst ércz.

Próbaház, Kémlőház (Probiergaden, Probierhaus) műhely a hol a mara ércztartalma előzetesen meg lesz vizsgálva.

Próbaszedő (Probesammler) a zagyeresztő csatornával kapcsolt készülék, mely a zagyból szabályos időközönként egy egy kis mennyiséget külön edénybe bocsát s így jó átlagos próbaanyagot gyűjt.

Pyrargirit (Rothgülden) a hatszöges rendszerben jegődő, gyémánt fényű, sötét piros ezüst sulfostibit.

Pyrit, Vaskovand (Pyrit) a szabályos rendszerben jegődő, rideg, fémfényű sárga vaskéneg.

Pyromorfit, Zöldólomércz (Grünbleierz) hatszöges rendszerben jegődő, zöld, barna, törékeny, zsírfényű ólomfostát.

Pyrolusit, Barnakő (Braunstein, Weichmanganerz) a rombos rendszerben jegődő, lágy fémfényű, feketés színű mangán superoxid.

Pyroxen (Diopsid, Fassait, Diallagit) egy hajlású rendszerben jegődő, üvegfényű, többnyire zöldes barnás fekete, rideg mészmagnésziavas bisilikát, mely a kőzetek alkotásában nevezetes szerepet visz.

R.

Rabló bányászat (Raubbau, Kroppebau, Krüppelbau) az üzem és gazdasági viszonyok mellőztetésével folytatott művelés, mely minél előbb, minél nagyobb tömeg lefejtését úgy célozza, hogy feltárás nélkül a fő beválás körül fejteni kezd, a kevésbé értékes részeket le nem fejti stb.

Rabolni (Rauben, Ausrauben, Wegnehmen) omlasztó vágással nyerni a szenet, a lefejtett területről kiszedni az ácsolatot, rabló bányászattal művelni.

Rabolt fa (Raubholz) a lefejtett területől kiszedett ácsolatfa.

Rakodó, Aknacsarnok (Füllort, Füllbank) az akna oldalán levő tágas helyiség, melyben a nyílám végződik; ide lesz összehordva a kiszállítandó bányatermék és meddő, itt lesznek a csillék a szállító kasba betolva; a régi bányászatban itt lettek a szállító edények (bödön, bőrszak) megtöltve; néha erős ácsolattal, többnyire azonban kőfalazattal van biztosítva.

Ramács l. dugattyú.

Ránczolódás, Gyűrődés (Faltung) az oly telepzetavazgás, melynél a rétegek hullámszerű zavarodást, néha szintes irányú eltolást szenvedtek s a rétegek keresztmetszete ráncokat mutat.

Ránczolt hegységek (Faltige Gebirge) a föld kérgében

vízszintes nyomás folytán beálló ránczolódás, törés, zavarodás által képződtek.

Ránőtt, Érülési ikrek (Kontakt Zwillinge) az olyanok, melyek közül az egyik ásványjegőcz a másikon ül.

Realgar (Arsenrubin, Realgar) egyhajlású rendszerben jegődő, áttetsző, zsírfényű, hajnalpiros színű arzénsulfid.

Receiver (Receiver) a kapcsolt gépek gőzhengerei közé épített ikertartó, mely a gőzáramlást megkönnyíti.

Rejtve kristályos (VerborgenkrySTALLINISCH) a közet, ha jegőczös szövete csak igen erős nagyítás mellett figyelhető meg.

Reményre jogosító (Höflich, Artig, Freundlich, Gestaltig) a telér, vagy a hegység, ha benne jó ércnyomok találhatók.

Reményvágat (Hoffnungsschlag) az ásványtelep, vagy telér földalásának reményében hajtott kutató vágat.

Rendelés, Felolvasás (Verlesung, Anstalt, Anstellung) kiosztása a különböző utasításoknak a műszak megkezdése előtt a rendelő szobában.

Rendelő szoba (Anfahrstube, Zechenhaus) helyiség, a hol a munkások a bányába beszállás előtt és kiszállás után összegyűlekeznek, számbavétnak és különböző utasításokat kapnak.

Rendetlen képződése (Unordentliche Ausbildung) van az ásványkristálynak, ha az egynemű lapok a kristály középpontjától nem egyenlő távolságra fekszenek, ha a lapok nem símák, de érdesek, görbék, gömbalakuak, csikosak, rovasak, sőt lyukasak, ha a jegőcz héjjas szerkezetet mutat, vagy ha különböző anyag kristályai összenőnek.

Rendetlen művelés (Verkrüppelter Bau) az olyan, mely a bányaművelés szabályainak meg nem felel.

Rendszál (Ordinate) valamely pont függőleges összerendezője a tengelyrendszerben.

Repszto munkálat (Schiessarbeit, Sprengarbeit) a jelenlegi bányászat legfontosabb fejtési eljárása, melynél a közetbe furt és robbantó anyagokkal megtöltött lyukak elsütése által történik az előrehaladás és a fejtés.

Régi evés (Alter Mann, Altung, Berggräbniss) általában minden régi bányaüreg, mely tömedékkal, vízzel esztleg rossz levegővel van telve.

Réselő gépek (Schrämmaschinen) különböző szerkezetű és különböző hajtó erőre berendezett gépek a kőzetek kiréselésére.

Részarányosság (Symmetrie) a kristályok összalakulásánál látható törvényszerű jelenség, mely szerint a kristály hasonló részei mindég hasonló elváltozást mutatnak.

Részarányos csúcsa (Symmetrischer Gipfel) a kristálynak, az olyan, melyben az összefutó különböző hosszú élek, váltakozva egyenlők.

Részleges csapás (Specialstreichen) valamely ásványtelepnek egy bizonyos pontján megfigyelt csapás iránya.

Részleges dőlés (Specialfallen) valamely ásványtelep egy bizonyos részén megfigyelt dőlés irány.

Részletes, Különleges térkép (Specialkarte) a bányamérés-tanban az ásványtelep vízszintes és függőleges metszeteiről, a lefejtésekről, feltárásokról, kutatásokról, adományozásokról stb. készült térképek.

Rétegcsoport (Gruppe, Schichtenzone) mindazon rétegek összessége, melyek ugyanazon geológiai főkorszak alatt képződtek.

Rétegfej (Schichtenkopf) l. kibúvás.

Réteglapok (Schichtungsfläche) a réteg határoló oldalai.

Rétegsorozat (Schichtenreihe) több hasonnemű s egymás fölé települt réteg együttvéve.

Rétegvastagság (Bergdicke, Mächtigkeit der Schichten) két réteglap legkisebb távolsága.

Rétegzavarodások (Schichtenstörungen) alatt a föld rétegeinek széthányatása, a települési viszonyoknak minden-nemű megzavarodása értendő.

Rétegzett hegységek (Geschichtete Gebirge) megközelítőleg párhuzamos lapok által határolt táblás idomú kőzet tömegek, melyek a legtöbb esetben vízből ülepedtek le.

Rétegzett vulkán (Geschichteter, Strato-Vulkan) az, melynek kupja a hevesen feltolult s szétporlasztott láva és hamu réteges lerakódása útján képződött.

Réz (Kupfer) mint termés fém a szabályos rendszerben jégdőlő, de többnyire utánzó alakban ismeretes, rézveres színű elem.

Rhexit (Rhexit) 64% nitroglycerin, 11% korhadt fa, 7% faliszt, 18% nátrisalétromból álló robbanó anyag.

Rhodochrosit l. mangánpát.

Rhodonit (Rother Braunstein) háromhajlású rendszerben jegődő, üvegfényű, vereses színű manganoxidul bisilikát.

Rideg (Spröd) az ütés alatt szétpattogó ásvány.

Ridegüvegezüst ércz l. stephanit.

Riolit (Rhyolith) a kvarcitrakhit elmállott formája.

Robbanás (Explosion) a robbantó anyagoknak meggyújtás, vagy a sujtó légnek meggyulladás folytán beálló láng és erős hangjelenségek közötti elégeése.

Robbanási tölcserék (Explosions-Tichter) nagyobb, néha egész 300 m, átmérőjű tölcser alakú mélyedések, mint óriási vulkánikus kitörés eredményei s a melyek kőzet törmelékekkel vannak kitöltve; tölcseyszerű mélyedések, melyek a szilárd sziklában a robbantás alkalmával keletkeznek.

Robbanékony (Explosiv) a robbanásra képes anyag.

Robbanó erő (Explosionskraft) a sujtó lég felrobbanása által kifejtett erőművi hatály, mely a rombolásban nyilvánul.

Robbanó lég (Schlagende Wetter, Schlagwetter, Grubengas, Feuerige Schwaden) a mocsárlég és a levegő keveréke; minthogy e két gáz gyorsan keveredik, képződése az oly szénbányákban, a hol sok mocsárlég fejlődik gyakran igen hirtelen megtörténik; mindaddig míg a mocsárlég a bányalevegőnek legfölcbb egy harmad része, tűzveszélyes, azon fölül már benne tartózkodni nem lehet; leghevesebb az elrobbanása, ha 10—11% mocsárléget tartalmaz. Felismerése és mennyiségének százalékos becslése a biztosító lámpa lángján képződő kékes kup által történik.

Robbanó olaj l. nitroglycerin.

Robbantó anyag (Explosionsstoffe Sprengmaterial, Sprengmittel) oly szilárd, vagy csepfolyós test, mely meggyujtva rohamosan elég s az így keletkező gázok erős feszültsége igen nagy ellentállást képes legyőzni.

Robbantó anyag raktár (Sprengmittelkammer, Pulverkammer) a robbanó anyagok elhelyezése szolgáló földszinti, vagy földalatti helyiség.

Robbantó érték (Sprengwerth) a repesztő szerek elrobbantása folytán kifejtett erőművi hatály, melynek viszonylagos nagyságát a különböző robbantó anyagok összehasonlítása, vagy erőpróbáb által lehet meghatározni.

Robbantó por, Lőpor (Schwarzpulver) 75% káli salétrom, 12% kén és 13% szénből álló robbasztó szer.

Roburit (Roburit) 87.5% ammonium salétrom, 7% dinitrobensol, 5% ammoniumsulfát s 0.5% kaliumpermananganátból álló robbantó anyag.

Romboeder (Rhomböeder) a hatszöges rendszerbe tartozó hat rombos lap által zárt kristály alak.

Rombos ékidom (Rhombisches Sphenoid) a rombos rendszerbe tartozó négy különoldalú háromszög által zárt kristály alak.

Rombos oszlop (Rhombisches Prisma) a rombos rendszerbe tartozó négy egynemű és valamelyik tengellyel párhuzamosan fekvő lapok által képezett jegőcz alak.

Rombos piramis (Rhombische Pyramide) a rombos rendszerbe tartozó nyolcz különoldalú háromszög által zárt kristály alak.

Rombos rendszer (Orthotypes, Rhombisches System) a kristály tanban azon jegőcz alakok csoportja, melyeknek három különböző hosszú, de egymásra merőlegesen álló tengelyük képzelhető.

Rostos, Szálas (Faserig) az olyan kristályos ásvány és közet szövete, melynél az apró kristályok egyes vonalakban, de egymással összenőve fejlődtek ki.

Rossz levegő (Schlechte, Böse Wetter) van a bányában, ha az az egészségre ártalmas gázokkal van keverve.

Róvás (Kerbolz, Rabisch) kis fapálczika, melyen bemetszés által jelzések tétetnek; így régebben a költségek két ilyen pálczikára jegyeztettek s ezek egyike az esküdnél, másik a felvigyáznál állott; ma inkább a munkások saját feljegyzéseikül alkalmazzák.

Róvástábla (Stecktafel) bizonyos számú lyukakkal ellátott deszka darab, melyen egy faszög tovább helyezésével történik a róvás.

Rögzíteni (Fixiren) a műszert annyi, mint felállítás után azt a megfelelő eszközökkel merevíteni, megszilárdítani.

Rögzítő fék (Fixirbremse) a laza dobánál alkalmazott fék, mely szint változtatásnál annak megfogására szolgál.

Rövidzáródás (Kurzschluss) esete jön elő a villamos berendezéseknél, ha az áram nem fut végig a szükséges vezetéken, hanem a vezető érintkezése folytán rövidebb

uton visszavezetődik a dinamóhoz, vagy általában, ha a vezetők közt csekély ellenállású mellékág képződik.

Rudazat törés (Stangenbruch) furási zavar, mely a rudazat eltörése folytán áll elő.

Rudazat záruk (Schloss, Verbindungen, Kuppelungen) az egyes furó rudak szilárd összekapcsolására szolgáló különböző készülékek, mint csavarok stb.

Rugalmas (Elastisch, Prallig) az olyan ásvány, mely könnyen hajlik, de előbbi helyzetébe ismét visszaugrik.

Rugalmasság (Elasticität, Prellkraft) a szilárd testek azon tulajdonsága, hogy azok a külső erők hatása folytán megváltozott alakjukat ismét elveszítik, ha ezen erők megszűnnek.

Rutil (Rutil) négyzetes rendszerben jegődő, tömött, gyémántfényű, vörös színű titánoxid.

S.

Sajátját munkáló (Eigenlöhner, Eigenlehner) az olyan bányatulajdonos, a ki maga is dolgozik abban.

Sajtolt szén l. briket.

Sakktáblaalakú (Schachbrettförmig) a pillér fejtés oly módosulata, melynél a fejtő folyosó megegyezik a külszin biztosítására visszamaradó pillérek méreteivel.

Salakos l. hólyagos.

Sanidin (Sanidin), repedékes, üvegszerű káliföldpát.

Sánta (Scalenoëder) a hatszöges rendszerbe tartozó, tizenkét különoldalú háromszög által zárt kristály alak.

Sarjak (Ausläufer) a telér kisebb szakadécai.

Sarkkereső (Polprüfer) műszer az elektromos áram irányának vagyis a sarkoknak meghatározására.

Sarkponti mérésmód (Polarmethode) valamely pont csoport felmérésére alkalmazott oly eljárás, mely szerint minden egyes pont távolságát a műszer álláshelyétől, mint sarkponttól külön megmérjük, az irányzatokat pedig egymáshoz viszonyítjuk.

Sarok (Bremmer, Gesprenge) az átlukasztásra jövő ellenvágatok eltérése folytán keletkezik, mikor is azok a kívánt pontban áttörésre nem jönnek.

Segédakna l. mellékakna.

Segédtáró (Hilfsstollen) l. segédvájás.

Segédvájás (Hülfsbau, Zubau) minden olyan bányarész, mely a bánya üzemének nagyobb élőnyére szolgál. Bányajogi értelemben oly akna, vagy táró, mely az adományozott bányatelken kívül bányahatósági engedéllyel nyitható.

Segédvájár (Lehrhauer) a vájár mellé beosztott, rendszeren fiatalabb, vagy kevésbé járatos munkás, a ki a vájár mellett sajátítja el a szükséges gyakorlati ismereteket

Sigitó feszíték, (Helfer, Helfstempel) cseglye munkánál a félig bevert karók alatt a törmelék eltakarítása után elhelyezett támasztó fa.

Sekurit (Securit) 29% mono és dinitrobensol, 37% ammonium salétrom, 34% kalium nitrát keverékből álló robbantó anyag.

Semleges vonal, -zóna (Neutral-Linie, -Zone) a mágneses sarkok közepét összekötő egyenes, vagy erre merőleges vonal, melynek irányában az armatúrában gerjedt áram iránya megváltozik.

Semleges zóna l. semleges vonal,

Seprő szér (Kehrherd) hosszú lejtős deszka sík, melyről a nagy meddő részeinek lemosása után a töményített vékony ércréteg lesöpréssel nyeretik.

Serczegés (Krebsen) súlytó léggel küzdő bányában hallható kis zaj, mely a mocsár lég előtörésétől származik.

Siderit l. vaspát,

Sikló (Bremsberg, Bremswege, Bremsfallstrecke) két küllőmbözt magasságban levő folyosót összekötő vágat, mely vagy az ásványtelepben, vagy a meddőben nagyobb talpemelkedéssel van hajtva s két pár vágánnyal felszerelve.

Silur képződmény (Silurisches System) a paleozoi kor második legrégebbi rétegösszesége, mely főként agyagpala és homokkövekből áll; feloszlik alsó és felső szakaszra.

Silurkorszak (Silurperiode) a paleozoi kor legrégebbi ideje, mely alatt a siluri rétegek képződtek.

Simitás (Glätten) a sópad kifeszítése után a kamara oldalfalainak kiegyengetése, mely utómunka csákánynyal történik.

Sklerometer (Sclerometer) műszer az ásványok keménységi fokának mérésére, melynél súlyokkal terhelt finom tű-hegy harcolásából állapítható meg annak keménysége.

Smaltin (Speiscobalt, Weissnickelkies) a szabályos rendszerben jegődő, fémsfényű, ólomszürke arzénickelkobalt.

Smaragd (Smaragd) a szép zöld színű berill, mely elsőrendű ékkő.

Smithsonit l. czipkát.

Sodalit (Sodalit) a szabályos rendszerben jegődő, üveg, vagy zsírfényű, különféle színben ismeretes natrontimsilikát chlórral.

Sodronyháló (Korb) a biztosító lámpa lángja fölé rendszeren kétszeresen alkalmazott hengeralakú sűrű drót szövet, mely fölül is zárva van.

Sorkönyvi bárcza (Registerzett) a zártkutatmányi illeték befizetésétől az adóhivatal által kiállított pénztári nyugtátvány.

Sovány kőszén (Magere Steinkohle) az, mely kokszerűetésre nem alkalmas.

Sóbánya (Salzwerk, Saline, Steinsalzbergwerk) bányamű, melyben kőst termelnek.

Sóbányaműveléstan (Halurgie, Halotechnik) a sóbányászatra vonatkozó tudományos és gyakorlati elvek, munkálatok és eszközök rendszeres leírása.

Sógyedárúság (Salzmonopol) az állam kizárólagos joga a konyhasó termelésére és forgalomba hozatalára.

Sógyámpillér (Bergdicke) a sóbányákban biztosításra visszahagyott sótömeg.

Sóhasáb l. sópad.

Sóhányó (Salzhalde) a földes, piszkos só meddő hányója a sóbányánál.

Sóshegyek (Salzgebirge) a trias képződményhez tartozó agyagrétegek, melyek igen sok konyhasót tartalmaznak.

Sókoczká (Salzstürzel) a kereskedés céljaira koczkaalakú darabokra vagdalt só.

Sópad, Sóhasáb (Bank, Salzbank, Balvanen) 4—6 m. hosszú, 0.5—1 m. széles és 0.5 m. magas kőso darab, mit a sóvágók réseléssel felvernek.

Sótelep (Salzlager) a kőso rétegek természetes lerakódása.

Sótest (Salzkörper) a sótelep egész tömege.

Sótömsz (Salzstock, Salzbutzen) tulajdonképen tömzsalakú sótelep, nálunk inkább maga a sótest.

Sóvágó (Bandhauer, Salzhauser) vágár a sóbányában.

Sóvirág (Salzblüthe) a sóoldatból kijegődő só

Sphalerit (Blende, Zinkblende, Sphalerit) a szabályos rendszerben jegődő, gyémántfényű, barna, fekete, sárgaszínű horganykéreg.

Spinel (Spinel) szabályos rendszerben kristályosodó, üvegfényű, sok színárnyalatban ismeretes igen bonyolult összetételű ásvány, mely főként mágnézium és alumíniumoxid.

Spirál, Kuposdob (Spiralkorb, Kegeltrommel) a szállító gépnélállítás közben keletkező nyomaték külömbőség kiegyenlítésére alkalmazott csonka kupalakú kötéldob, melynél az egyik dob nagyobbik kerületére akkor csavarodik a szállítókötel, mikor a másik kötel a dob kisebb kerületéről függ.

Stauroskop (Stauroscop) vékony kristálylemezek fénytani tulajdonságainak vizsgálatára szolgáló műszer, melynek segítségével a vizsgált ásvány kristályrendszere is megállapítható.

Steatit, Zsírkő (Steatit, Speckstein) a rombos rendszerben jegődő, de leginkább vaskosan ismeretes, lágy, hajlékony, gyöngyfényű, zöld, fehér, szürke színű, zsíros tapintatú mágnézia hydrosilikat.

Stephanit, Ridegüvegezüstércz (Stephanith, Sprödglasserz) a rombos rendszerben kristályosodó, vasfekete gazdag ezüstércz.

Succinit l. borostyánkő.

Sugártörés (Strahlenbrechung) fénytani tünet, mely abban nyilvánul, hogy a fénysugár, ha más sűrűségű testbe lép, irányát megváltoztatja.

Sulypát, Baryt (Stangenspat, Schwerspat) rombos rendszerben jegődő, üvegfényű, többnyire sárgás, fehér, szintelen, néha színes bárium-sulfat.

Sulyszakmány (Massen-, Conter-, Tonnen Gedinge) a lefejtett ásványok meghatározott mennyisége szerint kiszabott szakmány.

Surló rosta (Reibgitter Wäsche) lépcsőzetes rostasorozat a sáros érczkészlet mosására, a melyek mindenike mellett

egy-egy munkás áll s víz hozzáfolyása közben a készletet kapával forgatja, miáltal mossa és átrostálja.

Súlyesztett falazat (Senkmauerung) leginkább körszelvényű aknák lemélyítésénél alkalmaztatik és pedig oly módon, hogy a mélyítés előrehaladásával, a fölülről folyton utánnaépített falazat lefelé süllyed.

Süppedtő sölugzás (Sinkwerksbau) sótermelési mód a sós agyaghegyekből; utóbbiakban üregek készülnek s ezekbe édes vizet bocsátanak, melyet telített állapota után kiemelnek s elpárologtatnak.

Sűrített levegő (Comprimirte Luft) sűrítő gépek segítségével különböző bányászati célokra bevezetett sűrített légáram, mely alkalmas földalatti gépek, főleg furógépek hajtására, rossz levegővel telt helyek kiszellőztetésére, a víz kiszorítására mélyítési munkálatoknál stb.

Sűrítő gép (Condensationsmaschine) a gőzgépek azon faja, mely az elhasznált gőzt sűrítőbe vezeti.

Sűrűségmérő, Arëometer (Aräometer) a testek sűrűségének meghatározására szolgáló műszer.

Süvegfa, Járomfa (Joch, Kappe) az ácsolatban a támfák felső végén nyugvó fadarab, melyet a ráható erők hajtásra vesznek igénybe.

Sylvanit, Irásércz (Aurotellurit, Schriftez) a rombos rendszerben jegődő, aczélszürke aranyezüst tellurit.

Sylvit (Sylvit) a szabályos rendszerhez tartozó vitzista, vagy festett káliumchlorid.

Szabad arany (Berggold, Mühlgold, Freigold) az, mely az előkészítő műben a kézi széken, vagy a foncsor malmokon kinyerhető.

Szabad ásvány (Freies Mineral) ellentétben a fentartottakkal mindazon ásvány, mely adományozás tárgyát nem képezi.

Szabad kutatás l. zártkutatás.

Szabadon álló (Barfussstehend) a támfá, ha minden támaszték nélkül a kőzetre van állítva.

Szabadon álló hengermű (Freistehende Quetsche) a zuzó hengerpárok olyan berendezése, hol a hengerek csapágyai néhez öntött vaskereten vannak elhelyezve.

Szabadon eső készülék (Freifallapparat) a váltóolló tökéletesebb szerkesztménye, melynek alkalmazása mellett a mélyfurásnál a rudazattal ütések nem kell végezni,

a mennyiben ez a kellő megemelés után az alsó rudazatot önmaga leejti.

Szabadsarkú (Freipolig) a mágnes, ha két szabad vége van, a mikor a mágneses erővonalak a levegőn keresztül záródnak.

Szabad tér (Frei-, Bergfreies-Feld) bányajogi értelemben az oly terület, melyen még senki bányatulajdont nem nyert.

Szabályos rendszer (Reguläres-, Tesseral-System) a kristálytanban azon jegőczök csoportja, melynek alakjainál három egyenlő hosszú s egymással derékszöget alkotó tengely képzelhető.

Szabályozni (Stimmen) a légáramot, vagyis annak sebességét, mennyiségét korlátozni, vagy növelni.

Szabályozó (Regulator) a gőzgép azon része, mely a gépet az által igyekszik egy egészen határozott sebességben megtartani, hogy a gőz bebocsátását a gőzhengerbe mérsékli, vagy növeli, a gép megterhelése szerint.

Szabályozó légajtó (Regulirende Wetterthür) valamely folyosó, vagy vágatban a légáram sebességének módosítására, vagy teljes elzárására szolgáló ajtó.

Szabatos (Correct) a mérés, ha azzal a műszer tökéletlensége által megszabott hiba határon belől minél alább állunk.

Szabmány (Vorgriff, Ausmass) egy bizonyos idő alatt megkövetelhető munkamennyiség a vajatvég előrchajtásánál, vagy a fejtésben.

Szakadási hegység (Abgebrochenes Gebirge) valamely lapos terület szétrepedezése s egyes szétszakadt részek lecsuszamlása által képződött hegység.

Szakadék (Trummi) a telérből kinyúló ág, mely fekvése szerint fő, mellék, oldal, fekü, vagy fedü szakadék lehet.

Szakító szilárdság l. nyújtó szilárdság.

Szakmány (Gedinge) a munkának valamely munkaegység szerinti átadása és fizetése.

Szakmány átadás (Abgeben des Gedinges) a szakmány meghatározása.

Szakmány átvétel (Gedingabnahme) a szakmányban elvégzett munka meghatározása a munkaadó részéről.

Szakmány jel (Gedingstufe, Stufe) a szakmányba adott műhelyen, leginkább a szilárd kőzetben, ritkábban az

ácsolatban elhelyezett jel, melytől az előrehaladás nagysága mindég bemérhető.

Szakmány könyv (Gedingbuch) a szakmány adatainak körülményes feljegyzésére szolgáló lajstrom, melybe a szakmány kiadásakor és bemérésekor eszközöltetnek a bejegyzések.

Szakmányt adni (Gedinge geben, Verdingen) a munka elvégzését szakmány szerint átadni.

Szalmiak (Chlorammoniak) a szabályos rendszerben kristályosodó, rendszeren kérges, halmazos, üvegfényű, fehér, sárga színű chlórámmonium.

Szanidin trakhit (Szanidin Trachit) szanidin és amfibol szemcsés keverékből álló kőzet, melyben augit, biotit, néha plagioklas található.

Szarufa ácsolat, (Sparrenzimmerung) olyan ácsolási mód, melynél a süvegfa elmarad és a támfák felső végei egymáshoz támaszkodnak úgy, hogy az ácsolat szarufákhoz hasonlít.

Szarvas csatorna, (Spitzlutte) zagyosztályozó, melynél az ülepítendő készlet csucskádak helyet V alakú csatornákon foly keresztül.

Szálas l. rostos.

Szálban álló (Anstehend) a kőzet, ha eredeti települési helyén épen van.

Szállítás (Förderung, Treibung, Beförderung, Förderniss) a bányában szükséges ácsolat, meddő, sinek, más anyagok és szerek munkások be, főként pedig a bányatermények kihordása a bányából.

Szállító akna (Förderschacht, Seil-, Häng-, Treib-, Zieschacht) a bányatermények kiemelésére berendezett akna, mely e czélból mindég szállító géppel van felszerelve.

Szállító folyosó (Förderstrecke) a bányaterményeknek az aknához, vagy táróhoz való szállítására berendezett folyosó, mely rendszeren sinekkel van felszerelve s az ásványtelep lefejtéséig fenntartandó.

Szállító gép (Fördermaschine, Treibwerk, Förderungsmaschine) ritkán emberi többnyire állati, gőz, víz, vagy villamos erővel mozgásban tartott bányagép, mely a bányaterményeknek a bányából való kiemelésére szolgál.

Szállító kas (Fördergestelle, Förderkorb, Förderschale,

Korb, Gestell, Schachtschale) az aknában kötélben függő állvány, melyben a szállító csillék lesznek elhelyezve.

Szállító készülék, (Treibvorrichtung) mély furásnál a furó rudazat lebocsátására és a furólyukból való kiemelésére szolgáló kötél dob, mit emberi, vagy géperő tart mozgásban.

Számláló (Zählapparat) szállításnál az emelések, furásnál az ütések, széreknél a lökések, göröndöknél a fordulatok összeszámlálására szolgáló önműködő eszköz, melynek lapjairól közvetlenül leolvashatók a kívánt adatok.

Száraz előkészítés (Trockene Aufbereitung) a dus és részben a közép érczek előkészítésére alkalmaztatik, mikor is az ércz folyadék használata nélkül lesz töményítve.

Száraz zuzó (Trockpochwerk) a közép érczek előkészítésére szolgáló egyszerű zuzó köpü, melyből a feltört készletet víz nem hordja tova, hanem ki kell azt szedni.

Szárnyas csap (Blattzapfen, Flügelzapfen) a vízi kerekek fagöröndjére alkalmazott vas csap, mely két, vagy négy szárny segítségével van a görönd végében megerősítve.

Szárnyas véső (Flügelbohrer, Flügelmeissel) a véső furó nyelén éles élű szárnyakkal felszerelt furó, mely szárnyak csuklóban mozognak s mély furásnál a furó lyukat bővítik.

Szárnyvágat, Oldalhajtás (Flügelschlag, Seitengeschlag) valemely folyosó, vagy vágat oldalából s arra merőlegesen készült szintes bányamű.

Szegényül (Abfallen, Abfall-Leiden) az ér, vagy telér, ha ércztartalma, vagy vastagsága kisebbedik.

Szekrecziók (Secretion) a kőzetek üregeiben, annak falain lerakódott zárványok.

Szelep (Ventil) folyékony és gázalakú testek átbotcsátására szolgáló nyílás valamely edényben, mely vagy önműködőleg nyílik és záródik, vagy ritkábban gép erő által.

Szelepes furó (Ventilbohrer) a mély furásnál használt vascső alakú furó, mely alúl élekkel és egy befelé nyíló szeleppel van felszerelve.

Szelep rendszer (Ventilsystem) a szelepek működése és alakja szerint és pedig vannak: szabadon játszó és kormányozott, párhuzamos mozgású és lebegő, tányéros, fészkes és csuklós szelepek.

Szelep szekrény (Ventilkasten) a szelep játékára szolgáló tér a szelep fölött.

Szelep szék (Ventilsitz) azon alzat, melyre a szelep bezáródásakor elhelyezkedik.

Szellőztetés (Ventilation, Wetterhaltung) különböző mód és eljárás a bányaműnek jó levegővel való ellátására, mely általában szívó vagy fuvó rendszerű lehet.

Szellőztetéstan (Wetterlehre) ama szabályok és gyakorlati elvek összessége, melyek szerint a bányabeli rosszlevegő eltávolítandó, illetve a bánya frisslevegővel ellátható.

Szellőztető gép (Ventillator, Wettermaschine) emberi, állati, víz, gőz, vagy villamos erőre berendezett bányagép a bánya mesterséges szellőztetésére, mely vagy a kivonuló légáramot ritkítja, vagy a behúzódó légáramot sűríti.

Szemcsés (Körnig, Gekörnt) a kristályos kőzet és ásvány, szövete, ha az minden szabályosság nélkül összevissza nőt jegőczök halmazából áll.

Szemcsémészko, Márvány (Grobkalk, Marmor) átjegőcződés útján rendetlenül összenőtt mészpát szemekből álló egyszerű kristályos kőzet.

Szemelés I. szinités.

Szemlét tartani (In Augenschein nehmen) a föltárt ásvány létezésének, vájást érdemlőségének, a határköz adományozhatásának, a segédvájás engedélyezhetőségének, zártkutatmányok összesíthetetésének tárgyában stb. a bányahatóság részéről helyszini eljárást megejteni.

Szerpentin (Serpentin) vaskos, szemcsécs, lágy, zsírfényű, zöld színű magnesiavas hydrosilikat.

Szerszám kamara (Zeugkammer, Requisitenkammer, Zeuggewölbe) üzemi eszközök és készülékek megőrzésére szolgáló helyiség a külön, vagy a bányában.

Szerződvény könyv (Vertragbuch, Vertragebuch) az ideiglenes törvénykezési szabályok értelmében a bányabíróságok által vezetendő feljegyzési könyv, melybe a bányajogokat és birtokokat illető mindennemű szerződések, vétel, eladás, átruházás, egyesség, pör alku, végrendelet és érdemdíjjazások lettek volna bevezetendők, de a gyakorlat ezt ma teljesen mellőzi.

Szélkazán, Légüst (Luftkessel, Windkessel) nagyobb fordulatszám mellett a szivattyú nyomócsövével összeépí-

tett edény, mely levegővel van telve és a vizoszlop ütéseit a szeleptől elhárítja.

Szélmérő l. légárammérő.

Szénelőkészítés (Kohlenvorbereitung) különböző eljárás, melynek segélyével a szenet a tüzelésre alkalmasabbá tesszük, mint a válogatás, osztályozás, mosás, kokszolás, brikettez és stb.

Szénkarbonit (Kohlencarbonit) 25% nitroglicerín, 34% kálsalétrom, 39.5% liszt, 1% barytsalétrom és 0.5% szénsavas nátriumból álló robbantó anyag.

Szénmalom l. kupmalom.

Szénmosás (Kohlenwäsche) különösen a kokszolásra fordítandó szén előkészítése vízzel, hogy a palás részek eltávolíttassanak.

Szénmosó mű (Kohlenwäsche) előkészítő műhely a szén megmosására.

Szénoxid (Kohlenoxidgas) csekély mennyiségű levegőben végbemenő oxidáció terménye, mely igen mérges gáz s a bánya levegőt teljesen elviselhetlenné teszi; különösen nagy mennyiségben fejlődik sujtó lég felrobbanása alkalmával.

Szénpor l. porszén.

Szénsav (Kohlensäure) a szerves testek oxidációja folytán keletkező gáz, mely a bányalevegőt bágyadtá, 5 — 6% on túl pedig veszélyessé teszi; a munkások és az állatok lélegzése, a mécs égése, az ácsolat korhadása mind sok szénsavat fejleszt a bányában.

Szénterület (Kohlenrevier) olyan vidék, melynek geológiai képződménye szenet tartalmaz.

Széntégla l. briket.

Széntörő gép (Kohlenbrechmaschine) sujtó léges bányában a repesztés helyett alkalmazható fejtő eszköz, mellyel sok darabos szén termelhető.

Szénvas kő (Blackband, Kohleneisenstein) széntartalmú vaspát.

Széralja (Unterschaufel) a nem folyton működő széren összegyűlő marának az alja, nagyobb részben a szer alsó végén.

Szérek (Herde) lejtős síkok, a melyeken, vagy a melyeknek segélyével a zagy vízhozáfolyás mellett töményíthető, vannak termés arany, finom zagy és darás készlet töményítésére készült szérek.

- Szérelő flu** (Jungschlämmer) a szérelőknél alkalmazott fiatal munkás.
- Szér fej** (Herdkopf) mindég annak magasabban fekvő része, a hol a zagy a szérre jut.
- Szérkeret** (Rand) a szérek minősége szerint alkalmazott magasabb, vagy alacsonyabb párkány, mely a letolyási oldalon mindég hiányzik.
- Széthajlók** (Divergent) a társtelerek, ha azok a mélység felé egymástól távoznak.
- Szienit** (Syenit) orthoklas és amfibol keverékéből álló szemcsés kőzet, melyben néha kevés plagioklas, biotit, sőt kvarcz is van.
- Szienit porfir** (Syenit Porphir) a szienit olyan változata, melyből az alkotó részek egyes nagyobb jegöczei porfirosan kiválnak.
- Szigetelő** (Isolator) minden anyag, mely az elektromosságot nem vezeti s ilyenek segélyével megakadályozzuk, hogy az áram a földbe, vagy más vezetőbe jusson.
- Szíjjas hajtó mű** (Riemenbetrieb) az erőátvitel eszköze egyik göröndről egy nagyobb távolságban levő másik göröndre, vég nélküli szíjjszalag segélyével.
- Szíjldob** (Riementrommel) a szíjjas hajtómű kerekeinek domború felületű koszorúja, melyre a szíj fekszik.
- Szikár ércz** (Dürres Erz) sovány ezüst ércz, mely értékesíthető ólom, vagy réz tartalommal nem bír.
- Szilárd dob** (Fester Korb) a szállító gép göröndjére mozdíthatlanul felékelt kötélszéve.
- Szilárdság** (Festigkeit, Solidität) a testekben keletkező feszültség határa, melyet annak anyaga szab meg s a melyen túl a test részecskéi közt való összefüggés teljesen megszűnik.
- Szilárdságtan** (Festigkeitslehre) azon tudomány, melynek feladata meghatározni azt az erőt, melyet valamely tartó bizonyos feltételek mellett elbír és meghatározni azt a változást, a mely adott erők hatásainak következménye.
- Szilárd válogató asztal** (Klaubtisch) lejtős deszka sík az érczek válogatására.
- Színes** (Farbig) az olyan ásvány, melynek színe a vegyi összetétel kifolyása, tehát a szín állandó, jellemző és lényeges.
- Színtítés, Szemelés** (Scheidung, Ausscheidung) a dus ércz megtisztítása a kevésbé értékes, vagy értéktelen részekről.

Szintő asztal (Scheidtisch) kő, vagy faoszlopokon álló erős asztal, melyen a szintés folyik.

Szintő ház (Scheidkram, Scheidstube) a szemelés céljaira berendezett épület.

Szintő üllő (Scheidplatt) kő, vagy vaslap, melyre a szinttendő ércdarab elhelyeztetik.

Szinopel (Sinopel) vastartalmú kova, mely attól vörös színű.

Szinpor (Schlich, Schlig) a széreken nyert tiszta porércz.

Szinszórás (Dispersion) a fehér fénynek színes alkotó részére bontása.

Szint, Emelet (Étage, Horizont, Sohle) a bányamű különböző magasságban fekvő folyosói, vágatai, tárai, melyek rendszeren vagy számokkal, vagy külön-külön névvel jelöltnék; mint 1, 2, 3 ik szint, Józseftáró szint, Altáró szint stb.

Szintes szállítás (Streckenförderung) a bányabeli szállítás megkülönböztetése a siklón, lejtős akna, ereszkedés, vagy gurítóban való szállítástól.

Szintesítő l. libella.

Szintjelző l. mélységmutató.

Szintmérési mód (Nivellirmethode) különböző eljárás, mely szerint a magasság különbségeket megmérjük; így lehet végpontból és középpontból mérni, a szerint a mint a műszerrel a szögponban, vagy két szögpon között állunk fel.

Szintmérő lécz (Nivellirlatte, Waglatte) szélesebb fenyőfa lécz, melyen a méter alrészei sötét és világos színekkel vannak feltüntetve s szintmérésnél a magasság különbségek ezen olvashatók le.

Szintmérő műszer (Nivellirinstrument) különböző pontok magasság különbségének megmérésére szolgáló mérőeszköz.

Szintmérő szalag (Nivellirband) 10 cm. széles vászonszalag, melyre a méter alrészei olajfestékkel vannak felmázolva s arra szolgál, mint a szintmérő lécz.

Szitadob (Siebtrommel) hengeralakú szita, mely tengelye körül forog és a belé jutó készletet elkülöníti.

Szivattyú (Pumpe) a bánya vízmentesítésére szolgáló vízemelőgép.

Szívócső (Heber, Saugrohr) a szívó szelep alatti cső rész a vízemelő gépeknél.

Szívó és nyomó szivattyú (Saug und Druckwerk) oly vizemelő, mely a felszívott vizet mindjárt maga fel is nyomja, tehát szívó és nyomó hatású.

Szívó szellőztető (Saugende Wetterlösung) a szellőztető gépet, vagy berendezést tekintve az olyan, mely a kihuzó légáram ritkítása által történik.

Szívó szellőztető (Deprimogen Ventilator) a szellőztető gépek azon csoportja, mely a bányá levegőjét ritkítja, tehát kiszívja.

Szolfatára (Solfatare) oly vulkáni terület, melyből kén és kénes gázok törnek elő.

Szolgalmas bányamű (Dienendes Werk) az, a mely egy másik művel szemben szolgalmi joggal van megterhelve.

Szolgálati rendtartás (Dienstordnung) a felvigyázó és munkás személyzet szolgálati viszonyairól, kötelességük és jogaikról intézkedő bányahatóságilag jóváhagyott szabályzat.

Szolgálati szerződés (Dienstvertrag) a szolgálatadó és a munkás közt létrejött jogviszony, mely szerint az utóbbi bizonyos szolgálatokat teljesít, az előbbi bizonyos viszony-kötelezettsége mellett.

Szoda dinamit (Sodawetter dynamit) 52% nitroglicerin, 34% szóda és 14% kovaföldből álló robbantó anyag.

Szórvaosztályozó (Windseparator) a szárazon felzúzott ércpor osztályozására szolgáló gép, mely a benne gyorsan forgó szárnyas kerék által előidézett légáram segítségével választja el a könnyebb és a nehezebb ércszemeket.

Szórvaúzó (Desintegrator, Schleudermühle) egymás mellett de ellentétes irányban gyorsan forgó tárcsák, melyeknek kerülete rács vagy legyező alakú s a behulló készletet a gyorsan haladó rácsok porrá zúzzák.

Szögfelrakó (Transporteur) beosztott félkör és a forgatható sugarat képviselő karból álló műszer, a melylyel a bemért szög közvetlenül felrajzolható; kompásszal felszerelt fémtábla, melynek két éle az index vonallal párhuzamos s arra szolgál, hogy vele a poligon oldalakat a mágnesi déllőre viszonyítva felrajzolhatjuk, vagy a térképről azok csapásszögét leolvashatjuk.

Szöghiba (Winkelfehler) csekély szögérték, melylyel a valódi szög értéke a leolvasottnál több, vagy kevesebb,

vagyis a mivel a leolvasást elhibázhatjuk, melynek megengedhető nagysága a használt műszertől függ.

Szögműközpontosítás (Centralisation der Winkel) esete forog fenn, ha a háromszögelésnél valamely pontra felállani nem lehet s ezért a mellette felvett adatokat át kell számítani, vagyis át kell térni a háromszög valódi csücs-ponthára.

Szögletes lyuk (Eckiges Loch) a furó helytelen kezelése folytán úgy keletkezik, hogy forgatás közben a furólyuk feneké némely ponton mindég érintetlen marad.

Szögmérő (Winkelmesser, Theodolit) műszer az irányzatok által képezett szögek; (Geniometer) az ásványkristályok élszögeinek mérésére.

Szögszorzó műszer (Multiplicationstheodolit) egy központos tengely körül külön forgatható limbuskörrel és alhidada tengelylyel felszerelt teodolit.

Szünetel (Fristen) a bányá, ha bányahatósági engedély mellett üzemén kívül áll.

Szünetelési engedély, Haladék (Frist, Fristungsbewilligung) a bányahatóság által adott engedelem a bányamű üzemének bizonyos ideig való abbahagyására, ha az akár külső kedvezőtlen körülmények, akár belső bányá-üzemi zavarok miatt kéretik.

Szünetelő bányá (Fristzeche) az olyan, mely bányahatósági engedély mellett üzemén kívül van helyezve.

Szünetelő órá, Pihenő idő (Erholungsstunde, Feierstunde) a munkások étkezésére kiszabott időköz.

T.

Takarító (Sauberer, Sauberjunge) rendesen fiatalabb bányá-munkás, ki a bányamű tisztántartásáról gondoskodik, a vízárkot, vasútát, ácsolatot tisztogatja, a lehulló meddő és ásványdarabokat összeszedi.

Takarítási (Saubern, Säubern) a bányaművet tisztán tartani, rendbehozni.

Takarító munka (Hereintreibarbeit, Wegfüllarbeit) laza ásványtömegek fejtésénél, vagy lefejtett tömegek el-

hordásánál talál alkalmazást, melynek szerszámai: a lapát (Schaufel), bányateknő (Bergtrog), a vonókapa (Krückenkratze), hegyes kapa (Spitzkratze), gereblye (Krale), villa (Gabel), kézi kotró (Handbagger).

Talajsülyedés (Tagbruch) az ásványtelep lefejtése után a külszínen beálló szakadások, behorpadások, melyeknek bekövetkezése és nagysága függ a lefejtett telep vastagságától, a fejtési módtól s a fedükőzet szilárdságától.

Találkozási vonal (Scharungslinie) az egymáson áthatoló telerek metszési vonala.

Találó joga (Finderrecht) régi jog szerint annak, a ki teleret legelőbb felfedezte abban állott, hogy őt a lelőbánya illette meg még akkor is, ha valakinek már felkérvénye volt a fel nem talált telérre, innen van, hogy az első találó az első felkérő volt.

Talp (Sohle) valamely ásványtelepet alul határoló kőzetlap, mit gyakran helytelenül fekszenek mondanak; a bányamű vízszintes részei.

Talpalatti folyosó (Sohlenlauf) valamely ereszkedésben kezdődő és az ásványtelep csapását követő táróalakú bányamű.

Talpat utánna szedni (Nachreissen) a hibás emelkedéssel készített, vagy duzzadás folytán felemelkedett talpat kijavítani.

Talpduzzadás (Anschwellung der Sohle) az agyag és agyagos kőzetek a bányavizet fölszíva megpuhulnak és engedve a nyomásnak, a táró talpát, hol ellenállásra nem talál, felemeli, összerombolja.

Talpcsap (Stchzapfen) a gyámolító végcsap.

Talpmelkedés, Talphágás (Sohlsteigen, Sohl ansteigen) az akna, sikló, vagy táró szája felé, a főfolyosók és vágatok rendszeren 0.1-0.3%-nyi esése, részint azért, hogy a szállítás könnyebb legyen, részint, hogy a bányavizek ugyanezen irányokban lefolyhassanak.

Talpfa (Fusspfahl, Schwelle) a támfák alá helyezett fadarab oly esetben, ha a talp puha; a vasúti sínek leerősítésére szolgáló fadarab.

Talphágás l. talpmelkedés.

Talphágásmérő (Wasserwaage, Setzwaage, Schrotwaage) a talpmelkedés ellenőrzésére szolgáló eszköz, mit maga

a munkás munkája közben használ; rendszeren 2—4 m. hosszú lécz, mely egy libellával van felszerelve.

Talppásztafejtés (Solilenstrassenbau) tömedékkal járó fejtési mód, hol az egyes pászták mindég a talpon vannak egymás alatt lépcsősen telepítve s a munkások pásztájuk talpán állva dolgoznak.

Talpoldalpásztafejtés (Ulmstrassenbau) vastag telepek fejtési módja, melynél előbb a telep fekszik, vagy fedii felőli egyik fele, annak lefejtése és betömedékelése után a másik fele lesz lefejtve.

Tapadó szén (Backkohle) a kőszén azon faja, mely a tűzben megolvad és felfúvódik ezért kokszolásra alkalmas.

Targoncza szállítás (Karrenförderung) a fejtmény továbbítására egy, vagy kétkerekű targonczával csak kisebb bányászathoz, csekély szállításhoz s kisebb távolságig alkalmazható.

Tarkarézércz I. bornit.

Tarlózó fejtés (Stoppelbau) a régiek által visszahagyott telérrészek leművelése.

Tartó kötél (Treibseil) a sodronykötél pályák vastagabb kötele, melyen a csillék tovaöfordúlnak.

Táblaalakú (Tafelförmig) települése van az ásványtömegnek, ha egyik mérete aránytalanul csekély a másik kettőhöz képest s amaz képezi annak vastagsági, utóbbiak hosszúsági és szélességi méreteit.

Tágasság (Weite, Weitung) minden nagyobb, különösen magas üreg a bányában, mely a lefejtett ásvány tömeg helyén marad.

Tágas fejtés (Weitungsbaú) tömedék nélküli fejtési mód oly nagyobb tömzsök lefejtésére, melyek egész tömegükben fejtésre érdemesek és szilárdak.

Tágító furó (Erweiterungsbolrer) különböző a furó lyuk kibővítésére szolgáló utó furó a mély furáshoz.

Tájékoztató (Orientiren), a kompászt úgy felállítani, hogy index vonala a délvonal irányába essék; a térképet úgy elhelyezni, hogy a rajta feltüntetett irányok a valóságnak megfeleljenek; a mérést a délvonalhoz viszonyítani.

Tájékoztató vonal (Orientierungslinie) a fejtési térképen feltüntetett egyenes, mely a feltárási pontot valamely állandó ponattal köti össze; azon ismeretes irány melyhez kapcsoló méréstünköt fűzzük.

Támfa (Stempel, Bolzen) a bányamű kiácsolására alkalmazott vastagabb fadarab, melyre a nyomás hosszának irányában hat, tehát visszaható szilárdságra van igénybe véve s állhat függőlegesen vagy ferden.

Tápláló szivattyú (Speisepumpe) vízemelő a gőzkazánok vízzel való elátására.

Tápláló vezeték l. fővezeték.

Tárcsás csap (Scheibzapfen) a fa göröndöknél alkalmazott vasból való vég csap, mely egy vas tárcsa segítségével van a görönd végére erősítve.

Táró (Stolln, Stollen) csekély talpemelkedéssel bíró és a föld kérgébe hatoló folyosószerű bányamű, mely az ásványtelep kinyomozására (Schurfstollen, Suchstollen) légvezetésre (Wetterstollen), vízmentesítésre (Wasserstollen), bejárásra (Einfahrstollen), végre szállításra szolgálhat s ezen különböző céloktól, valamint a környező kőzettől függenek méretei 1.75 – 2.4 m. magasság, 1.4 – 2.4 m. szélesség között, és keresztmetszetének alakja trapéz, ellipsis stb. lehet.

Tárágak (Einschläge) valamely táróból vízszintes irányban elágazó vágatok.

Tárobányászat (Stollenbau, Stollenbergbau, Stollenbetrieb, Stollenzeche, Sollengrube) az oly bányaművelés, mely táró segítségével úzható, ez általában a bányászat egyszerűbb és olcsóbb neme, mely a költséges gépeket nem igényeli, de csak addig folytatható, míg az ásványtelep a táróval hozzáférhető.

Tárobér (Stollenzins) valamely táró tulajdonosának tárója használatáért fizetett összeg.

Táro föntje (Stollenfirste) a tárót etörésze, mennyezete.

Tároheted (Stollensiebentel) régi jog szerint az altáró tulajdonosának mindazon bányaművek által fizetendő illeték, melyeknek az segítségére szolgált és pedig a termelés hetedrésze.

Táro magasság (Stollenhöhe) a táró talpától a föntjéig mért függőleges hossz.

Táro oldal (Stollenuß) a táró jobb és balfelőli határfalai.

Táro száj (Mundloch, Stollenmundloch) a táró napszini nyílása, melyen át a táróba a közlekedés történik.

Táro szélesség (Stollenbreite) a táró két oldala között, azokra merőlegesen és vízszintesen mért távolság.

Tárótalp (Stollensohle, Soole, Strosse) a táró alsó sík része, melyen a járás és szállítás folyik, melyen a járó palló, vagy a vasúti sínek és a vízárók foglalnak helyet.

Társatyák (Bruderlade Älteste) az idősebb társpénztári választmányi tagok.

Társerek (Gefährte, Gefährtel) a teléreket követő érces szakadékok, melyek helyzetük szerint: fekü, vagy fedü társerek lehetnek.

Társpénztár, Társzláda (Knappschaftskasse, Bruderlade) a segélyre szorult bányamunkások, valamint ezek özvegyei és árvái gyámolítására létesült segélyező egyesület, mely betegség és munka képtelenség esetében nyújt megfelelő segélyt.

Társpénztári alapszabály (Bruderladestatuten) a társpénztár kezeléséről, a járulékok, segélyekről stb. intézkedő szabályzat, melyet a bányahatóság hagy jóvá.

Társpénztári járulék (Büchsegeld, Bruderladensbeitrag) a társpénztár alapszabályaiban meghatározott összeg, melyet a munkás időközönként a pénztárba befizetni köteles.

Társtelerek (Parallelgänge) az egymást többé kevésbé párhuzamosan követő telerek.

Távolságmérő (Distanzmesser) műszer két pont távolságának meghatározására, mit úgy nyertünk, hogy egyik pontból a másiknak valamely jelét megfigyeljük.

Teher rudazat l. alsó rudazat.

Tektonikus hegyek (Tectonische Gebirge) a földkéreg mozgásai, beomlások, szakadások s rétegzavarodások útján képződöttek.

Telek átengedés (Abtretung von Grund und Boden) a földbirtokos tulajdonának a bányabirtokossal szemben fennálló korlátozása, mely szerint ő, a mű céljaira szükséges telkét, illő kárpótlás mellett, utóbbinak ideiglenes használatra átadni köteles.

Telek díj l. bányamérték illeték.

Telep (Flötz, Lager, Lagerstätte) általában a természetes fekvő helyén található hasznosítható ásvány tömeg, szorosabb értelemben a vízeredésű kőzet rétegek közt települt ásványtömegek, mint sótelep (Salzlagerung), széntelep (Kohlenflöte), vastelep (Eisensteinlager).

Telepismerettan (Ganglehre) a bányászat tárgyát képező ásványoknak települési viszonyait ismertető tudomány.

Telepítés (Anlage) a helyszíni és geológiai viszonyok kellő figyelembe vételével a kutatási munkálatok (mélyfúrás, kutató táró hajtása, kutató akna mélyítése), a kutatás után pedig annak eredményéhez képest a táró, vagy akna helyének, előkészítési művek szállító pályák, munkás lakházak helyeinek megállapítása s általában az összes üzemi felszerelésnek elrendezése.

Település (Lagerung) alatt részint a kőzetrétegek elhelyezkedési módozatát, részint azon viszonyokat értjük, melyeket azok az elhelyezkedés tekintetében mutatnak.

Telep vonulat (Gangzug) elnevezéssel jelöljük az egymás mellett előforduló telepek csoportját.

Telér (Gang) az érczes ásványokkal egészen, vagy részben megtöltött nagyobb kőzethasadékok.

Telér hálózat (Netzgänge) a telérek hálószerűen összevissza font sokasága.

Telér kitöltés (Ausfüllungsmasse) a teléret alkotó meddő és érczes részek, vagy az érczet nem tartalmazó meddő telér is.

Telérköz (Gangmittel) a telér kitöltésében váltakozó érczes és többé kevésbé meddő részek.

Telérvonulat (Gangzug) társtelérek és szakadékok által kísért telér csoport.

Tellur (Tellur) a hatszöges rendszerben jegődő, de inkább vaskosan ismeretes őnfehér, kissé lágy termés elem.

Teljesalak (Holoödrische Gestalt) az oly ásványkristály, mely a kristályrendszer törvényeinek megfelelőleg szabályosan ki van fejlődve, tehát sem nem hiányos sem nem torz.

Teljes ácsolat (Ganze Zimmerung) az olyan, melynél az ácsolatfák a nagy nyomás miatt közvetlenül egymásmellé vannak helyezve.

Tengely (Achse, Spindel, Welle) 1, az ásványkristályban képzelhető egyenesek, melyek annak két hasonnemű részét kötik össze s a jegőcz középpontján mennek keresztül; 2, minden olyan hajlításra igénybe vett tartó, mely középvonala körül foroghat; 3, azon egyenesek, melyekre a bemért pontok összerendezőit vonatkoztattuk.

Tengelyrendszer kezdőpontja (Anfangspunkt des Achsensystems) az összerendezői tengelyek metszési pontja.

Tengelyvonal (Achsenlinie) a tárónál azon vízszintes egyenes, mely a táró hosszirányban annak közepén, aknáján pedig annak szintén közepén képzelhető függőleges egyenes.

Teodolit (Theodolit) szögmérőműszer, mellyel a bemérendő szögek szárait egymáshoz viszonyítjuk.

Teodolit állvány l. háromlábú állvány.

Termés elem (Gedigenes Element) az olyan ásvány, mely a természetben, mint vegyület nélküli egyszerű anyag található.

Természetes szellőztetés (Natürliche Wetterführung) a különböző sűrűségű légoszlopok helycseréjén alapúl s a magasabb szinten fekvő bányanyíláson az elhasznált levegő ki, a mélyebb szintben fekvőn pedig a friss levegő beáramlik.

Természettani tulajdonságai (Physische Eigenschaften) az ásványoknak azok, melyek anyagának változása nélkül észlelhetők, mint az összetartás, tömörittség, fény és hőtani stb. tulajdonságok.

Területmérő, Planimeter, (Planimeter) műszer a megrajzolt területek tér nagyságának gyors meghatározására.

Tető l. főte.

Tetőoldalpászta fejtés l. főteoldalpászta fejtés.

Tetőpászta fejtés l. főtepászta fejtés.

Tetraédrit, Fakóércz (Fahlerz) szabályos rendszerben jegődő, aczélszürke, törékeny rézsulfostibit.

Téradó l. bányamértékilleték.

Téradó lajstrom (Massengebührliste) a bányamérték illetékről a bányahatóság által vezetett nyilvántartó kimutatás.

Térképezni (Kartiren) a felmérés adatait felrajzolni.

Térképszerkesztés (Kartirung) a bányamérés adatainak szerkesztés utján, vagy kiszámított összerendezők segítségével való megrajzolása.

Tisztálás (Abläuterung) a szérre ülepedett érczkészletnek tiszta víz hozzáfolyásával való megtisztítása, lemosása.

Tisztítócső (Bohr-, Schmundlöffel) a mély furásnál a furó iszap kiszedésére szolgáló csőalakú furó szerszám.

Tisztító verem (Klärsumpf) az altárhoz vizárkában, valamint a már egy zúzóban felhasznált tisztuló víz elvezető árka-

ban bizonyos távolságban készített mélyedések, melyekben az iszap leülepedik.

Tizenkétoldalú, Dihexagonos piramis (Dihexagonale Pyramide) a hatszöges rendszerbe tartozó 24 különoldalú háromszög által zárt jegőcz alak.

Tojás szén (Boulette) tojásalakú briket.

Toldó-, Pótló rúd (Wechselstück, Verlängerungsstange) rövidebb furórúd a mélyfurásnál, mely ideiglenesen használatos addig, míg a kellően lemelyített furólyuk megengedi egy rendes rúd bekapcsolását.

Toló (Schieber, Schuber) a gőzhenger oldalán a gőz be és kibocsátó nyílások fölött elhelyezett fémlap, vagy szekrény, mely az excenter segítségével mozgásban tartva arra szolgál, hogy a gőzt felváltva a dugattyú egyik vagy másik oldalához, illetve onnan elbocsátja.

Toló szekrény (Schieberkasten, Dampfkammer) a gőzkazánnal közvetlen kapcsolatban álló géprész, mely a tolót fűdi.

Tompa piramis (Stumpfe Pyramide) az olyan, melynek főtengelye rövidebb a melléktengelyeknél.

Tompítás (Abstumpfung) az ásvány jegőczöknél előjövő jelenség, hogy valamely alaknak az éle helyén lap fejlődött ki.

Topáz (Topas) a rombos rendszerben jegődő, kemény, üvegfényű, sárga, piros, kék, zöld színben ismeretes timfluosilikat, mint drágakő.

Torlasztani (Stauen) a vizet a zúzóköpűben, vagyis a befolyó vizet csak azután vezetni el, ha már a köpű megtelt s azután is úgy, hogy a köpű mindég telve maradjon.

Torlasztott vizű köpű (Pochkasten mit gestautem Wasser) l. zártvizű köpű.

Torlat, Ércztorlat (Seifenlager, Bachstall, Seifen) az érczes telep elmállása folytán úgy keletkezik, hogy különböző kőzettörmelékek keverve az ércz a víz által el lesz hordva s ezek a mélyebb helyeken fekvé maradnak.

Torziós ék l. forgató ék.

Többes furás (Mehrmännisches Bohren) az olyan, melynél több munkás méri a furóra az ütések; így lehet az kettes (Zweimännisches), hármas (Dreimännisches) furás.

Többfázisú áram l. forgó áram.

Többszínűség (Pleochroismus) némely színes átlátszó ásványkristály tulajdonsága, melynél fogva, ha azon a különböző tengelyek irányában átnézünk, különböző színt, vagy színárnyalatot látunk.

Többszörös súlyviszonyok törvénye (Abgemassen Gewichts Verhältnisse) szerint minden vegyületben az alkotó részek, az atomsúlyok sokszorosai szerint foglaltatnak.

Tökélytelenség (Unvollkommenheit) a kristályoknál azok hiányos, vagy torzkiképződése.

Töltés (Ladung, Patrone, Schiesspatrone, Verladung) robbantó anyagokkal megtöltött hüvely, mely megkönnyíti a repesztőszerszám kezelését.

Töltőhely (Füllloch, Füllort) a rakodó régi megjelölése, hol a szállító bűdön, vagy a bűrszák a kiszállítandó bányaterménnyel, meddővel, vagy vízzel megtöltve lett.

Tömedék, Berakás (Versatz, Bergversatz) a lefejtett ásványok helyén maradó üreg betöltésére használt meddő, mely vagy a bányában lesz termelve, vagy be lesz oda szállítva.

Tömedék akna (Rollschacht, Versatzschacht) a tömedék beszállítására szolgáló akna, ha tömedék a bányában nem termelhető.

Tömedék gurító (Bergrolle) a külszínre nyúló gurító, melyen a tömedék a bányába zuhintható.

Tömedék zsák (Bergsack) csekélyebb dőlésű széntelepeknél a folyosó két oldalán a telepben vajt üreg, melybe a meddő egy része azonnal tömedékkül elhelyezhető.

Tömeges kőzet (Massengestein) az olyan, mely rétegzettséget nem mutat.

Tömeges vulkán (Homogen Vulkan) az olyan, melynek anyaga gázmentesen nyomult a föld felszínére s ott megmerevült.

Töményítés (Concentration, Separation, Concentrationsarbeit) különféle eljárás, melyek segítségével a meddő és ércz elegyből, a mennyire lehet a meddőt eltávolítjuk.

Töményítés elmélete (Theorie der Separation) nyugvó és mozgó testeknek, nyugvó vagy mozgó folyadékban megfigyelt erőmútani viselkedésükből levont szabályok foglalata.

Tömités (Pachung, Dichtung) a gőzgép fojtó szelenczéjé-

nek, a gőz és vízvezető csövek összeillesztéseinek légmentes elzárása.

Tömör (Dicht) az oly kőzet szövete, mely sem szabad szemmel, sem egyszerű nagyítással meg nem különböztethető apró szemcsékből áll.

Tömöttség, (Consistent, Densität, Dichte, Dichtigkeit) sulyarány, melyet a különböző anyagú testek, ugyanazon térfogat mellett egymás között mutatnak.

Tömött szemcsés (Consistentkörnig, Dichtgekörnt) a kristályos ásvány és kőzet, ha szemcséi csak erős nagyítás mellett láthatók.

Tömzsök (Stockwerke) a szabálytalan alakú kisebb érczes tömegek, melyek számtalan egymáson keresztül hatoló vékony erecskékből állanak.

Tömzsfejtés (Stockwerksbau) abban áll, hogy a főfolyosóból kiindulva kutató vágatokat hajtanak s ha lefejtésre érdemes kisebb tömzsre akadnak, azt egészen lefejtik, míg a nagyobbakat pillérek közbenhagyása mellett több részben fejtik s az üregek betömetlenül maradnak.

Tönkreuzás (Todtstampfe) esete forog fenn, ha az ércz oly apróra zuzatott, hogy azt a víz a töményítésnél elhordja.

Tönkreuzott (Todtgepocht, Todtgestampft) az ércz, ha annak túl finom szemeit a tisztáló víz elviszi.

Törmelékes (Trümmig, Klastisch) a kőzet szövete, ha az különböző kőzetdarabokból, ásványos kötőanyag által vannak összetartva.

Törmelékércz (Stufferz) a bányából kikerülő olyan érczes bányatermény, melyben a tiszta ércszemek méretei körülbelül 6·5 — 0·16 mm. közt állanak.

Töröképesség (Brechfähigkeit) alatt a zuzóműnek egy bizonyos időszakra vonatkoztatott munka mennyisége értendő s rendszeren órákban és lóerőkben fejezzük ki.

Történelmi geologia (Historische Geologie) a földtannak azon része, mely földünknek s az azon élő szervezeteknek történetével foglalkozik.

Törzsök (Stöcke) szabálytalan, de gyakrabban lencse alakú s nagyobb kiterjedésű ásványtömegek, melyeknek csapása és dőlése is megállapítható.

Törzsidom l. uralkodó alak.

Tőzeg, Turfa (Torf) a legujabb képződésű szénfélétség, mely

mocsáros helyeken a növények elszenülése folytán marad vissza.

Tőzegásás (Torfstich, Torfstecherei) a tőzegfejtési módja Trélépcsőzetes leásás útján.

akhit szurokkő (Trachytpechstein) a kvarcz trakhit anyagának gyors kihűlése és megmerevülése folytán keletkezett fekete, sötétzöldes színű, vulkánikus, üveg-nemű kőzet.

Transzformátor (Transformator) készülék, melyben nyugvó vastömegek mágnesi állapotának időszakos változásai következtében áram gerjed, minek folytán a váltakozó áram igen egyszerűen alakítható át nagy feszültségűre, vagy nagy erősségűre.

Trapezoid huszonnégyes (Diakisdodokacder) a szabályos rendszerbe tartozó, 24 trapezoid által zárt kristály alak.

Travertin (Travertin) meszes forrásokból leülepedés útján képződő kőzet, mely ha lyukacsos travertin mésztuff a neve.

Trias képződmény (Trias System) a mezozoi réteg csoport legrégibb rétegösszlete, melyben alsó, vagy tarkahomokkő, közép, vagy kagylómész és felső vagy keuper szakaszt különböztetünk meg.

Trias korszak (Triasperiode) a mezozoi kor legrégibb időszaka.

Tulajdonképeni pászta fejtés (Strebbau) úgy történik, hogy az akna biztosító pillér visszahagyása mellett azonnal kezdődik a tömedékkal járó fejtés s az egyes pászták egymás mellett csapás, dőlés irányában, vagy átlósan vannak telepítve, és pedig vagy széles, vagy keskeny homlokkal.

Túlhevített gőz (Überhitzter Dampf, Heiszdampf) a kazánból elvezetett s tovább hevített gőz, melynek nagyobb a feszültsége.

Túlnyomás nélküli turbina (Actions-, Freistrahlf Turbine) az olyan, melynél a víz sebessége, megfelel a vizesés magasságának, tehát nincs feszültség, túlnyomás.

Túlnyomású turbina (Reactions, Pressstrahl Turbine) az olyan, melynél a víz bizonyos feszültséggel folyik a kerékbe.

Turbina (Turbine) oly vízi kerék, mely főként az által végzett munkát, hogy a befolyó víz eleven erejét átveszi.

Turfa l. tőzeg.

Turmalin (Turmalin, Schörl) a hatszöges rendszerben jegődő, kemény, rideg, üvegfényű, fekete, barna, kék, zöld színben ismeretes, számos elemből képződött, fontos kőzetképző ásvány.

Turmalin fogó (Turmalin Kluppe) két darab, átlátszó s a kristály főtengelyével párhuzamosan csiszolt turmalin lemezzel felszerelt csipő, mely turmalin lemezek egyike forgatható s ezen lemezek közt foglal helyet a vizsgálandó ásvány.

Turzás (Schurf) a kutatás régi elnevezése.

Tűzcsöves kazán (Siederöhrenkessel) a csöves kazán, ha sok, de kis átmérőjű lángcsöve van.

Tűzeredésű, Eruptivkőzet (Eruptionsgestein, Eruptivgestein) az olyan, mely a hőnek köszöni létrejöttét s anyaga izzónfolyó állapotban tolt fel a földszíneré.

Tűzgát (Branddamm, Feuerdamm) a bányatűz elfolytatására a bányában, a szükséges helyen épített elgátolás, agyagból, homokból, kőfalból.

Tűzzel vájás (Feuersetzen, Feuerarbeit) a régi bányászat egyik fejtési módja, melynél a kőzet tűzzel izzítva lett, azután pedig vízzel leöntötték, mi által a legkeményebb kőzet is szétmállott.

U.

Ujraácsolni (Überrichten, Herrichten, Zurechtbringen) az elkorhadt és összetörött ácsolatot újjal kicserélni.

Ujrakiválás (Resorption) a magmából már kivált ásványokkal megtörténő jelenség, hogy az előzőleg képződött ásványok a magma megváltozott összetétele miatt újból feloldódnak.

Ujranyitni (Wiederaufnehmen, Aufgewältigen) valamely felhagyott bányát, vagy bányarészt ismét munkába venni.

Uralgó jószág (Herschendes Werk) a szolgalmi jogviszonyban álló bányaművek közül a szolgalmat élvezője.

Uralkodó alak, Törzsidom, Alapidom, Főidom (Grundform, Vorherrschende Form) az összalakult kristályoknál azon jegőcz, melynek lapjai jobban ki vannak fejlődve.

Urasági köz (Herrschaftliches) a szakmányjegytől a vájatvég felé eső már átvett rész, mely tehát az új szakmány bemérésénél levonandó s a maradék képezi az új szakmányt.

Utánna szedni (Nachreissen) a felduzzadt talpat, a hibás, vagy egyenetlen oldalt és főtét kiegyengetni, kijavítani.

Utánzó alakok (Nachahmende Gestalten) az oly kristályos ásványformák, melyek a közélet egyes tárgyaihoz, mint haj, moha, tű stb.-hez hasonlóak.

Utófuró (Nachbohrer) a furólyuk kiigazítására szolgáló furóeszköz, mint a fúles véső, harangfuró stb. melyek a furólyukat bővítik is.

Utóhenger (Nachwalzen) fokozatos zúzásnál az előhenger után következő zúzóhengerek, melyek a finom zúzást végézik.

Úszó arany (Fliehgold, Fliessgold) a tönkre zuzás folytán fel nem fogható finom por arany, mely a meddővel elso-dortatik.

Úszó homok l. folyó homok.

Üledékes kőzet l. vízeredésű kőzet.

Ülepitő kerék (Setzrad) a szemnagyság szerint osztályozott érczkészlet töményítésére szerkesztett ülepitő, mely forgása közben végzi a fajsúly szerinti elkülönítést.

Ülepitő szita (Setzsieb) kerek, vagy négyszögű edény, melynek fenekét szita képezi; ezen sziták állók, vagy mozgók és vízzel telt edényben állanak, ha most előbbi esetben a folyadék, utóbbi esetben a szita gyorsan lök-tető mozgásba hozatik a különböző fajsúlyú, de egyenlő nagyságú ércszemeket a szitában elkülönítettük.

Üreges furó (Hohlbohrer) hengerded, hosszában nyílt alsó végén éles furó, mely lágyabb talajban alkalmazható a mélyfurásnál,

Ürtű (Raumnadel, Nadel) vörös réz pálcza, mit puskaporral való repesztés alkalmával használnak azon kis üreg előállítására, melyen át a gyújtó szálat a furólyukba lehet helyezni.

Üveges alaktalan (Hyalin amorph) azon ásvány és egy-szerű kőzet, mely magasabb hőfoknál történt megolv. dás után hirtelen megmerevedett s így üvegszerű kinézést nyert.

Üveglépték (Glasmasstab) szint mérésnél használatos mint-

egy fél m. hosszú, keskeny, homályos üveglap, melyen a beosztás helyet talál s minthogy a bányában felfüggesztve használandó, e célra határozott hosszú rudacs-kák szolgálnak.

Üzemi felszerelések (Betriebsanlagen) általában minden a bányamű céljaira szolgáló szerszámok, gépek, épületek, állatok, utak, vasutak, csatornák, tavak, előkészítő művek stb.

Üzemterv (Betriebsplan) a bányaműnél keresztül viendő munkálatok sorrendjének, mennyiségének, a szükséges munkaerő s költségeknek, az elérni remélt termelési mennyiségnek számszerű meghatározása

Üzemvezető (Betriebsführer, Bauleiter) a bányamű vezetésére, felügyeletére felelőséggel felruházott személy, a ki úgy a bánya egész üzeméért, mint a bányatörvény és a hatósági rendeletek megtartásáért felelős.

V.

Vakakna (Blindschacht, Innererschacht, Streckenschacht) az olyan, mely nem a külszínre, hanem rendszeren valamely tárhoz torkollik.

Vakemelés, Alemelés (Blinderhub, Unterhub) a zúzómű bütykös göröndjének tengelye szintjétől mért függőleges magasság, melyet megtesz a bütyök az említett szinttől a magasabbra ékelt emelő eléréig.

Vágó saru l. mélyítő saru.

Varázsvessző (Bergruthe, Wünschelruthe, Glücksruthe) az őskori babonás bányászok botja, melynek naiv hittel azon kiválóságát tulajdonították, hogy az őket az érzekre reávezeti.

Vas (Eisen) mint természetes szabályos rendszerben jegődő, inkább kristályos szövetű, vasszürke színű fém, mely mint ilyen főleg meteorvas alakjában ismeretes, de annál gyakoribb számos vegyületeiben a vasérczekben.

Vasbiztonosítás (Eisenausbau) nagy nyomás esetén alkalmaztatik a faácsolat helyett és pedig mindég alakvasakból.

Vasérczeftés (Eisenbruch) néha a vaskülfejtésre alkalmazott elnevezés.

Vaskalap (Eiserner Hut) a vaskovandot tartalmazó telérek kibúvásain keletkező rozsdás színű elmállott telértöltelék.

Vaskos (Derb) az ércz, általán az ásvány előjövetel, ha nem kristályosan, hanem tömegesen fordul elő.

Vaskovand l. pyrit.

Vaspát, Siderit (Eisenspath, Siderit, Spateisenstein) a hatzögös rendszerben jegődő, üvegfcényű, hamuszín, sárgás, zöldesszínű, néha fehér áttetsző vaskarbonát, mint fontos vasércz.

Váгат (Schlag, Strecke) általában a meddőben hajtott tíróalakú bányamű; gyakran a folyosó elnevezéssel felcserélve használatos.

Vájat homlok (Ortstoss, Ortstirn) a vájat vég többé kevésbé függőleges végfala.

Vájat vég, (Ort, Feldort) az előrehajtás alatt levő feltáró műveletek, vágatak, folyosók, feltörések munka helyei.

Vájatvégekkel való fejtés (Örterban) alkalmazandó oly esetben, ha a külszíni terület a sülyedés ellen biztosítandó, mint épület, vasút stb. alatt s ekkor a tulajdonképpeni pillér fejtés pillérei épen maradnak s csak a feltáró folyosók lesznek kivágva.

Vájásra nem méltó (Tödtes Feld) a bányatelek, ha a telep, vagy telér kiszorúl, elmeddül, elmosódik stb.

Vájást érdemlőség (Abbauwürdigkeit) az adományoztatni kért ásvány telep olyan mennyisége és minősége, hogy az a viszonyok tekintetbe vételével bányászati leművelésre alkalmas.

Vájna l. bánya.

Válogatás (Klauben) előkészítési eljárás, a különböző ásványok külön-külön gyűjtése által.

Válogató (Scheider) az ércz válogatásával foglalkozó munkás.

Válogató asztal (Scheidebank) erős faasztal, melyen a válogatás történik.

Váltakozó áram (Wechselstrom) az oly elektromotoros erő, mely irányát a vezetékben igen szapora időközökben változtatja.

Váltakozó áramú transzformátor (Wechselstrom Transfor-

mator) az egyszerű váltakozóáramhoz szerkesztett transzformátor.

Váltakozás (Steuerung) feladata a gőzgépeknél az, hogy a friss gőzt a dugattyú egyik és másik oldalához, illetve onnan a fáradt gőzt el, bizonyos rendszerint vezessük.

Változtatni a kötél hosszát (Kuppeln) a szállítógépnél, a laza kötéldob felszabadításával úgy lehet, hogy a szilárd dobról le, vagy fel csavartatik a megfelelő kötél hossz s így történhetik aállítás különböző szintről.

Váltó olló (Wechselscheere, Abfallstück, Freifallapparat, Rutschscheere) az Oeynhausén által feltalált furószerszám, mely egy ollóból és ennek hasítékában szabadon mozgó részből áll; e készülék a furó rudazat végére kapcsolatva azt eredményezi, hogy a felső rudazat az ütésektől nem szenved és ez csak a furó felemelésére szolgál, mert a szabadon eső rész a furó ütése alkalmával az olló nyílásában felszalad.

Vándorkő (Ératischer Block) a jégár által messze vidékre elszállított nagyobb kőzettuskó.

Vegyelemzés (Analyse) az összetett testek elemeinek meghatározása.

Vegyesáramkörű (Komboundmaschine, Maschine mit gemischter Wirkung) a dinamó, ha felszerelése a fő- és mellékáramú gépek berendezése szerint történt.

Vegyértékűség (Werthigkeit, Atomigkeit, Valenz) az atomok ama sajátsága, melynél fogva azok csak bizonyos meghatározott számban egyesülnek egymással.

Vegyteni tulajdonságok (Chemische Eigenschaften) az ásványok anyagában észlelhető belső jelenségek.

Veresrészcser, Cuprit (Kupferblüthe) a szabályos rendszerben jegődő fémfényű cochenil veres rézoxidál.

Verődék, Lepedék (Beschlag) a lángkísérleteknél keletkező vegyületek, melyek mint az egyes ásványokra jellemző ismertető jelek vékony rétegben lerakódnak.

Vesék (Nieren) kisebb terjedelmű, vesealakú ásványtömegek.

Vestfalit (Westfalit) 92°/₁₀₀ ammonium salétrom, 5°/₁₀₀ gyanta és 3°/₁₀₀ kaliumbikromatum keverékből álló robbantó anyag.

Veszélyes szelvény (Gefährliche Querschnitt, Bruchquerschnitt) valamely tartónak azon szelvénye, melyben a feszültség a legnagyobb, hol az legkönnyebben eltörik.

- Veszített pont**, (Verlorener Punkt) rövid időre, rendszeren a bemérésig szükséges jelzése a mérési pontoknak.
- Veszteségben levő bánya** (Verbauzeche) az, melynek bevételei nem fedezik a kiadásokat.
- Vető, Vetődési hasadék** (Verwerfungs-kluft, Dislocation-spalte) a föld kérgében előjövő repedés, mely a réteg zavaródásokat okozta, vagy azok által okoztatott.
- Vetődés, Elvetődés** (Verwerfung, Dislocation, Verwurf) rétegháborgás, a rétegek megzavarása, mikor is azok egy többé kevésbé sík lapú hasadék által elmetesznek s az elvágott teleprészek helyükből elmozdúlnak; vetődéssel van dolgunk akkor is, ha egy fiatalabb telep idősebben tör keresztül s az utóbbi telep részei az újabbnak csapása irányában is helyváltozást szenvednek.
- Vetődés-, Elvetődés nagysága** (Sprunghöhe) az elvetett telephez tartozó valamely pontnak, eredeti fekvő helyétől mért távolsága, vagy ezen távolság vetületei.
- Vetődés nyomozása** (Ausrichtung der Verwerfungen) a vetők által megzavart telér, vagy teleprészek felkutatása.
- Vetődési sík**, (Verschiebungsebene) a vetődési hasadék többé kevésbé síma lapjai.
- Vetület** (Projection) a bányamérés adatainak átvitele a rajzpapír síkjára és pedig minden egyes bemért pont vagy függőlegesen vagy vízszintesen vitetik át s ha ezen átvitt pontokat egyenesekkel összekötjük, az átvitel módja szerint kapjuk kisebbített méretben az alaprajzot vagy az oldalnézetet.
- Vezeték** (Leitung) általában minden készülék és felszerelés, mely géprészek, kötelek, rudazatok, lánczok, szállító kasok, csillék járásának, a víz folyásának irányt szab, a villamos áram eljutását meghatározott irányban közvetíti.
- Vezető csiga** (Leitungsrollen) többnyire egyszerű fahenger, mely végnélküli kötél, vagy láncszállításnál a földön, kanyarulatokban pedig az oldalakon van elhelyezve s tengelye forog, mi által a kötelet a kopástól védelmezi.
- Vezető saru** (Leitungsschuh) a kasvezeték formájának megfelelő alakvas, vagy szegecselt vas, mely rendszeren a szállító kas mindkét oldalán és annak egész hosszában a vezetéket három oldalról körülveszi és a kas nyugodt járását biztosítja.
- Vezénymű** l. átkormányzó.

Vezérkövületek (Leitfossilie, Leitmuschel) a vízeredésű kőzet rétegekben eltemetett oly szerves maradványok, melyek jellemzők egy bizonyos geológiai korszakra.

Vezérpont, Allandópont (Beständig-, Constant-, Fixpunkt) az olyan, mely hogy több mérés alkalmával kiindulási pontul szolgálhasson szilárdan van rögzítve.

Vezérszaru l. kasvezeték.

Vezérszeg (Spurnagel, Leitnagel) a német csillénél az egyik tengely közepére lazán felfüggesztett vaspálczika, mely a járópalló hasítékában mozogva a csille vezetését megkönnyíti.

Vezuvianit (Vezuvianit) a négyzetes rendszerben jegődő, üvegfényű, többnyire barnás, zöldes színű mésztimvaszilikát.

Védnév (Schutznahme) régebben valamely szentnek neve, kiról a bányatelek elnevezését vette s annak védszentjeül is tekintetett, ma általában a bányatelek neve.

Védterület (Schutzterrain) az ásvány és gyógyforrásokra hatóságilag megállapított körzet, melyen belül az ásás és furás a bányakapitányság engedélye szükséges.

Védőpad (Schutzbühne, Fliehört, Sicherheitsbühne) aknamélyítés alkalmával erős fapadozat az aknában, mely a munkásoknak védelmet nyújt a repesztések alkalmával.

Végcsap (Endzapfen) az, mely a tartó végén foglal helyet.

Véglap (Pinakoid, Endfläche) az ásványkristály oszlopok különböző sokszögű lap által zárt végei, s az ilyen jegőzők nyílt alakoknak neveztetnek.

Végrehajtás (Execution) a jogerős elmarasztalásnak arra feljogosított közeg általi fogatosítása.

Végrehajtási szabályok (Vollzugsvorschrift) az osztrák általános bányatörvény életbe léptetéséhez kiadott fogatosítási utasítások.

Végtelen mélység l. örök mélység.

Vékonyodó kötél (Verjüngtes Seil) nagyobb mélységű aknáknál a föllépő nyomatek külömbiségek kiegyenlítésére készített kötél, melynek bármely szelvényében körülbelül egyforma lesz a feszültség; a drótok száma a kötélen végig megmarad s csak a vastagság változik.

Véső furó (Meiselbohrer) a rudazat segélyével forogva és ütve működő mély furás tulajdonképeni eszköze, melynek lapát forma alakja éllel van ellátva.

Véső munka (Schlägel und Eisenarbeit) a bányász leg-régibb munkája, mely ma már csak ritkán, mint elő, vagy utómunkát talál alkalmazást; szerszámai a bányászék (Bergeisen), a kézi kalapács (Schlägel), a fesztő rud (Rennstange).

Vidéki rendszabályok (Revier Statuten) az ország egyes részeiben fennálló részleges jogszabályok, melyeket a bányabirtokosok, vagy a bányatársulatok régebben hoztak, vagy a törvény korlátain belül ma is alkothatnak saját helyi szükségleteik számára.

Világítás (Beleuchtung) a bányának kellő fénynyel való ellátása, mely hordozható (tragbar), vagy helyhezkött (stationär) fényforrásokkal történik; az általános gyakorlat, hogy a munkás lámpáját magával viszi s csak rakodók, gépterek, síklók vagy főfolyosók vannak állandóan világítva; hordozható világítások ritkán a faggyú gyertya, rendszeren az olajmécs, süjtőléges bányában a biztosítólámpa és akkumulátoros lámpa, míg állandók a petroleum és a villamos lámpák.

Visszafelé fejteni (Heimbauen) a fejtést a fejtési határon, vagy a bányahatáron kezdeni s vele a bánya napszíni nyílása felé haladni.

Visszahelyezés (Restitution) a birtokában, vagy jogában megháborított bányabirtokosnak jogába, vagy birtokába való visszavezetése.

Visszahívás (Revocation) az ideiglenes törvénykezési szabályok által tervezett érvénytelenítési eljárás a szabályszerű bejegyzéssel még nem törvényesített szerződésre, mit azonban a joggyakorlat mellőzött.

Vitla, Kankaré (Berghaspel, Haspel, Hornhaspel) általában az olyan szállító gép, melynek kötéldobja vízszintes tengely körül forog, különösen pedig a mely kézi erőre van berendezve.

Vitla állvány (Haspelgerüst, Haspelgestell) a kézi vitla alátámasztó alzata.

Vitla görönd (Rundbaum) a kézi vitlánál annak kötéldobja, mely egyszerű forgatóval felszerelt vas, vagy fahenger.

Víz (Wasser) a hatszöges rendszerben jegődő, szintelen hidrogénoxid.

Vízárók (Wasserseige, Rösche, Wasserrösche) a folyosók,

vágatok, tárókban a talpon ásott kis csatorna a bányavizek tova vezetésére.

Vizcsöves kazán (Wasserrohrkessel) tulajdonképen a forraló kazán módosulata, melynek forraló csöveit szaporítottuk s ezek a lángtért járják keresztül.

Vizeredésű, Üledékes kőzet (Flötzgebirge, Sedimentgestein) az olyan, mely ülededés, vagy kijegőződés után a víznek köszöni létrejöttét.

Vizgazdász (Wasserwirtschaft) az előkészítő művek, mosás, zúzás, szérelés, az erőgépek és kazánok vízszükséglete különösen vízben szegény vidéken szükségessé teszi a gondoskodás minden nemét, hogy a kellő vízmennyiség rendelkezésre álljon; e célra szolgálnak a tavak, vízgyűjtő és vezető árkok, vízvezeték, víztisztítás, a víz lehető sokszori felhasználása; úgy hogy a szükséges vízmennyiség állandó biztosításából áll a vizgazdász.

Vizgát (Wasserdamm) a víz betörés ellen fából, vagy kőből épült erős gát, mely gyakran igen nagy nyomásnak áll ellent és ha a vizet felakarjuk használni, akkor az megfelelő kibocsátó nyílással is el van látva.

Vízgyűjtő (Sammelraum, Wassersammler) a bánya mélyebb helyén, gyakran az akna fenekén készült nagyobb üreg, a hova a bányavizek a kiszivattyúzáshoz összefolyhatnak.

Vizikerek (Kunstrad, Wasserrad) oly erőgép, mely vízszintes tengelye körül forog és főleg a víz súlya által végez munkát.

Vízjog (Wasserrecht) a vizek köz és magán érdekű használatára, rendezésére és ezek közigazgatására vonatkozó jogszabályok összege.

Vízmentesítő akna (Pumpenschacht, Stangenschacht, Wasserhaltungsschacht, Wasserschacht) a bányamű vizeinek kiemelésére, vízemelőgéppel felszerelt akna.

Vízmerés (Wasseraufzug) a bánya vízmentesítésének legkedveltebb s legköltségesebb módja, mikor a víz arra való edényekkel egyszerűen ki lesz mergetve.

Vízmérték l. libella.

Víznyugtani mérleg (Hydrostatische Wage) a testek súrlóságának meghatározására szolgáló mérő eszköz.

Vizoszlopos gép (Wassersäulenkunst, Wassersäulenma-

schine) a gőzgép szerkezetéhez hasonló erőgép, melyben a víz nyomása által végez munkát.

Vizsugár (Wasserstrahl, Wasserfaden) a körszérekre fecskendő víz.

Viztisza (Farblos) minden szintelen átlátszó ásvány.

Víz ür (Wasserraum) a gőzkazán azon része, melyben a forralandó víz foglal helyet.

Vizveszély (Wasserbehinderung, Wassernoth, Wassernöthigkeit) a bányába betörő vizek által okozott üzemi akadály.

Volt (Volt) az elektromotoros erő gyakorlati egysége, mely az elektromotoros erő egység száz milliószorosa.

Volt-, Feszültség mérő (Voltmeter, Spannungsmesser) az elektromotoros erő megmérésére szerkesztett műszer.

Vonó kötél (Leitseil, Zugseil) a sodrony kötélpályának rendesen vékonyabbik kötele, mely a pályán levő terhet mozgásban tartja.

Vörösvasércz, Hämatit (Eisenglanz) a hatszöges rendszerben jegődő, egyenetlen törésű, fémfényű, vasszürke vasoxid.

Vulkán (Vulkan) kup alakú hegy, mely a belsejében levő nyíláson feltolult izzó folyó kőzettömegből képződött.

Vulkáni takarót (Vulkanische Decke) alkot a híg folyó láva, ha az a földszínen nagyobb területen szétfolyt.

Vulkánikus hegyek (Vulkanische Gebirge) azok, melyeknek tömege a föld mélyéből tolult fel s a felületen a vulkán csatornája körül merevedett meg.

Vulkánikus-, Kiömlési kőzet (Vulkanisches Gestein) az oly tűzeredésű kőzet, melynek anyaga nem a föld mélyén, hanem annak felületén merevült meg.

Watt (Watt) az elektromos gépek munkabírásának gyakorlati egysége, vagyis a munka egység másodpercenként.

Wolframit (Wolframit) az egyhajlású rendszerben jegődő fémfényű, szürke feketés színű vasmanganwolfram.

Z.

Zagy (Trübe, Pochtrübe, Pochschlamm) a zuzó köpüből folyó felzuzott iszapos ércz, mely a szérekre kerül.

Zagyemelő kerék (Heberad der Trübe) lassan forgó kerék, mely kerületén edényekkel van felszerelve és utóbbiak a zagyba merülve azt a kellő magasságban kiöntik, s a zagy a szérekre jut.

Zagyeresztő (Austrag, Austragkanal) rendesen fából készült csatorna, mely a zuzó köpüből kiömlő zagyot elvezeti.

Zagyeresztő-, Zagyosztó tábla (Happenbrett, Austragtafel) a szer fejen levő lejtős deszka, melyen a reá folyó zagy szétömlik s úgy jut a szérre.

Zagykeverő (Rührjunge) rendesen fiatal, vagy más célra nem igen alkalmazható munkás, a ki a szérre folyó zagy keverésével foglalkozik.

Zagyló (Gumpel, Happ, Mehlgumpe) alkalmas készülék, melynek segélyével eléretik az, hogy a szérekre adandó készletet vízzel jól összekeveri és így egyenlő sűrűségű, sőt egyenlő mennyiségű zagy folyhat a szérekre.

Zagy osztályozó (Sortirapparat) különböző készülékek a különböző szemnagyságú, de egyenlő fajsúlyú zuzott érczkészlet elkülönítésére, a melyenck az egyszerű osztályozó vályuk, a szarvas csatornák, osztályozó tölcsek stb.

Zagyosztó tábla l. zagyeresztő tábla.

Zagyvezeték (Trübeleitung) fa, vagy fémből készült, nyílt, vagy zárt csatorna, mely a zagy továbbvezetésére szolgál.

Zagyviz (Herdfuth) piszkos iszapos víz, mely a szérekről lefoly s a mely még több kevesebb érczet is tartalmaz.

Zajfuvó (Wassertrommel) csekélyebb hatású szellőztető, melynek elrendezése olyan, hogy egy csövön át a bányában álló kazánba vagy a külről, vagy magasabb szintből hideg víz folyik, mely a levegőt magával sodorja.

Zavarodás (Störung) az ásványtelepek helyzete és alakja tekintetében beállott mindennemű változás, mint ránczo-

lódás, gyűrődés, vetődés, eltérítés, összeszorulás, felforgatás, részleges szétrombolás.

Zárt-, Szabadkutatás (Freischurf) egy bizonyos területre szóló kizárólagos kutatási jog.

Zártkutatási bizonylat (Freischurfbewilligung) a bejelentett zártkutatmányról a bányahatóság által kiállított bélyegmentes bizonyítvány.

Zártkutató (Freischürfer) az, a kinek bányahatóságilag megerősített zártkutatmánya van.

Zártkutatmányi könyv (Freischurfbuch) a bányahatóság által vezetett nyilvánkönyv, melybe, minden egyes megerősített zártkutatmány fel van jegyezve.

Záró vonal (Schlusslinie) a poligon kezdő és végső pontja közti utolsó poligon oldal.

Zártvizü, Torlasztott vizü köpü (Stausatz) az olyan zuzó köpü, melynél a nyilvasak folyton vízzel telt köpüben végzik munkájukat.

Zárt alak (Geschlossene Gestalt) az oly ásvány kristály, mely saját lapjai által a tért teljesen határolja.

Zárvány (Einschluss) a kőzetben előforduló egyes ásvány darabok, melyek annak lényeges alkotó részét nem képezik.

Zöldkő trakhit (Grünsteintrachyt) a dacit-hoz igen hasonló kvarcz mentes amfibol andesit.

Zöldólomércz l. pyromorfit.

Zuzat (Pochgefälle) az ércz előkészítés terményei összesen.

Zuzni (Pochen, Stampfen) az érczet finom porráapritással előkészíteni, hogy a tiszta érczszemek a meddőtől elválaszthatók legyenek.

Zuzó l. zuzómalom.

Zuzó állvány (Pochstuhl) a zuzó nyilak szabad mozgására vastag fa, vagy vasgerendákból összeállított szerkezet, melyen a zuzó egész felszerelése helyet foglal.

Zuzó ércz (Gänge, Pochgänge, Pocherz, Quetscherz) a csekélyebb fémtartalmú ércz, melyben legfőlebb egy mm. szemnagyságú érczes szemek vannak.

Zuzó garat l. garat.

Zuzó henger (Quetschwalze, Walzenquetsche) a közép-érczek felzúzására páronként alkalmazott henger, mely kevés port ad és a zuzás foka is tetszés szerint szabályozható.

Zuzó kerék (Pochrad) széles talpú súlyos kerék, melyekből kettő egy edényben függőleges tengely körül gördül s az aláhullatott érczet összezuzza.

Zuzó köpű, Köpű (Pochkasten, Pochlade, Pochzatz, Pochtrog) négyszögű faedény, mely vízzel van telve s benne végzi a zuzónyl játékát.

Zuzó malom, Zuzó (Pochwerk, Pochmühle) az érczek felaprózására általánosan használt berendezés, melynek főalkotórésze a súlyos nyíl, mint a zuzás közvetlen eszköze, mely függőleges mozgása közben töri apróra az alája hulló érczdarabokat.

Zuzó nyíl (Pochstämpel, Pochschüsser) a zuzómű főalkotórésze, melynek fa, vagy vasnyele, mi a függélyes vezetésre szolgál, — alúl súlyos ütőrészszel, a vassarúval van felszerelve.

Zuzó suhancz (Pochjunge) a válogatás, mosás, aprítás, zuzásnál dolgozó fiatal munkások.

Zsilip gát (Dammthür, Schleussendamm) erős fa, vagy vasajtó, mely oly helyen alkalmaztatik, hol nagyobb vizbetöréstől kell tartani s a gátnak mindég azon oldalán van elhelyezve, mely felől a vizbetörés várható.

Zsinór (Schnur) a legkisebb, legvékonyabb telérszakadék.

Zsinór bak (Zielschemel, Verziehböck, Böcke) könnyű bakállvány, mely a mérés alkalmával a kifeszített zsinór alá helyezendő.

Zsinór feszítő (Schnurspanner) a mérő zsinór jobb kifeszítésére való segédeszköz.

Zsinór szakmány l. hosszakmány.

Zsirkő l. Steatit.

Zsiros kőszén (Fette Steinkohle) az, mely kokszolásra alkalmas.

Zsomp l. akna fenék

Zsugorodó szén (Sinterkohle) a kőszén azon faja, mely a tűzben megpuhul, összetorrad, ezért kokszegetésre alkalmas.

Bányászati tájszótár.

Áfciger, felvigyázó. Pécs vid.

Ágos, a fejtőhelyek alátámasztó fáí. Tolnaváralja.

Agyat csinál, a tulkónak, vagyis alája mójét tol, hogy a söt darabokra szegje. Torda.

Ajzimó, a vaskő telerek üregeiben képződött vasvirág. Toroczkó.

Anyaliszt, a zuzó nyilak alól kikerülő vegyes készlet. Sel-meczbánya.

Apoka, a salgótarjáni szénmedencze fekü homokköve. Sal-gótarján.

Aranyász, aranymosó, aranyat mos. Torda Ar. m.

Auzveidolni, kibővíteni a folyosót, vágatot. Pécs vid.

Bakamár kalapács a pörkölt ércz apróra zuzásánál. Toroczkó.

Bandi, erős vászon zsák, melyben a bányász az érczet a hantra hordja. Toroczkó.

Bányagazda, felvigyázó a verkesnél. Felsőbánya.

Bányaláb, Láb, támfá az ácsolatban. Toroczkó.

Bányanagy bányafőnök. Torda.

Bányapásztor, bányarém. Kopnik.

Bányaszeg, rövid négy oldalú vasék. Toroczkó.

Bányász, a rendes bányamunkás, ellentétben azzal, a ki nem állandóan és nem a bányában dolgozik. Felsőbánya.

Bányatükör, a folyosó oldalán kijelölt vágat hely. Zalathna.

Bányavirág, ásványkristály. Nagy és Felsőbánya.

Berge, meddő. Recsk.

Békaszemes vaskő, ganajszos vaskő. Toroczkó.

Blszor, aranytartalmú kovand. Verespatak.

Blaska, csapat szám, mit a munkás egy fácskára róva a csillerre teszen. Diósgyőr.

Bombik, az a sódarab, mely a sópap befeszítése után víz-szamarad. Torda.

Budu, a vasércz széjjeloszására szolgáló fából készült ürmérték. Toroczkó.

Bunkó, nagy kalapács. Diósgyőr.

Burszuk, a nagyon kovandos kőzet. Verespatak.

Buvó, Kócslyik igen szűk vágat. Toroczkó.

Buvólyik, l. kiállítás.

Cserpák, meregető edény. Nagybánya.

Cserpáló, bányász fiu, a ki a bányában helyenként összegyűlt vizet cserpákkal meregeti. Nagybánya.

Csorgó, a zsojban a pár kereke számára alkalmazott rovátká. Toroczkó.

Csunya, az egész vagyis roszt a mellékkőzet, reményre nem jogosít. Verespatak.

Czáríró, az a posztó, vagy bőr darab, mit a bányász a hátára köt, hogy a vaskő hordás közben a hátát fel ne horzsolja. Toroczkó.

Czéhbánya, régebben a bányatársulat neve. Felsőbánya.

Czifra, kő a pörkölésnél kikerülő realgar, auripigmentes kénnel tarkított ércz. Recsk.

Czinda, gyújtó zsinór. Pécs vid.

Czimerálni, **Czimerázni** kiácsolni. Pécs, Esztergom vid. Sajóvölgy.

Czinkus, a talppászta első tulkója, mely a rendesnél rövidebb. Torda fészítővas. Felsőbánya.

Czinkus, bontás a talppászta fejtés megkezdése az első czinkussal. Torda.

Delekczio, bányaigazgatóság. Pécs vid.

Delemit, dinamit. Vasas.

Derékút, l. zsákút. Toroczkó.

Diament, dinamit. Diósgyőr.

Dón, járódészka. Felsőbánya.

Drucski, a csille kerekeibe dugott fadarab, mellyel azt megfékezi. Diósgyőr.

Durkra, verni átlukasztani. Somogy.

Egész, a mellékkőzet. Verespatak. Szép vagy csunya az egész.

Elnyalódik, a só felülete, vagyis a víztől simává lesz. Torda.

Érczes véna, az olyan ér, a melyben nemes fém is van.
Toroczkó.

Éristoly, altáró. Felsőbánya

Fájsztling, kézi kalapács, mit a válogatásnál használnak.
Recsk.

Farsó, a tulko két végéről leszegett sódarab. Torda.

Favonyó, rövidnyelű kapaalakú vonó a lefejtett vaskő összekaparáására. Toroczkó.

Fárt, létre a bányában. Nagy- és Felsőbánya.

Fájszli, 3—5 klg. súlyú kalapács, mellyel a véső furót ütik.

Fárolni, bányába menni, bányát járni Nagybánya vid.

Fát szed, ácsolatot rabol a leművelt részekben. Diósgyőr.

Fázás, bányaácsolat. Toroczkó.

Fedruk, települési zavargás. Pécs vid.

Féderolni, szállítani. Pécs, Esztergom vid.

Feisztli, **Handfeisztli** kézi kalapács. Felsőbánya.

Fekete kő, augitporfir. Toroczkó.

Felézolás, névsorolvasás. Pécs vid.

Felfa járomfa. Toroczkó.

Felmaradt bánya, vagyis fel van hagyva. Toroczkó.

Félláb, félajtókötés. Toroczkó.

Fenék, műhely a bányában. Toroczkó.

Ferhó, fejtés Pécs vid.

Ferzeccol, tömedékel. Pécs, Esztergom vid.

Fést, a táró mennyezete. Toroczkó.

Ficzko, bányász tanonc. Felsőbánya.

Fillár, munkahely a fejtő helyen. Diósgyőr.

Fiúzsilip, a zsilip toldaléka, mely a vizet közvetlenül a kerekre vezeti. Toroczkó.

Flecz, telep. Pécs vid.

Fogas ércz, mindenféle ásvány jegöcz, ha nem is ércz.
Recsk.

Fojtoló, töltő vessző. Zalatna vid.

Folytóvas, folytó vessző a furó lyuk megtöltéséhez. Toroczkó.

Foncza, bányamács. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Formális só, alaksó. Torda.

Fosóhomok, sok vízzel kevert finom szemű homok, mely rendkívül folyékony. Sajóvölgy.

Fukerol, kézi ventillátorral szellőztet. Pécs vid.

Galambvár, pala, meddő. Toroczkó.

Galeria, azon szénréteg, mely a fedőtől a feküig egy egy fogásra le lesz fejtve. Petrozsény.

Galho, Galyho, csákány. Székelyföld.

Ganajszos, Békaszemes vaskő, gneiszos vaskő. Toroczkó.

Gang, telér. Felsőbánya.

Garac, kőporvonó, mellyel a furó lyuk porát kiszedik.

Gaz, a pörkölt vasércz megrostálása után maradó apró vaskő. Toroczkó.

Gerenda, az ácsolat járomfája. Toroczkó.

Gerendej, görönd. Toroczkó.

Gocz, l. korc. Toroczkó.

Golonc, leszakadással fenyegető meddő kőzet darab. Toroczkó.

Golonczó, az a padozat, melyen a fatirip áll. Toroczkó.

Gorc, hányó.

Goré, puskaapor sárral megtöltött csalán tapló a repesztéshez. Toroczkó.

Gőzlyuk, szellőztető nyílás. Toroczkó.

Grac, kapa. Felsőbánya.

Gulka, kisebb nagyobb kemény kőzet darab, mely a lágyab anyagövetbe be van ágyazva. Recsk.

Gurnya, lehulló péreg és vaskő vegyesen. Toroczkó.

Gyeng, zuzó érc. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Gyenghordó láda, egy-egy deszkából álló oldalakkal bíró szekér, melyben az érczet a zuzóhoz szállítják. Felsőbánya.

Gyengverő, munkás, a ki a darabos érczet apróra tördeli, hogy azt a zuzóba lehessen vinni. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Gyinga, a szarukőhöz hasonló, de nem oly szilárd kvarczit. Vercspatak.

Habzó, a rakodó talpa. Deésakna, rakodó Torda.

Hajna, hányó. Rudobánya.

Hajtás, vágat, folyosó. Kopnik, Zalatna.

Hám, az aknakötél végére függesztett erős szíjjaiból készült ülőhely, a melyen a bányába beszállnak. Selmecz.

Handfeisztli, l. feisztli.

Hánet, **Hangot**, fedü. Pécs vid. Sajóvölgy.

Háp, finom por. Zalatna.

Hant, csille. Toroczkó.

Hantvezér, vezérszeg a csillén. Toroczkó.

Hantút, olyan vágat, melyben csak csillével lehet járni. Toroczkó.

Harapós véna, l. hegyes fogú véna.

Hegyes fogú, **Harapós a véna**, ha a telér igen szilárd, kvarczos. Verespatak.

Hengéj, a bandi két kötője, melynek segítségével azt a vállán a bányász átköti. Toroczkó.

Hevér, vágár. Selmecz.

Hiób pala, zöld pala, mely kobalt érczet nem tartalmaz. Dobsina.

Hivatalház, igazgatósági épület. Diósgyőr.

Hokmány l. hutman.

Hold, a bánya nyílása előtti tér, továbbá a hányó. Toroczkó.

Hont, csille. Torda, Felsőbánya.

Hontfutó, csillér. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Horgany, horog. Toroczkó.

Hosszúvágás, a sópad hosszabbik oldalának kiréselése. Torda.

Hotmány l. hutman.

Hurka, faláda az aranyos főveny mosására. Olápián.

Hutman, **Hotmány**, **Hokmány**, felvigyázó. Toroczkó.

Hutmány, felvigyázó. Felsőbánya.

Höndörgő, borító, csilleüritő. Diósgyőr.

Inas, bányász gyerek, ki a múlt foglalkozik. Diósgyőr.

Isparász, **Isparác**, a lajtorját rögzítő támasztékok. Toroczkó.

Istaj, **Istály**, táró. Toroczkó.

Istoly, táró. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Járadék, kis táró. Zalatna.

Kalafáshegy, t. i. hegynek mondja a fedőt. Toroczkó.

Kanavász, sávolynos agyagpala a széntelep földjében. Salgótarján vid.

Kapás láfer, csillér a ki a csillét a fejtménnyel meg is tölti. Pécs vid.

Kapatej, **Kapatér**, a stengek talpfái. Toroczkó.

Kapni, járomfa. Pécs, Esztergom vid.

Karám, kis kunyhó a bánya előtt. Toroczkó. rendelő szoba. Felsőbánya, Kapnikbánya.

Karingó, valami fakó rossz vas ércz féle. Toroczkó.

Karucza, bányász targoncza. Zalatna.

Kastrócz, bélésfa. Diósgyőr.

- Kaszt, oldalfázás az ácsolatban. Toroczkó.
Kaszt, szekrény ácsolat. Felsőbánya.
Kasztot verni, a szekrény ácsolatot elhelyezni. Felsőbánya.
Kasztolcza, bordafa az ácsolatban. Recsk.
Kártyaföld, a szürke márga. Tokod vid.
Kiállás, **Buvólyik**, kis fülke a sófalban, a hova a munkások
a csillék előtt kitérhetnek. Torda.
Kisádol, kimossa az aranyat a porból. Zalatna.
Kivekszozni, a régi ácsolatot újjal felcserélni. Pécs vid.
Kizvéna, kénes tartalmú vaskő telér. Toroczkó.
Képej, járgány. Torda.
Koczka, a fedü átkvarczosodott palája. Vashegy.
Kócslyuk l. buvó.
Kolofol, a kopogóval jelt ad a munka kezdésére és be-
végezésére. Pécs vid.
Kolofjuk, a vaskő telerekben előjövő üregek. Toroczkó.
Kolomp, kopogó. Kapnik. és Felsőbánya.
Koncs, régi szerkezetű vízhúzó gép. Nagybánya.
Koncspásztor, a vízhúzó gép kezelője. Nagybánya.
Korcz, **Gocz**, meddő hányó a bánya előtt. Toroczkó.
Kotlós, a só, vagyis meddővel kevert. Torda.
Kóté, olyan gurnya, melyet helyszűke miatt a bányából
ki kell szállítani. Toroczkó.
Kölüércz, zuzóércz.
Kör, munkás csapat. Vasas.
Kötés fa, a lajtorjákat lepeczkelő villás fa. Toroczkó.
Kökert, minden bányarészes számára a holdon kővel, vagy
sövénnyel elkerített tér, a hol minden részes a neki eső
vasérczet elhelyezheti. Toroczkó.
Krucsa, telerek kereszteződése. Zalatna vid.
Kutya, csille. Esztergom vid. Sajóvölgy. Salgótarján.
Kürtő, feltörés. Toroczkó.
Láb l. bányaláb.
Lábvas, egy sín hosszvasút. Diósgyőr.
Lajtorja, a bányában levő létra. Toroczkó.
Lakter, öl. Felsőbánya.
Langcédulá, bérjegyzék. Pécs vid.
Lángja, a sónak, annak finom pora. Torda.
Láfol, tolja a csillét. Pécs vid.
Lestráng, feszítórúd. Kapnik., Nagy és Felsőbánya.
Lesuhadnak a fedü elvált darabjai, vagyis lehullanak.
Toroczkó.

- Létében dolgozik, vagyis meddőben. Felsőbánya.
Leverő, azon hely a hova a hantot kiűrtik. Toroczkó.
Lett, meddő, agyag. Toroczkó, Kapnikbánya.
Libistván, rossz vaskő féle. Toroczkó.
Lőtét, robbant. Toroczkó.
Lőtető, Lövető szerek, szerek a robbantáshoz. Toroczkó.
Lutna, Lugna, légvezető csatorna. Kapnikbánya.
Lutni, légvezető csatorna Sajóvölgy, Esztergom vid., Pécs vid.
Macska, sarka körül a sinre fordítható horog, mely megátolja a csille tovagördülését. Tatabánya.
Magyaros piroskő, limonit kevés calybittel. Toroczkó.
Málha, kötélháló, melybe a szállító bődön van bele téve. Torda.
Mángorló l. tekerő.
Megszakasztás, a sópad rövidebb oldalának elválasztása a sőtömsztől. Torda.
Mijér, Minucia, apró só. Torda.
Minucia l. mijér,
Mohózat, rabló bányászat.
Morlás, a bánya azon kiszélesítése, hova a meddőt be rakják. Toroczkó.
Mosás, a víz által előidézett üregek a sótestben. Máramaros-sziget.
Mosó, zuzó munkás. Felsőbánya.
Nótáltat, a munkás följegyezteti a sitjét. Nagybánya vid.
Numera, munkahely a bányában, a melyek számokkal meg vannak jelölve. Esztergom, Pécs vid.
Ort, olyan műhely a hol érczen dolgoznak. Toroczkó.
Paczérung, engedély a munkából való elmaradásra. Pécs vid.
Palkó, fejfa, járomfa. Diósgyőr.
Pallag, sós agyag, mely a sótestet fődí. Máramaros-sziget.
Papbontás, a sópap lefeszítése. Torda.
Papucs, a csille megfutását meggátló vasdarab, mely a kerek alá helyeztetik. Diósgyőr.
Parakolni, osztályozni a vaskövet minőség szerint. Toroczkó.
Pár, egy kerekű, két füles bányász targoncza. Toroczkó.
Párus, teljes ajtó kötés. Diósgyőr.
Párus, oly vágat, a hol csak párral lehet szállítani. Toroczkó.
Pászma, a só tömszt megzagsgató meddő beágyazások. Máramaros-sziget.

- Permester** régi elnevezése a bányamesternek. Felsőbánya.
Péreg meddő. Toroczkó.
Pincze a szűk völgy mélyén fekvő vasuti rakodó. Szabolcs.
Pincze, sóbánya. Torda.
Pinlés, nyugvó pad, melyen a létra áll. Toroczkó.
Pinlokstangli, hegyes réselő rud a támfá gyámlyukainak előállítására. Pécs vid.
Pireg, föld és meddő kő vegyesen. Felsőbánya.
Piroskő nehezen olvagó kvarczos limonit. Toroczkó.
Piskolt, **Piskolcz**, **Pisgolcz** antimonit. Felsőbánya.
Pizsgóczos, a vaskő, melyben apró fénylő gneisz szemek vannak. Toroczkó.
Plátli, nyéllel ellátott kis deszka darab az alacsony munkahelyeken való takarításra. Pécs vid.
Platni, négyszögű vaslemez, a melyen a csille megfordítható. Pécs vid.
Pléhütni, a csillejegyző kunyhója, ki a csilléken levő bádogg jeleket összeszedi. Esztergom vid.
Pokolgöz rossz, mérges levegő a bányában, Kapnikbánya.
Pomp, kézi szivattyú. Toroczkó.
Por, puskaapor. Nagybánya vid.
Potron, kis bőrtok, melyet a repesztő szerrel megtöltenek, Toroczkó.
Pörej, kalapács. Toroczkó.
Pratoló, kapa. Felsőbánya.
Profiterus, ácsolat ideiglenes ácsolat. Pécs vid.
Prusztoló, rövid kezdő furó. Nagybánya vid.
Prüglit stekkolni, a csille kerekeibe fékezés. czéljából fadorogot dugni. Pécs vid.
Puczka, hosszú nyelű kalapács a zuzó ércz feltöréséhez. Nagybánya vid. Alsó Telck.
Pusztá, meddő. Toroczkó, Nagybánya vid.
Putrigályos, reves, korhadt az ácsolat. Nagybánya vid.
Rágást kap, a só, vagyis a víz kioldja. Torda.
Rámgráczi, kőporvonó. Pécsvid.
Rezés vaskő, pyrites vaskő. Toroczkó.
Régely, egyes fedű darabok lesuhadását megakadályozó támaszték. Toroczkó.
Részarányos, bányarészes. Toroczkó.
Rinner, vízcsatorna. Pécs vid.
Rizni, csille Pécs, Esztergom vid. Sajóvölgy.

- Róst, egyszerű pörkölő kemencze. Toroczkó.
Róvó, legény a ki a rakodóban számba veszi a sót. Torda.
Rököny levegő, rossz levegő a bányában. Kapnikbánya.
Sádol, érczet válogat. Kapnikbánya.
Sáfár, zuzó felügyelő. Felsőbánya, Kapnikbánya.
Sajakalja, a meddő és sóréteg érintkezési vonala. Torda.
Sajám, iszap. Nagybánya vid.
Sajtrok, aranymosó teknő. Zalatna.
Salám, a sárgaszínű puha vasoxid (occer) a vaskőben.
Toroczkó.
Salámos vaskő, okkerporos vaskő. Toroczkó.
Salyám, iszap. Kapnikbánya.
Sarám, iszap. Nagybánya vid.
Sat, akna. Felsőbánya.
Sárberg, Sáromberg, mara. Felsőbánya.
Sáreresztő, szérelő munkás. Felsőbánya.
Sárolni a stemplit, a támfát megfaragni. Pécs vid.
Sáromberg, l. sárberg.
Sitar, a fekü, mely itt rendesen agyagpala. Toroczkó.
Sifar, futta a palától megrontott vaskő. Toroczkó.
Sikt, műszak. Pécs vid.
Sitt, egy műszak. Torda, Felsőbánya.
Slágli, szűk méretű vágat. Pécs vid.
Slám, iszap. Rozsnyó.
Sóhát, a sötömes fedü oldala. Máramaróssziget.
Sópap, a bánya szélesbítésére leválasztott függőleges tulkó,
mely a rendesnél szélesebb. Torda.
Sott, akna. Toroczkó.
Sóvágás, sófejtés. Marosujvár.
Sóvágó, bíró az a ki rendkívüli munka alkalmával a munkásokat összehívja. Torda.
Srámlyuk, gyámlyuk. Torda.
Srámolni, Srémelni, réselni. Pécs, Esztergom vid.
Spádé, a bányamécs hamukoppantója. Nagybánya vid.
Spitzli, a csákány kicserélhető hegyes vége. Pécs vid.
Sprudli, apró deszkadarab, a mely a szakadékos mellékközet felfogására a bélésdeszkák, vagy bélésfák, hézagainak teljes befedésére ezek mögé lesz rakva. Pécs vid.
Stekkoló, bélésfa. Pécs vid.
Steng, járópalló. Toroczkó.
Stempli, támfá, ácsolatfa. Pécs vid., Esztergom vid.

Stomp, zuzó. Felsőbánya.

Stömp, két oszlop, melyek a mángorlónak állványúl szolgálnak. Torda.

Stráfol, surlódik a csille az ácsolathoz. Pécs vid.

Strekní, **Streka**, folyosó vágat. Pécs, Esztergom vid.

Stróf, a munka rendszabályok áthágásáért kiszabott büntetés. Pécs vid.

Strósz, munkahely a feltárásban. Diósgyőr.

Stufa, kristályos ásványdarab. Felsőbánya.

Stufoló, töltő vessző. Felsőbánya.

Styurcz, rakodó hely. Zalatna.

Sug, mérő eszköz a tulkó szélességének kiszabására. Torda.

Suhagó, rossz vaskó, melyben fényes csillogó szemek vannak. Toroczkó.

Surfol, érczet kutat. Kapnikbánya.

Svábel, kénes gyújtó. Rozsnyó.

Svárdling, bélés deszka. Pécs vid.

Számoló, csille jegyző. Felsőbánya vid.

Szárny, a kézi vitla forgatója. Torda.

Szemhajtásos, a sónak a csákánytól nyert hullámos felülete. Torda.

Szép az egész, jó a mellékkőzet, reményre jogosít. Verespatak.

Szolga, gyertyatartó. Torda.

Szög, faék, melylyel az ácsolatot elhelyezésekor jobbra, vagy balra feszíti. Diósgyőr.

Szőkekő, jó vaskó, okkeres barna vaskó. Toroczkó.

Sztrázsa, zöldszinű apró szemcsés kovand. Verespatak.

Táblaindítás, a sóvágó bíró egy táblára írja az összehívandó munkások neveit s azok azt egymásnak tovább adni kötelesek, míg mindenik tudomást vesz róla. Torda.

Táblás, a ki a kiszállított sót a külön számba veszi. Torda.

Táskás verkes, szegényebb bányarészes, a ki maga is dolgozik. Felsőbánya.

Tekenyő, bányateknő. Toroczkó.

Tekerő, **Mangorló**, kézi vitla. Torda.

Templomsó, a bánya szélesbítésére lerepesztett sódarabok, melyek régebben az egyházat illeték. Torda.

Tirip, fából készült, vagy a kőbe vágott lépcső. Toroczkó.

Tiszta véna, olyan telér, melyben szép tiszta a vaskó. Toroczkó.

Toroczkói, gyémánt a vaskő telerek üregeiben előjövő kvarcz jegőczők. Toroczkó.

Tóka, kopogó. Torda.

Tulkó, az egy fogásra felszakított sópad. Torda.

Tunner, táró. Torda.

Tűzhely, a pörkölő kemence előtti hely, a hol a szenet meggyújtják. Toroczkó.

Üveges vaskő, jó vaskő. Toroczkó.

Vadsalámos a vaskő, ha benne a salám igen kemény. Toroczkó.

Vadságos gang, ha a telér markazitos, ellentétben a pirítéssel, mely előbbi esetben hiányzik az arany. Felsőbánya.

Vastag zsák, vizcsatorna. Felsőbánya.

Vastor zsák, fa csatorna a zsójban a bányavíz kivezetésére. Toroczkó.

Vasvirág, l. ajzimo.

Váltra, a meddő, meddig az aranyos fővenyet leássák; lejtős sík, a melyen a hurkából folyó zagy aranyszemei az arany mosásnál leülednek. Olápián.

Vánt, Vánd, rosszabb minőségű limonit. Toroczkó.

Várda, kitérő hely a szűk vágatban, hol egyik bányász megállhat, míg a másik elmegy. Toroczkó.

Véna ér, telér Toroczkó; nem szereti a véna, vagyis nincs benne telér. Verespatak.

Verkes, bányarészes. Felsőbánya.

Verslág, keresztvágat. Pécs vid.

Zoborló, takarító flu. Felsőbánya.

Zóborolni, takarítani. Felsőbánya.

Zuhintó, gurító. Selmecz.

Zsampolás, mélyítés. Máramarossziget.

Zsákút, **Derékút**, olyan vágat, a hol csak bandival lehet az érczet hordani. Toroczkó.

Zsoj, a táró talpa. Toroczkó.

